

2-165521

DEPT

S. S. PALLADOV

KANGASKAUBAD
JA
ÕMBLUSTOOTED

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“ • TALLINN

KAUBATUNDMINE
TOOSTUSKAUBAD
TOIMETANUD DOTSENT
N. A. ARHANGELSKI

II OSA

TEHNILISTE TEADUSTE KANDIDAAT

S. S. PALLADOV

KANGASKAUBAD
JA
ÕMBLUSTOOTED

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“ · TALLINN 1947

NSVL RKN-i juures asunud Kõrgemate
Koolide Üleliidulise Komitee poolt luba-
tud kasutada õpikuna majanduslikes
tehnikumides

A-16352 12616

KANGAD.

Esimene peatükk.

LÕNGA JA KANGASTE TOOTMISEKS KASUTATAVAD KIUD. KIUDUDE LIIGITAMINE JA NENDE PEAOMADUSED.

Kangaste materjalina esinevad mitmesugused kiud:
a) taimsed (puuvill, lina, kanep, džuu jt.), b) loomsed (vill, loomulik siid), c) kunstlikud (tehissiid, kaseiin, neuloon jt.), d) mineraalkiud (asbest, klaas- ja metallkiud).

Kiudude peaomaduseks ketrusmaterjalina on: koosseis, peenus, pikkus, kõvadus, venivus, vetruvus, värv, läige, puhtus ja nende omaduste ühtlus.

Vähese tähtsusega ei ole ka see, kuidas kiud reageerivad aurule, veele, kõrgele kuumusele, hapetele, leelisele, seebile jne.

Mainitud füüsikalised ja keemilised omadused määravad paljudel juhtudel riiete tootmisprotsessi sisu ja valmistoodete mitmesugused omadused.

Taimekiud.

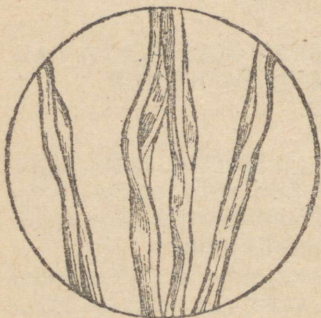
Puuvill.

Puuvill kujutab endast kiude, mis katavad üheaastase puuvillataime seemneid. Puuvillataim on põõsakujuline 60 kuni 170 sm kõrge. Pärast õitsemist hakkab tal kasvama karbikujuline vili, millel on 3—5 pesa. Igas pesas asub 4—8 seemet, mille küljes kasvavad peened kiud. Puuvilla lõplikul valmimisel avanevad karbid ja puuvillakiud tulevad nähtavale. Puuvilla tooraine, s. t. kiudude kogumine koos seemnetega algab septembris ja lõpeb üldiselt detsembri lõpul.

Puuvilla puhastuse tehastes eraldatakse kiud seemnetest erilistel puhastusmasinatel. Pärast seemneist puhasta-

mist pressitakse puuvill pallidesse ja saadetakse ketrusvabrikuisse.

Üksikud puuvillakiud kujutavad endast peenikest (umbes 20 mikroni jämedust¹ linditaolist spiraaltorukest (joonis 1). Sellise ehituse tõttu ühinevad kiud hästi ketramisel. Suur tähtsus on kiu keskmisel pikkusel. Peenikest ja eriti peenikest lõnga saab valmistada ainult pikakiulisest puuvillast.

Joonis 1. Puuvillakiud
mikroskoobi all.

Kiu pikkuse järgi jagatakse puuvilla pikakiuliseks (33 kuni 50 mm), keskmisekiuliseks (26—32 mm) ja lühikiuliseks (20—25 mm).

Kiu omaduste järgi jaguneb puuvill sortidesse ja klassidesse. Sort määratakse kindlaks kiu küpsuse ja kõvaduse järgi. Küps puuvill on valget või kollakat (kreemi) värvust (olenevalt puuvillapõõsa liigist) ja erineb tiheduse ning oma massi painduvuse poolest.

Standardi järgi jaguneb puuvill 6 sorti: valiksort, 1., 2., 3., 4. ja 5. sort. Mida tugevam ja valgem kiud, seda kõrgem sort. Nende sortide piirides võib värvus muutuda kollakasvalgest kuni pruunini.

Olenedes kiu puhtusest ja vigadest jaguneb iga puuvilla-sort klassidesse: ekstra-, kõrgem, keskmine ja alamklass.

Kiu peamiseks põhaineks on tselluloos. Tselluloosil on kõrged füüsikalised ja keemilised omadused: tema peab hästi vastu vee ja auru mõjule, ei muutu kuumenedes, ei lagune seebi ja leelisega töötlemisel. Kuid mineraalsed happed (väävelhape, soolhape jne.) purustavad tselluloosi.

Puuvillakiul on suur hügrokoopiline võime.

Kõige sagedamini esinevate puuvillakiu vigadena tun-takse patsikesi või nuudikesi (kiudude kogud, mis on keer-dunud kimbukesteks, mida kätega on raske lahutada), nii-sugustest nuudikestest tekkinud kogusid (nn. kombineeri-tud vead), katkisi kiude, seemnekoori, mis kaetud kiudu-

¹ 1 mikron = 0,001 mm.

dega, surnud või poolküpsi kiude, mis külma käes kannatanud, jne.

NSVL-is kasvatatakse puuvilla lõunapoolseis vabariikides: Kesk-Aasia vabariikides, Taga-Kaukaasias ja mõnedes Ukraina ning Krimmi rajoonides, Põhja-Kaukaasias, Volga alamjooksul ja mujal.

Varrekiud.

Varrekiududeks nimetatakse kiude, mida saadakse kiudtaimede vartest, nimelt linast, kanepist, džuudist, ramjeest, manillakanepist jt. Varrekiududest on NSVL-is kõige suurema tähtsusega lina ja kanep. Džuudi (ei kasva NSVL-is), manillakanepi, agaavilina ja teiste kiudtaimede kiude kasutatakse pakkimisriide valmistamiseks ja tehnilisteks tarveteks.

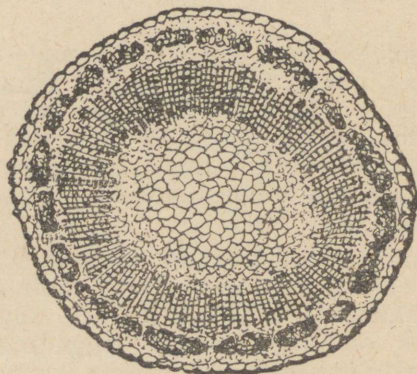
Lina kujutab endast kiude, mida saadakse linavarre kiudainelisest osast, mis üheaastase rohutaimena kasvab kuni 1 m pikkuseks. NSVL-is kasvab lina peaaegu igal pool. Tehakse vahet kiulina ja seemnelina vahel. Kiulinal on pikk vars (80—100 sm) ja teda kasvatatakse peamiselt kiu saamiseks. Suurem osa lina all olevatest põldudest kasvatab kiulina. Seemnelinal on okslik vars ja ta annab head seemnesaaki, millest valmistatakse linaseemneõli (värnitsat). Seemnelina kiud on palju madalama väärtusega kui kiulina kiud ja seepärast teda peaaegu ei kasutata kiu tootmiseks. Pärast valminud lina kitkumist ja kuparde raapsimist leotatakse lina, et kõrvaldada pektiini (kleepainet), mis asub varre ja kiu vahel, ning eraldada kiud varrest.

On mitu linalleotamisviisi: vees leotamine (leotatud lina), kasteleotus, kus lina laotatakse heinamaale (laotatud lina), ja vabrikuleotus (vabrikulina). Lina, mis saadakse pärast leotamist, kannab leotatud linavarre nimetust. Et eraldada kiudu varrest, kolgitakse (lõugutatakse) või masindatakse kuivatatud linavarred ja pärast ropsitakse. Et eraldada omavahel seotud kiude ja puhastada neid luudest ning lühikestest kiududest, linu soetakse. Kõiki neid toiminguid (kolkimine ehk lõugutamine, ropsimine ja sugemine) teostatakse masinatega või käsitsi.

Sugemise tulemusena saadakse pikk soetud lina, lühike ning sasine lina ja takud.

Soetud linakiu pikkus on 30—80 sm; ta on pektiiniga seotud kimbukestesse ja teda nimetatakse tehniliseks kiuks.

Linakiu rakk on mitmekandiline, pikk, värtnakujuline, paksude seintega ja peene sisemise õõnsusega (joon. 2).

Joon. 2. Linavarre ristlõige.

Mehaanilisel või keemilisel teel jaotatakse tehniline linakiud enam-vähem täielikult elementaarseteks kiududeks. Sel teel saadud lühikest massi nimetatakse kottoniiniks. Kottoniini kasutatakse segatult villa või puuvillaga segakangaste kudumisel. Kottoniiniks kasutatakse alamaid linasorte, takku ja teiste kiudtaimede kiude (kanepit, gambokanepit, koe-rast jt.). Hea lina on peenekiuline, kaunis pikk, pehme, siidisarnane, ühtlast värvust ja ühetaoline.

Füüsikaliste ja keemiliste omaduste poolest on lina võrdne puuvillaga.

Iseloomustava linakiu omadusena esineb tema suur kõvadus ja vastupidavus venitamisel. Tänu sellele ja headele ketrusomadustele kasutatakse lina laialt mitmesuguste riiete valmistamisel, alates õhukese pesuriidega ja lõpetades raskete eriliste riietega, nagu purje- ja koormariided.

Kasvatatava lina hulga poolest on NSVL esimene riik maailmas.

Kanep on kiudmaterjal, mis saadakse kanepitaime vartest. See taim on kahekojaline, s. t. isas-õied kasvavad ühel taimel, emas-õied teisel. Emataime nime tatakse kanepiks, isataime koeraseks.

Koerase (isataime) kiud on nõrgem kui kanepi (emataime) oma.

Kanepikiudu tööeldakse samuti kui lina-kiudugi. Kanepikiud on karedam ja karmim kui linakiud. Seepärast ei valmistata kanepist peaaegu riidelõnga. Kanep läheb peamiselt nõõride, kõite, võrkude ja tuletõrje-voolikute valmistamiseks.

Kanepikiud peab hästi vastu kõdunemisele, mis teeb teda kõlblikuks selliste toodete valmistamisel, mis sagedasti puutuvad kokku veega.

Joon. 2-a. Õitsva lina latv ja osa linakiu kimbukesest (suurendatud).

Loomsed kiud.

Vill.

Vill kujutab enesest kiulist materjali, mis katab suurema hulga imetajate nahka (lambad, kitsed, põdrad, kaamelid, kodujänesed (küülikud), jänesed jne.). Suurima leviku osaliseks on saanud lambavill.

Vill, mida saadakse mitut tõugu ja mitmesuguses vanuses lammastelt, erineb tunduvalt oma omadustelt — pikkuselt, peenuselt, värvuselt, läikelt, pehmuselt, ühtluselt jne. Kuid liigitamise ja tundmise lihtsustamiseks jagatakse vill kolme suurde rühma — karmiks, poolkarmiks ja pehmeks.

Karmi villa annavad nn. kareda villaga lambad (vene, ordo, mongoli, buhhaara ja mõned teist tõugu lambad). See vill on iseloomulik oma ebaühtluse poolest, s. t. temas on karme, poolkarme ja pehmeid kiude mitmesuguses pikkuses.

Kõige karedamaid karvu nimetatakse ohakkarvadeks, poolkaredaid — üleminevaks villaks ja pehmet villa — uduvillaks. Karmi villa kasutatakse üldiselt karedate riiete valmistamiseks, vildiks ja viltjalatsiteks.

Peent villa saadakse peene villaga lammastelt, nn. meriinolammastelt (rambolje, prekos jt. tõugudelt); tema iseloomustuseks on ühtlus, peenus, pehmus, painduvus ja reeglipärane käharus.

Olenevalt kiu peenusest ja pikkusest kasutatakse peent villa kalevite, drappide, meeste ja naiste riiete valmistamiseks.

Poolkarmi villa saadakse segatõugu lammastelt, kes on siginenud karedavillaliste lammaste paaritamisest pehmevillaliste oinastega. Nende lammaste vill on parem karmivillaliste lammaste villast: ta on ühtlasem, pehmem ja peenem. Poolkarmist villast toodetakse sama liiki riideid nagu peenvillastki, kuid enam karme ja jämedaid. Ohukeste ja peente kangaste tootmiseks saab kasutada segatõugu tallede villa.

Villaste riiete tootmiseks kasutatakse peale lambavilla veel kaameli, kitse ja muude loomade karvu kui ka seda villa, mis nahavabrikutes pargitavatelt lambanahkadelt maha kaabitakse.

Lammaste niitmine toimub üks kuni kaks korda aastas. Paremaks peetakse kevadise niidu villa. Ühelt lambalt võib saada 1,5—7,5 kg villa aastas, olenevalt lambatõust.

Alles niidetud vill on tugevasti mustunud mitmesuguste ainetega — rasvaga, higiga jne. Seepärast pestakse villa pärast sortimist.

Külma veega pestes puhastub vill ainult osaliselt; täielikumaks pesemiseks või puhastamiseks on tarvis villa pesta kuuma veega, kasutades sealjuures seepi või soodat.

Villa kiuehitusel on oma iseloomulikud omadused.

Mikroskoobi all näeme villakiudu silindrikujulisena (joonis 3), kusjuures kiupind on kaetud peenimate kestakestega. Nende kestakeste kuju ja suurus on karmil ja peenel villal erisugune. Kestakeste kiht kaitseb kiudu mitmesuguste mõjude eest ja tal on suur tähtsus villa vildiks muutmisel. Karmi villa tunnuseks mikroskoobi all on kiu keskel olev õõnsus, mis võib olla katkendiline või ühtlane.

Villa lainesarnane looklevus esineb ka tema ehituse iseärasusena.

Mida karmim vill, seda laiemad ja madalamad loogad, mida peenem vill, seda lühemad ja kõrgemad loogad. Villa looklevus annab talle pehmuse ja painduvuse.

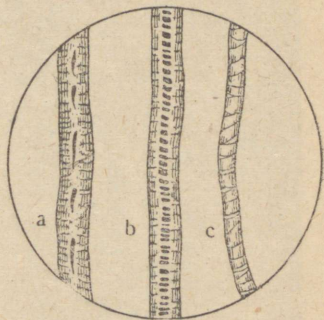
Villa omaduste tähtsamaks tunnuseks on kiu peenus.

Eriti peene villakiu läbimõõt ei tõuse 20 mikronini, peenel villal kõigub see 20 ja 28 mikroni vahel, poolkarmil on see 28—35 mikronit ja ohakkarva kiul tõuseb kuni 100 mikronini.

Oma keemiliselt loomult kuulub villakiud valkainete liiki. Tselluloosist erineb vill-aine — keratiin — rea erinevustega. Omades vähemat tugevust (sama kiu jämeduse juures kui puuvill) on vill venivam, vetruvam ja kandmisel vastupidavam.

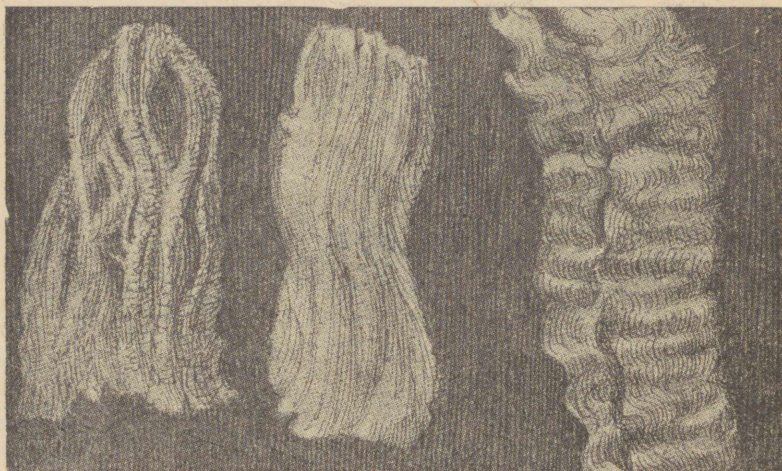
Vees, eriti kuumas, villakiud paisub, muutub plastiliseks, painduvaks, kergesti venivaks, kuid pärast kuivamist hoiab alal märjalt omandatud kuju. Sellel villakiu omadusel põhjenevad mitmed villase riide töötlemisviisid, nagu dekaatimine, triikimine, pressimine jt.

Vill laseb ennast hästi värvida, ei hävi lahjendatud hapetes, kuid on väga tundlik leelisega töötlemisel. Soodas ja seebikivis keetmisel hävivad villakiud.

Joon. 3. Villakiud mikroskoobi all: a) poolkarm, b) karm, c) peen.

Kalevi valmistamisel kasutatakse peale loomuliku villa ka villaste riie jäätmeid või kunstvilla. Seda villa saadakse vanade villaste riie, kootud esemete, lapikeste ja lõigete lammutamisel, mis on järele jäänud õmblustöökoda-

Joon, 3-a. Peen meriinovill (vasakul — staabellokid, keskel — staabel) ja jäme vill (paremal — krosbredi ševiotvill).

des või on kandmiseks kõlbmatuks muutunud. Kaltsudest saadud villa omadused olenevad algmaterjali omadustest ja töötlemisviisist.

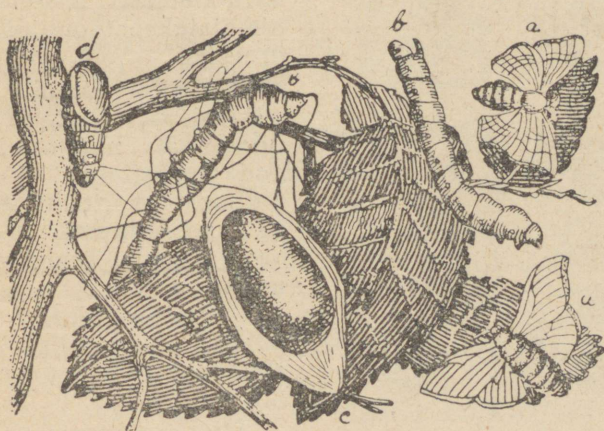
Uheks tähtsamaks villa omaduseks on tema peenus.

Kraasitud vill jaguneb jämeduselt üksikuisse liikidesse või klassidesse (nn. bradfordi klassifikatsiooni järgi). Omaduse näit-arv määratakse selle järgi, mitu pasmast (vihti) lõnga (pasma on 560 jardi) saab kedrata ühest inglise naelast kraasitud villast. Kui ühest naelast saab kedrata näiteks maksimaalselt 28 pasmast, siis arvatakse selline vill 28. kvaliteediklassi jne. Selle liigituse järgi on kindlaks määratud järgmised villa kvaliteedid: eriti peenike vill — kvaliteet 80 ja 90, peenike vill — 70, keskmine peenike meriinolammaste vill 64, karmim meriino vill — 58 ja 60,

segavereliste lammaste ja krosbredi (Inglise segaverelised) vill: kõrgemad sordid — kvaliteet 60 ja 64, keskmised — 50, 56 ja 58, karmid — 36, 40, 44 ja 46, veel karmimad — 28 ja 32.

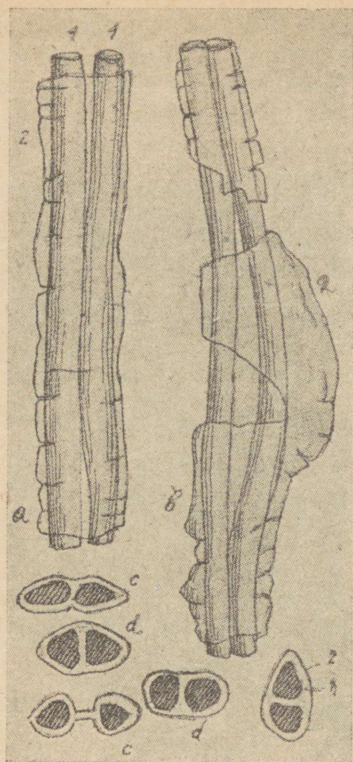
Loomulik siid.

Loomulik siid saadakse mooruspuu siidiussi röövikult. Selle liblikad (joon. 4 a) munevad munad (nn. graine), millest arenevad röövikud (joon. 4 b). 24—30 päeva pärast röö-

Joon. 4. Siidiussi arenemine: a) liblikas, b) röövik, c) tupp (kookon), d) nukk.

viku tekkimist hakkab ta endale tuppe (kookonit) kuduma, lastes selleks kahest alumises huules olevast nibude praost kaks peenimat juga, mis väljudes kleepuvad seritsiiniga ja tekitavad niidi, mis õhus muutub kõvaks. Röövik koob tuppe (joon. 4 c) reeglipärase pealiigutusega, seades siidlõngad kindlasse järjekorda. Tupes muutub röövik nukuks (joon. 4 d) ja nukk — liblikaks. Liblikas eraldab vedelikku, mis lahustab tupe seina. Tekkinud augu kaudu tuleb liblikas välja; pärast paaritust ta muneb munad ja sureb. Tuped, millest liblikas on augu kaudu väljunud, loetakse praagiks.

Joon. 5. Toorsiid mikroskoobi all: a, b — toorsiidi niit (1 fibroiinniidid, 2 seritsiinkest), c, d — ristlõiked.

Tuppede riknemisest hoidumiseks surmatakse röövik tupes auruga või kuuma õhuga.

Enne lahtiharutamist aurutatakse tuppi nende pehmemendamiseks. Harutamiseks võetakse üheaegselt mitu tuppe (harilikult 5—6), mille niidikesed ühendatakse üheks niidiks. Lahtiharutamisest saadud siidi nimetatakse toorsiidiks ehk greežiks.

Toorsiidi kiud näivad mikroskoobi all kahe niidina (joonis 5), mis on kleepunud seritsiiniga. Toorsiidi pesemisel seritsiin lahustub ja siid muutub pehmeks ning omab iseloomulikku läiget.

Toorsiidi väärtust määratellakse tema niidi ühtluse, kõvaduse ja vigade olemasolu järgi.

Siidi iseloomustavate tunnustena esinevad: äärmine peenus (10—15 mikronit), tugevus ja ilus väljanägemine.

Siidikiud peab hästi vastu külmale ja kuumale veele,

nõrkadele hapetele, kuid on nagu villgi väga tundlik leeliste mõjule.

Seepärast tarvitatakse toorsiidi seritsiinist vabastamisel kui ka siidist esemete pesemisel pehmet (neutraal-) seepi ja mitte väga kuuma vett.

Siidi saadakse ka loomulikes tingimustes elavailt tamme siidiussi röövikuilt. Seda siidi nimetatakse metsikuks siidiks ehk tussoriks.

Tehiskiud.

Kuni viimase ajani kuulus tehiskiudude hulka põhiliselt ainult tehissiid. Viimase kümne aasta kestel on seda liiki kiudude hulk tunduvalt kasvanud kaseiinkiu, neulooni ja teiste kiudude arvel.

Tehiskiu valmistus on kasvanud äärmiselt suureks, märksa ületades loomuliku siidi tootmise.

Tehissiid.

Tehissiid on kiuline materjal, mida saadakse tselluloosi lahustamise teel; tooraineks on kuusepuu või lühikesed puuvillakiud (linter).

Valmistusviisilt jaguneb tehissiid nitrotselluloosi-, vaseammoniaagi-, viskoos- ja atsetaat-siidiks. Tehissiidi tootmisprotsessil on kolm järku:

(1) Vajaliku sitkusega ketruslahuse tootmine, (2) ketramine, s. o. niitide valmistamine, pressides ketruslahust läbi peenimate aukudega padrunite, nn. filjeeride, ning sellele järgnev kalgastamine, (3) saadud niitide töötlemine, neile vastava väljanägemise ja füüsikaliste omaduste andmine.

Harilikult surutakse korraga läbi filjeeride terve kogu niite; niitide arv kogus oleneb aukude arvust igas padrunis (filjeeris). Saadud niidid kuuluvad pärast seda korrutamisele ketrusmasinal või erimasinal. Valmisniidid haspeldatakse tokkideks, pleegitatakse, pestakse ja sorditakse.

Tugeva läike vähendamiseks on viimasel ajal hakatud siidi töötlemata mõnede raskete metallide hapenditega, nn. matistama ehk tuhmistama.

Tehissiidi väärtus määratellakse kiudude peenuse järgi, millest on toodetud siidniit, selle tugevuse, taset ja rikete puudumise järgi. Kõige paremaks osutub vaseammoniaaksiid.

Tehissiidi tugevus on tunduvalt madalam kui loomulikul siidil, kiudude niiskumisel väheneb tugevus ligikaudu 50% võrra.

Atsetaatsiidil on eriline omadus: tema ei põle, vaid su-

lab nagu vill. Kõrges palavuses, eriti niisutatult, atsetaatsiid hävib kergesti.

Suurim levik on viskoos-siidil kui kõige odavamal. Kuid ta ei ole küllalt vastupidav, eriti niisutatud olekus.

Kunstlik hobusejõhv.

Kunstlik hobusejõhv saadakse tselluloosist samal viisil nagu tehissiidi kiudki. Vahe seisneb ainult selles, et kunstjõhvi tootmisel on filjeeri augud suurema läbimõõduga (kuni 1 mm), mistõttu saadakse jäme, kare kiud, mis tuletab meelde hobusejõhvi.

Kunstlikku jõhvi kasutatakse naiste peakatete valmistamisel.

Kunstlik õlekõrs.

Kunstlikke õlekõrsi valmistatakse samal viisil nagu kunstjõhve, selle vahega, et toode tehakse seest õõnes. Kunstlikke õlgi kasutatakse peakatete valmistamiseks.

Neuloon.

Utest tehiskiu liikidest pakub suurimat huvi neuloon, mida toodetakse Põhja-Ameerika Ühendriikides.

Oma keemiliselt koosseisult läheneb neuloon kõige enam villale ja siidile. Mass, millest ta toodetakse, surutakse 260° temperatuuri juures vedelas olekus läbi peenimate aukudega filjeeride, misjärele juga jahtub ja kalgastub. Haspeldamisel (kerimisel) allutatakse kiud suurele pingele, mistõttu nad muutuvad tunduvalt tugevamaks.

Neuloonil on rida väärtuslikke omadusi. Neuloonist on võimalik valmistada palju peenemaid kiude kui ühestki teisest loomulikust või kunstkiust.

Kõvaduselt, olgu kuivas või niiskes olekus, ületab neuloon kõiki olemasolevaid kiude. Neulooni kiud omab suurt painduvust, mistõttu neuloonist riie kortsus väga vähe.

Neulooni värvitakse samade värvidega, millega värvitakse loomulikke kiude. Lahjendatud mineraalhapped ja leelised ei hävita neulooni ka keetes.

Leegi mõjul (230—240°) sulab neuloon nagu vill, loomulikud ja atsetaatsiidid, tekitades kerakesi.

Neulooni kasutatakse väga mitmekülgsest. Teda kasutatakse loomuliku siidi aseainena rõiva- ja pesuriide, sukkade, vaipade, tekkide, reisitekkide, karedate kalevisortide ja eririiete ning tekstiilpudukaupade valmistamiseks.

K a s e i i n k i u d.

Tooraineks selle kiu valmistamisel on kaseiin, mis valmistatakse piimatööstuse jäätmetest.

Et saada kaseiinist kiude, lahustatakse kaseiin leelistes, saadud lahus filtreeritakse, vabastatakse õhust ja lastakse läbi filjeeride hapusse sadestusvanni, kus kiud muutub plastiliseks. Edasi paigutatakse kiud parkimisvanni, kus ta omandab vajaliku tugevuse ja elastsuse. Et anda kiule pehmust, töödeldakse teda seebilahuses ja kuivatatakse. Nii saadud kaseiinkiud lõigatakse 8—12 sm pikkusteks tükkideks ja kasutatakse villaga kui ka puuvillaga koos riide valmistamiseks. Kaseiinkiududest koos loomuliku villaga valmistatud riided on pehmed, kortsuvad vähe ja peaaegu ei erine välimuselt puhtvillastest riidetest.

M i n e r a a l k i u d.

Mineraalkiududest teenivad suuremat tähelepanu klaas- ja asbestkiud.

K l a a s k i u d.

Klaaskiude hakati tööstuses kasutama võrdlemisi hiljuti. Paljude katsete najal tehti kindlaks, et vedelast klaasimassist valmistatud väga peened kiud kaotavad pudeduse ja omandavad mõningaid harilikkude tekstiilkiudude omadusi. Tehnoloogiline klaaskiu valmistamise käik koosneb neljast järgmisest põhilisest arenemisastmest: 1) segu koostamine, 2) segu sulatamine ahjus, 3) ketramine või kiu

väljavenitamine, 4) valmiskiu haspeldamine (kerimine) ja korrutamine.

Klaaskiul on suur painduvus, mis lubab temast telgedel ja varrastega kududa ning palmitada igasuguseid asju. Klaaskiudude vastupidavus ületab puuvilla- ja teiste kiudude vastupidavuse. Klaaskiul on sile pind, tema on tulekindel, leelise- ja happeskindel, niiskuskindel ja vähese soojusejuhtivusega. Temale võib anda mitmesugust värvust, lisades värvaineid segu sulatamisel.

Tekstiiltööstuses võidakse seda uut materjali kasuga tarvitada dekoratiivsete, drapeerimise ja muude selliste riiete valmistamisel.

A s b e s t k i u d.

Asbest kujutab enesest mineraali, mis asub harilikult kihtidena pae- (lubja-) kivides. Nõukogude Liidus on seda toorainet lõpmatul hulgal. Tekstiiltoodete valmistamiseks on enam kohased pikakiulised asbestisordid.

Olles küllalt kõvad ja tulekindlad esinevad nad samal ajal soojuse ja elektri isoleermaterjalina.

Asbestkiududest kedratakse lõnga, valmistatakse eriliisi tulekindlaid riideid, paelu jne.

T e i n e p e a t ü k k.

L U H I K E S E D T E A T M E D T E K S T I I L T Ö Ö S T U S E T E H N O L O O G I A S T.

Kangaste tootmine koosneb kolmest põhitoomingust: ketramisest, kudumisest ja viimistlemisest.

K e t r a m i n e.

Ü l d t e a t m e d.

Ketramine koosneb mitmesugustest mehaanilistest toimingutest, kusjuures üksikud, enam-vähem lühikesed kiud ühendatakse soovitavas pikkuses lõngaks, millele on antud soovitav jämedus ja vastav kõvadus. See toode kan-

nab lõnga nimetust. Ketruse algtooraineiks on puuvill, vill, lina ja teised kiud.

Loomulik ja tehisiid, mis kujutavad endast peeni ja pikki niite, ei vaja ketramist, vaid neid kiude ühendatakse mitu ühte ja keerutatakse keerutusmasinail, et anda neile vajalikku jämedust, tugevust ja muid omadusi, mis on vajalikud praktilisteks otstarveteks.

Ketramisel võidakse töödelda nii üht kui ka mitut liiki kiudude segu (näiteks puuvill štapelkiududega¹, puuvill villaga või villa karmetega). Kalevi valmistamiseks kedratavas segus võib olla kaltsuvill (utiil), villaketrase jätet, puuvill ja štapelkiud. Siidi lahtiharutamise toimingu jätmed — väljapraagitud, rikutud ja lahtiharutamata tüped jne. — töödeldakse samuti lõngaks, mida nimetatakse šapi-siidiks.

Ketruse toiming nõuab, et ketrusmaterjalis kiud oleksid kõik üksikult maksimaalselt eraldatud, vabad kõrvalistest ainetest ja purust.

Ketramise põhitoimingud on järgmised:

- 1) töötlemiseks minevate kiudude segamine, esialgne puhastamine ja kohedaks tegemine,
- 2) lõplik kohestamine, puhastamine ja massi üksikuteks kiududeks lahutamine, neid osaliselt rööbastikku seades ja linditaolist toodet — heietust luues,
- 3) edasine kiudude rööbastikku seadmine ja heietuse ühtlustamine, samuti selle peenendamine liitmise ja venitamise teel,
- 4) lõplik väljavenitamine ja keerutamine, et saada valmis toodet — lõnga, millel on teatud jämedus ja vastupidavus.

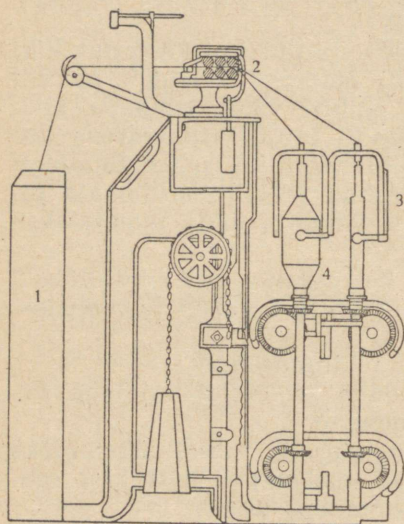
Ketramisviisid valitakse vastavalt toorainele ja selle omadustele.

Puuvilla ketramine.

Puuvill saabub ketrusvabrikuisse pressitud massi näol, koos lehtede, seemnete, seemnekarbikestega jm. Siin ta kohestatakse ja puhastatakse erilistel masinatel ning

¹ Štapelkiududeks nimetatakse tehiskiude, mis katkilõigatult segatakse loomuliku kiudaine hulka.

juhatakse pärast kraasimasinasse, milles põhiliseks töötavaks osaks on kraaslint, mis kujutab endast vetruvaid teraspinde täislükitud riideriba. Kraasimisel toimub üksikute kiudude eraldumine, nende osaline rööbastikku seadmine ja kiumassi lõplik puhastamine muudest lisanditest.

Joon. 6. Heietusmasin: 1 — trummel,
2 — venitusaparaat, 3 — luhv,
4 — pool.

Kraasimasinast tuleb puuvill välja peene, ebaühtlase jämedusega heietusena. Edasine puuvilla ketramise toiming koosneb kiudude seadmisest rööbastikku selles heietuses ja jämeduse ühtlustamisest, mis saavutatakse mitme lindi liitmise ja samal ajal väljavenitamise teel. Väljavenitamine toimub mitme paari venitusrullikeste abil, millest iga järgmine paar liigub pisut kiiremini eelmisest. Väljavenitamise ajal kiud sirgnevad, asudes rööbastikku üksteise kõrvale. See toiming teostatakse lindimasinatel.

Lint läheb lindimasinatelt heietusmasinasse (bankabrošši) (joon. 6). Siin

satuvad heietused trumlist (1) väljavenitamisaparaati (2), mis koosneb 4 paarist rullikestest. Tänu rullikeste mitmesugusele pöörlemiskiirusele, tekib siin 4—6-kordne heietuse väljavenitamine. Venitusaparaadist läbikäinud heietus keritakse luhvi (3) abil poolile (4).

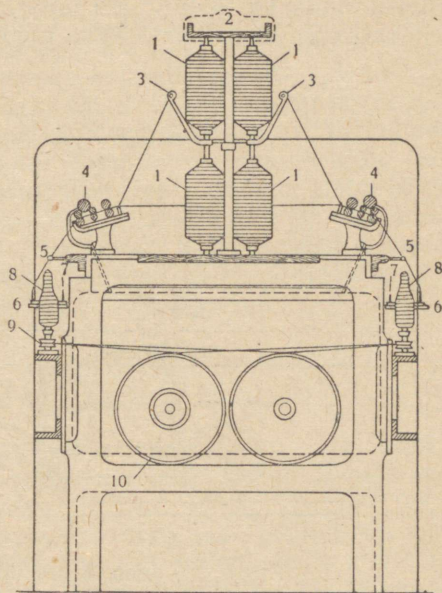
Olenedes lõnga soovitavast jämedusest korratakse heietuse läbilaskmist heietusmasinast kuni 3 korda. Heietusmasinalt tulev heietus läheb ketrusmasinasse. Katkestamatu liikumisega ketrusmasinaid nimetatakse rõngasketrusmasinateks (vaatermasin, joon. 7), perioodilise liikumisega ketrusmasinaid — iseketrajaiks (selfaktor, joon. 8).

Rõngasketrusmasinas pannakse pool (1) heietusega raami (2). Hargnedes poolilt (1) läheb heietus heidejuhtme

(3) augu kaudu venitusaparaati (4), mis koosneb kolmest valtsipaarist, pärast läheb lõnga juhtmekonksu (5) ja satub aasa (6), mis liigub mööda rõngast (7). Aasa keerlemise tõttu mööda rõngast tekib heietuse keerdumine ja kedratud lõng keritakse lõnga-poolile (8). Lõnga-pool on asetatud värtnale (9), mida paneb keerlema trummel (10).

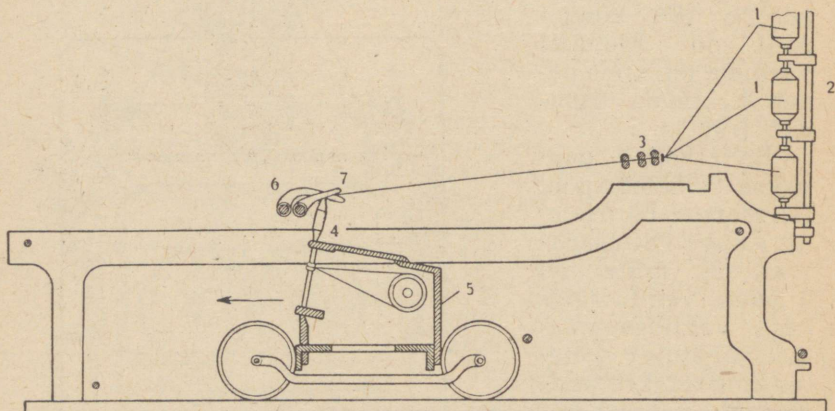
Selffaktoril pannakse heietuspool (1) raamile (2). Heietus satub venitusaparaati (3), millel on 3 paari venitusrullikesi. Venitusaparaadist väljatulev heietus kinnitatakse värtna (4) külge, mis asub selfaktori edasitagasi liikuva sõiduki peal (5). Lahkudes venitusaparaadi juurest värten, keereldes selfaktori sõidukil (4), keerutab lõnga vähe. Lõplik lõngakeerdumine toimub siis, kui selfaktori sõiduk jõuab lõpp-punkti, millal katkeb heietuse väljalaskmine venitusaparaadist. Keerdumise lõppemisel läheb selfaktori sõiduk oma esialgsesse asendisse, kerides ühtlasi keerdunud lõnga poolile. Lõngaasendit kerimisel poolile reguleerivad lõngaalune (6) ja lõnga-pealne (7) traat.

Neis masinais toimub heietuse lõplik väljavenitamine ja keerdumine. Rõngasmasinais keerdub lõng värtna, aasa ja rõnga abil, samal ajal kerides poolile. Selfaktoreis toimub venitamine, keerdumine ja kerimine järjestikku. Keerdumise-ga omandab lõng vajaliku tugevuse.

Joon. 7. Rõngasketrus-masin: 1 — heietuspool, 2 — raam, 3 — heietusjuhe, 4 — venitusaparaat, 5 — lõnga juhtmekonks, 6 — aas, 7 — rõngas, 8 — lõnga-pool, 9 — värten, 10 — trummel.

Kirjeldatud ketramisviisi nimetatakse kraasimisviisiks. Peene, kõrgete numbritega lõnga tootmisel töödeldakse heietus pärast kraasimist kammimismasinail lühikeste kiudude kõrvaldamiseks ja kiudude täielikuks rööbastamiseks. Selist ketramisviisi nimetatakse kammimisviisiks.

Joon. 8. Selfaktor.

1 — heietuspool, 2 — raam, 3 — venituspapaat, 4 — värten, 5 — selfaktori sõiduk, 6 — lõngaalune traat, 7 — lõngapealne traat.

Puuvilla jäätmed töödeldakse lihtsustatud, nn. aparaadi ketramisviisi järgi. Sel juhul valmistatakse heietus kraasimasinatel, mis on varustatud erilise jaotamisvahendiga, mis jaotab kraasimasinalt tuleva õhukese vati reaks lindikesteks, mis erilise mehhanismi abil muudetakse heietuseks.

Ketrusmasinal seda heietust natuke venitatakse, keerutatakse ja keritakse poolile.

Aparaadil kedratud lõng on karvane ja tema vastupidavus on väiksem.

Lina ketramine.

Linast lõnga valmistatakse kahel viisil: a) lina ketramise ja b) taku ketramise teel. Esimese viisi kohaselt saadakse lõng pikkadest sirgutõmmatud ja rööbastikku seatud kiududest, mis enne on masinharjadel soetud. Teisiti kui puuvilla tööstusmasinais, on linaketrase heietusmasinate venitusaparaadis lamedad harjad, mis lõhestavad linakiude peene-maks. Lõplik ketramine toimub rõngasketrusmasinail. Sileda lõnga saamiseks niisutatakse heietust ketramise ajal. Selleks on ketrusmasinad varustatud veekastidega, kuhu jookseb kuum vesi. Nendest kastidest lastake heietus läbi enne venitusaparaati sattumist. Niisugust ketramisviisi nimetatakse märjaks ketramiseks. Karvase lõnga saamiseks jäetakse heietus niisutamata (nn. kuiv ketramine).

Villa ketramine.

Villa ketramine toimub üldiselt 1) aparaadi- (ka kalevi-või sakseni-süsteemiks nimetatud) ja 2) kammlõngasüsteemidel.

Aparaadisüsteemi ketramisel toimitakse samuti kui eespool mainitud puuvilla jäätmete ketramisel. Seda süsteemi kasutatakse jämeda karvase lõnga saamiseks, nii jämedast kui peenest, väga krussis ja mitte väga ühtlasest villast.

Kammlõngasüsteemi ketramine erineb aparaadisüsteemi ketramisest sellega, et vill lastakse pärast kraasimist läbi harjaga sugemismasina, kus lühikesed kiud välja soetakse, pikad aga ühtlustatakse ja korraldatakse lõnga pikkust pidi.

Kammlõngasüsteemi ketramise juures tehakse omakorda vahet inglise ja prantsuse ketruse vahel.

Inglise ketruse erinevus seisneb selles, et villa heietus, mis tuleb kraasimasina alt, käib läbi ümmarguse lakkamatult liikuva kammimismasina, pärast seda töödeldakse nn. heietusmasinal, millel on lamedad harjad. Paremaks lõnga ühtlustamiseks kasutatakse heietuse mitmekordset liitmist ja venitamist heietusmasinal. Pärast sellist töötlemist satub vill ketramiseks rõngasketrusmasinasse.

Prantsuse viisil ketramine erineb inglise ketramisviisist sellega, et kammkraasimiseks kasutatakse perioodiliselt liikuvat masinat.

Inglise viisil kedrates saadakse võrdlemisi pikakiulisest ja poolkaredast villast keskmiste ja madalate numbritega kare ja sile lõng, mida kasutatakse ülikonnariiete ja trikotaažtoodete valmistamiseks.

Prantsuse viisil kedrates saadakse kõrgete numbritega lõng naisterahva pealisriiete ja meeste ülikondade jaoks kui ka trikotaažtoodeteks. Prantsuse süsteemi ketramisel kasutatakse meriino- ja kõrgemat sorti segatõugu lammaste kui ka kõrgemat sorti poolkarmi villa.

Kõrvuti kammlõnga ketramisviisiga kasutatakse veel nn. poolkammlõnga ketramisviisi, kus heietus ka ühtlustatakse, kuid kammkraasimine ja lühikeste kiudude kõrvaldamine jääb ära, mistõttu lõng on karvasem kui kammlõnga viisil kedrates.

Nii töödeldakse vähese käharusega ja sileda pinnaga villa. Sel teel töödeldud keskmiste numbrite lõng läheb kangasteks ja trikotaaž-esemeteks.

Lõnga vea d.

Tähtsamateks lõnga vigadeks peetakse:

l ä b i k e t r a m a t a üksikuid jämedaid kohti lõngas, mis on tekkinud mitteküllaldasest heietuse väljavenitamise-
st või ketramisel ettevaatamatust heietuse ühendamisest selle katkemisel;

k e e r d u n u d a a s a d, mis on tekkinud liialt keeratud lõnga lõtvumise tõttu poolilt kerides;

k ä b i d — iseloomulised jämedused, mis on tekkinud lõnga ümber keerdunud ebemetest või muudest kiududest;

l a u g e l õ n g — üksikud kohad nõrgema keerdumusega;

m u s t u s — mis on tekkinud riietuse mustumisest või õlistumisest, aga ka räpasest heietuse jätkamisest ketrusmasinal.

Lõnga liigitamine, omadused ja sortiment.

Lõnga liigitamine.

Lõng, mida kasutatakse riiete valmistamiseks, on väga mitmesugune. Kiu järgi tehakse vahet segatud ja ühtlase lõnga vahel, arvates viimase hulka lõnga, mis on toodeldud

ühte liiki kiududest. Jäätmetest ja madalasordilistest kiududest valmistatud lõnga nimetatakse jäätmelõngaks.

Lõnga koostise järgi võib ta olla ühekordne või korrutatud kahest või mitmest lõngast.

Keerukuse järgi võib lõng olla normaalse keerukusega, vähese keerukusega ehk lauge ja suurema keerukusega ehk keerd. Olenedes keerdude suunast võib lõng olla parempoolse keermega, kui keerud lähevad ülespoole vasakult poolt paremale, ja vasakpoolse keermega, kui keerud lähevad paremalt poolt vasakule.

Peale hariliku korrutise, kus mõlemad lõngad on keerdunud teineteisega võrdselt, eristatakse veel ilukorrutist, kus on korrutatud mitu mitmesugusest materjalist või mitmevärvilist lõnga.

Väljatöötamise ja välise kuju järgi on lõng kare (värvimata kiududest), pleegitatud, keedetud (hautatud, linased), värvitud ühevärviliseks, melanž (s. o. toodetud mitme värvusega kiudusest), vikunja (segu: 90% puuvilla, mis värvitud tumedaks, ja 10% valget puuvilla või puuvilla lambavilla seguga) ja muliin (s. o. mitmevärviliste lõngade korrutis).

Ülesande järgi jagatakse lõnga, mis on nähtud ette kangakudumiseks (kude ja lõim), trikootaž-esemete valmistamiseks, õmblusniidiks jne.

Ketrusviisi järgi jagatakse lõnga kraasvill-, kammvill-, kalevi-, ringmasina- ja selfaktori-lõngaks.

Lõnga omadused.

Lõnga ehitust ja omadusi iseloomustatakse peenuse, keerukuse, kõvaduse, venivuse, ühtluse ja puuduste olemasolu järgi.

Lõnga peenus esineb põhimise näit-arvuna lõnga liigi, omaduste ja ülesannete juures. Lõnga peenuse üle otsustatakse kera kaalu järgi teatud pikkuse juures või lõnga pikkuse järgi teatud kaalu juures.

Kõige enam on levinud meetrisüsteemi-numeratsioon, mida kasutatakse kõigi lõngaliikide jaoks, peale korrutatud siidi.

Meetrisüsteemi järgi on lõnganumber võrdne lõnga

meetrite arvuga, mis kaaluvad ühe grammi. Meetrisüsteemilist lõnganumbrit võib märkida järgmise valemiga:

$$Nm = \frac{l}{g},$$

kus:

l on lõnga pikkus meetrites,

g — lõnga kaal grammides.

Näide: Lõng, mille pikkus 300 m, kaalub 5 g. Määrata ära lõnganumber:

$$Nm = \frac{300}{5} = 60.$$

Korrutatud lõnga number märgitakse murdarvuna, mille lugejaks on üksiku lõnga või keermes number, nimetajaks — korrutatud keermete arv. Näiteks: 40/2, 60/3 jne.

Kui korrutatud lõng on koostatud kahest ebaühtlaste numbritega harust, siis sellise korrutatud lõnga number märgitakse murdarvuga, mille lugeja ja nimetaja näitavad keermete numbraid. Nii näiteks nr. 40/60 tähendab, et korrutatud lõng koosneb kahest keermesest, mille numbrid on 40 ja 60.

Üldine keskmine kahekeermelise mitmesuguste numbritega lõnga number tuletatakse valemi järgi:

$$Nk = \frac{N1 \times N2}{N1 + N2} \times \frac{100 - a}{100},$$

kus:

$N1$ on ühe keermes number,

$N2$ on teise keermes number,

a on lõnga lühenemise protsent korrumtamise tagajärjel.

Näide: Määrata kindlaks korrutatud lõnga number 40/60, kui kumbki lõng lühenes 6% võrra.

$$Nk = \frac{40 \times 60}{40 + 60} \times \frac{100 - 6}{100} = 22,56.$$

Ka kedratud siidi numereerimiseks kasutatakse meetrisüsteemi. Siidi peenust iseloomustatakse tiitriga, mis kujutab endast 450 m pikkuse niidi raskust ja mida märgitakse kaaluühikuga „denjee“ (0,05 g) või 9000 m pikkuse niidi kaalu grammides.

Tiitri T leidmiseks kasutatakse järgmist valemit:

$$T = \frac{g \times 9000}{l},$$

kus g tähendab gramme, l — niidi pikkust meetrites.

Näide: Siidi lõngatokk 1500 m pikk kaalub 3 g. Määrata kindlaks tema tiiter.

$$T = \frac{3 \times 9000}{1500} = 18.$$

Numbrite Nm ümberarvutamiseks tiitriks T ja vastupidi kasutatakse järgmisi valemeid:

$$T = \frac{9000}{Nm}; Nm = \frac{9000}{T}.$$

Lõnga keerukust iseloomustab keerdude arv, mis langeb ühele lõngameetrile. Keerdude arv oleneb lõnga liigist, peenusest ja otstarbest. Mida peenem lõng, seda enam keerdusid on ühel meetril.

Lõimeks (pikuti kanga lõngaks) määratud lõngal on rohkem keerdusid kui koel (põiki kanga lõngal), ta on laugem kui lõim. Trikootažiks määratud lõnga keerukus ei ole suur.

Lõnga kõvadus oleneb paljudest teguritest — kiu omadustest, ketramisviisist, keerukusest, lõnga siledusest. Seepärast määratakse iga lõngaliigi standardides tema kõvadus olenevalt sordist.

Lõnga kõvadus märgitakse grammides 1 lõnga katkemise kaaluni või kilogrammides lõngatoki katkemiseni.

Ühtlus, s. o. ühesugune lõnga jämedus kogu lõnga pikkusel, esineb lõnga omaduse pea-näitarvuna. Ebatasase lõnga mõju avaldub tugevasti valmiskanga väärtusel ja rikub kudumise normaalset käiku.

Lõnga sortiment.

Puuvill-lõng. Kangaste tootmiseks kasutatakse puuvill-lõnga: 1) kammvilla ketruse lõnga nr. 65—270, 2) kraasvilla ketruse lõnga nr. 12—85, 3) segavärvilisest puuvillast kraasvilla ketruse (melanž) lõnga nr. 10—65 ja 4) aparaadil kedratud lõnga nr. 2,5—18.

Linane lõng. Linaste kangaste tootmiseks kasutatakse: 1) kuivketruse linast lõnga (l/k) nr. 4,5—8, 2) märgketruse lõnga (l/m) nr. 5,5—50, 3) takust kuivketruse lõnga (t/k) nr. 3—6 ja 4) takust märgketruse lõnga (t/m) nr. 5,5—18.

Pool-linaste kangaste tootmiseks kasutatakse ka puuvillast lõnga nr. 34, 40/2 ja 48/2.

Villane lõng. Kalevi ja kammvilla kangaste tootmiseks kasutatakse järgmisi lõngaliike:

1) Meriinolammaste puhtast villast prantsuse viisil kedratud kammvill-lõng korrutamata nr. 24—50 ja korrutatud nr. 24/2—70/2. Lõng nr. 24 töödeldakse ka segatõugu lammaste villast.

2) Poolkarmist puhtast villast inglise viisil kedratud korrutamata kammvill-lõng nr. 16—24 ja korrutatud nr. 24/2 ja 32/2.

3) Poolvillane kammvill-lõng: a) meriino nr. 40 korrutatud puuvillasega nr. 140/2, meriino nr. 45 korrutatud tehissiidiga, b) segatõugu lammaste villast nr. 24 korrutatud puuvillasega nr. 85 ja 48; c) poolkarm lõng nr. 18—24 korrutatud puuvillasega nr. 48—54; d) prantsuse viisil kedratud segatud kammvill-lõng, kus võib olla kuni 50% viskoosi või vaseammoniaagi tehissiidi kiude.

4) Poolkammvillast ketruse teel saadud poolvillane poolkarmist villast lõng nr. 16, 20 ja 24 koos puuvill-lõngaga nr. 40 ja 48.

5) Kalevilõngad karmi kalevi tootmiseks nr. 3—6 ja peen-kalevi tootmiseks kasutatav lõng nr. 6—18.

Loomulikust siidist ja tehissiidlõngad ja niidid.

Loomulik siid jaguneb: 1) greežiks, mis saadakse tuppede (kookonite) lahtiharutamisel, 2) korrutatud siid, mis saadakse ühe või mitme greežniidi korrumisest, ja 3) kedratud siid — purdesua. Greež töödeldakse tiitriga 13 kuni 32 denjeed.

Korrutatud siid jaguneb järgmisteks pealiikideks:

a) kude — siid 2, 3, 4 greežniiti 14—21 denjeed, keerutatud paremale poole vähene arv kordi (85—150 korda meetri kohta);

b) lõim — siid 2- või 3-kordne greežniit 14 denjee kaalus,

enne keerutatud üksikult vasakule poole (400—600 korda meetri pikkusel) ja pärast korrutatud paremale poole (400—600 korda ühe meetri pikkusel);

c) musliin — ühelõngaline siid, keerutatud vasakule poole (1500 korda ühe meetri ulatuses);

d) krepp-siid, mis saadakse suure keerutuse (2200—3200 korda 1 meetri pikkusel) teel 2, 3, 4, 5, 6 või 7 greežniidist. Korrutuse suuna järgi tehakse vahet parempoolse ja vasakpoolse krep'i vahel.

Purdesua, s. o. korrutatud või korrutamata kahekordne siidlõng, mida toodetakse järgmistes numbrites: 100/1, 100/2, 140/2, 200/2.

Tehissiidi kasutatakse 100, 120, 150, 200, 320 ja 400 denjeed. Üldiselt on kunstlikud siidid neidsamu liike kui loomulikud, kuid vähema keerdumusega. Kasutatakse järgmisi siidiliike: lõim, kude, musliin, krepp, 2-kordselt korrutatud, krepp-graniit jt.

Kudumine.

Ettevalmistavad toimingud.

Lõngad asuvad kangas kahes ristisuunas — kanga pikustpidi (lõim) ja laiustpidi (kude). Lõimelõngade arv oleneb kanga tihedusest ja laiusest.

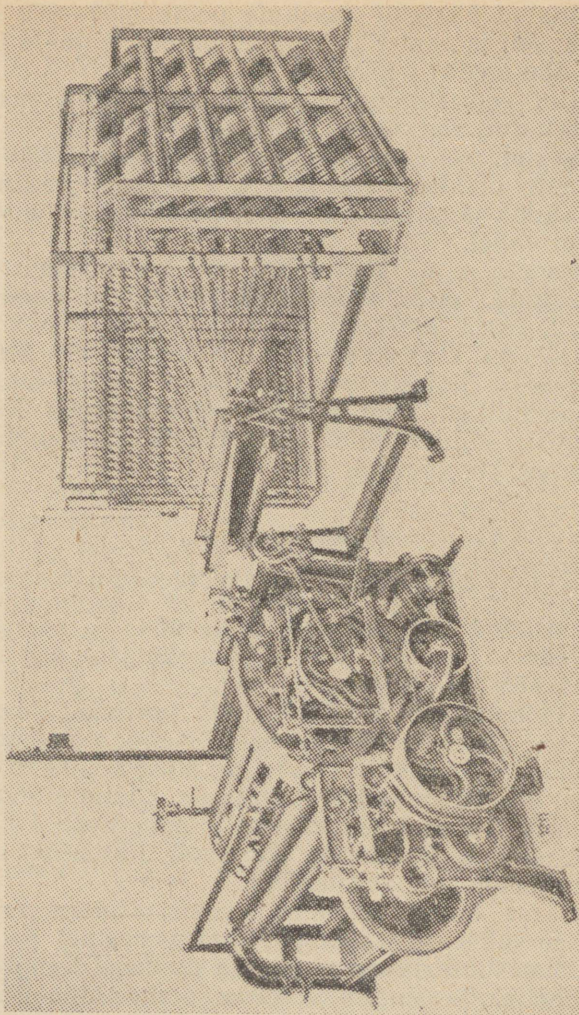
Kudumise toimingus kannatab lõim suuremat pinget ja hõõrumist kui kude. Seepärast peab lõimelõng omama suuremat siledust ja libedust kui kude. Koelõng kootakse poolidele aetuna, mis paigutatakse süstikusse. Lõime ettevalmistus kudumisele koosneb järgmistest toimingutest: kerimine (kehadele ajamine), käärimine (loomine), lihtimine, niietamine ja piirdamine või soastamine.

Kerimine toimub tehastes kerimismasinatel. See toiming seisneb selles, et väikestelt (ketrusmasina) poolidelt keritakse lõim suurematele poolidele (kodusel kangakudumisel — kehadele¹). Samal ajal kõrvaldatakse lõimelt mõnesugused ketruse vead ja nõrgad kohad sel teel, et lõime pingutatakse ja lastakse läbi erilise aparaadi (niksi²).

Käärimine (loomine) on lõnga kerimine poolidelt lõimepoomile (käärimisrullile). (Kodusel kangakudumisel —

¹ Tõlkija täiendus.

² Tõlkija täiendus.

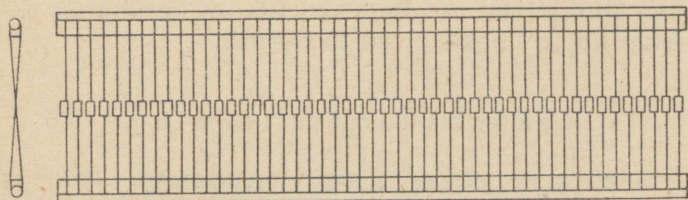

Joon. 9. Käärimismasin.

käärpuudele¹). See on tarvilik selleks, et lõimelõngu seada rööbastikku. Käärimine toimub käärimismasinal (joon. 9). Käärimisel paigutatakse vajalik arv poolisid pooliraami

¹ Tõlkija täiendus.

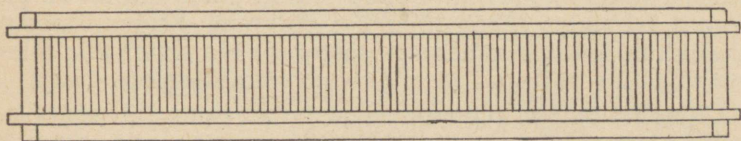
(špuljarnikusse) (1), lastakse lõngade otsad käävidest (2) läbi käärimisreha (soa) ja kinnitatakse käärimispoomi (lõimepoomi) (3) külge. Pöörlemisel kerib poom lõngad oma ümber, käärimisreha (suga) aga juhib lõnga nii, et nad lasuksid kõrvuti.

Joon. 10. Niied.

Mõnede villaste ja eriti siidkangaste töötlemisel kasutatakse ka teisi käärimis- (loomis-)viise.

Mettimine (lihtimine) seisneb selles, et lõim pärast käärimist (loomist) immutatakse kleepuva ainega nn. mettega (lihiga), ja pärast seda kuivatatakse. Mettimine

Joon. 11. Suga.

(lihtimine) teeb lõime kõvaks ja siledaks ning kaitseb kudumisel katkemise eest.

Mete (liht) koostatakse kartuli- või maisitärklisest ja mitmesugustest teistest ainetest, mis pehmedavad lõnga (glütseriin, rasv). Mettimine toimub erimasinatel.

Niietamine ja soastamine esinevad lõpptoimingutena lõime kudumisele ettevalmistamisel.

Niitel (joon. 10) on keskel niidist või metallist silmadega niisikud. Niite arv kudumisel oleneb kanga põime iseloomust. Üksikute niisikute arv niites on mitmesugune ja ole-

neb kanga tihedusest ning laiupest, s. t. üksikute lõimelõngade arvust.

Niitega tõstetakse kudumisel osa lõimelõngu üles, osa surutakse alla, mille tagajärjel tekib vahelik, mida mööda liigub süstik (surnuk).

Lõimelõngad pistetakse soa piide vahelt läbi. Suga koosneb õhukestest metallpiidest, mis on kinnitatud metallist raami külge ühekaugusel üksteisest.

Kangakudumise toiming.

Pärast lõimede ettevalmistust mahutatakse lõimepoom (rull) niite ja soaga kangakudumismasinale (kangastelgedele).

See töö koosneb järgmistest põhitoimingutest:

- a) lõime lahtihargnemine lõimepoomilt,
- b) vaheliku tekitamine,
- c) süstiku ühes koega vahelikku mööda läbijuhtimine,
- d) koe kinnilöömine vaheliku äärde ja vaheliku sulgemine,
- e) valmisriide kangapoomile kerimine.

Lõime lahtihargnemine lõimepoomilt toimub selle järgi, kuidas valmib kangas, ja toimub teatud pinge mõjul. Lõimepoomilt lahkudes läheb lõim üle põlvpuu. Kudumismasina vahelikku tekitav mehhanism, tõstes üles ja lastes alla niied, loob vaheliku tõstetud ja allakistud lõimelõngade vahel.

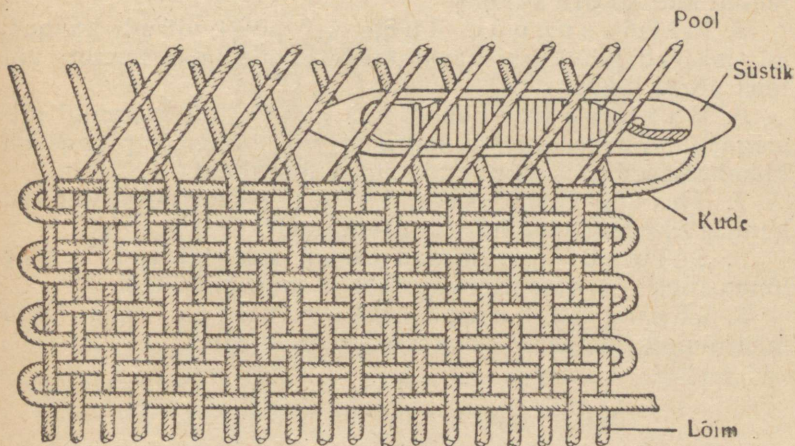
Lõimelõngadega põimumise otstarbel (joon. 12) visatakse koelõng vahelikku süstiku abil, mille puust sisemusse pannakse koelõngaga pool. Süstik, lennates löögimehhanismi tegevuse tõttu läbi vaheliku, jätab oma tee le koelõnga. Selle järel lööb kõlkuv soahoidja temasse kinnitatud soaga koe vastu riide (kanga) äärt. Selle ajani, millal süstik hakkab tagasi lendama, muudavad niied oma asendit ja tekitavad uue vaheliku.

Sedamööda, kuidas põimuvad uued koelõngad, läheb kangas üle masina rindpuu, libiseb üle pikkamisi liikuva pressi, mis teda aegamööda mässib kangapoomile. Pressi hammastevahe pikkusest oleneb kanga tihedus koe poolest.

Kangakudumismasinad jagunevad ühesüstikulisteks ja paljusüstikulisteks. Esimestel on üks süstikukarp kummalgi pool küljes, teisel — mitu karpi. Mitmesüstikulisi kudumisi-

masinaid tarvitatakse mitmevärviliste (kirjude) kangaste kudumisel.

Juhtudel, kui tahetakse toota kangaid keerulise mustri- ja kasutatakse erilisi niidetõstmise seadeldisi, mida nimetatakse lühivaheldajateks. Selliste lühivaheldajate abil on võimalik tõsta ja langetada 5 kuni 20 niitepaari.

Joon. 12. Kanga tekkimise skeem.

Selliste kangaste tootmiseks, kui tarvitamisele tuleb üle 20 paari niisi, aga ka mitmesuguste mustritega kangaste kudumisel kasutatakse žakkard-kudumismasinaid. Nendel masinatel on iga lõimelõnga või mitme lõime jaoks oma niis. Niite tõstmine ja langetamine oleneb kangamustrist.

Kangaste vead.

Kudumisel võivad juhtuda mitmesugused vead — halbade lõnga omaduste, kudumismasina rikete, kangru tähelepanematus ja teiste põhjuste tõttu.

Allpool antakse lühike ülevaade enamlevinud kangavigadest.

1. Lõime puudumine kujutab endast viiru piki kangast, mis tekkinud ühe või kahe lõimelõnga katkemisest.

2. Lõime t i b a — viga, mis tekib mitme lõimelõnga katkemisest, üksikuil juhtudel lõngade otsad seginevad naabruse lõngadega ja rikuivad kangamustrit.

3. K o e t i b a — põiki pilud, mis tekivad kangastes koe lõngade puudumisest nendes kohtades.

4. T i h e t r i i p — tihenenud koelõngade koondumine teatud kohtadesse kangas.

5. M i t m e s u g u n e k u d e — põiki viirud kangas, mis tekivad juhul, kui kasutatakse koena teise numbri või teist värvi lõnga.

6. V ä ä r s e o s — kohad, kus kude ei ole ristunud lõimega ja riides tekivad suurema või vähema pikkusega klambrikesed, mis rikuvad kanga välist ilmet.

7. E b a ü h t l a n e s o a l ö ö k — mistõttu tekivad kangas tihedamad ja hõredamad kohad.

8. S õ l m e d — väikesed aasad, mis tekivad kangas lõnga liiga suure keerukuse tõttu ja muil põhjustel.

9. L õ n g a j a k a n g a m ä ä r d u m i n e, mis tekib määrdunud lõimest, õli- ja roosteplekid jm.

K o e p õ i m u m i n e k a n g a s .

Lõime ja koe põimumise mitmesuguseid kombinatsioone on väga palju. Kõiki põimitusi võib jagada järgmisteks liikideks: 1) lihtsad (ehk põhilised), 2) kombineeritud ja 3) keerulised. Lõngade põimumist võib tingimusi kujundada ruudulisel paberil. Püstjoonte vahed loetakse lõimedeks ja põikjoonte vahed — koeks. Nii kujutab iga ruudulise paberi ruut enesest lõime ja koe põimeid.

Lõimelõngu, kui need on paremal pool ja katavad kude, on hakatud katma joontega või värviga, kuna koeruudud jäävad katmata (joon. 13).

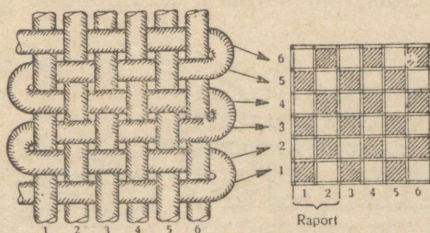
Jälgides lõime- ja koeruutude kordumist märkame, et nii ühed kui teised korduvad reeglipäraselt. Sellist kordumist nimetatakse põimikuraportiks. Põimikuraport omakorda koosneb lõime- ja koeraportitest.

L i h t s a d e h k p õ h i l i s e d p õ i m e d .

Lihtsaid põimeid on kolm liiki: 1) labane, 2) toimne, 3) atlasstoimne ehk atlasne põime.

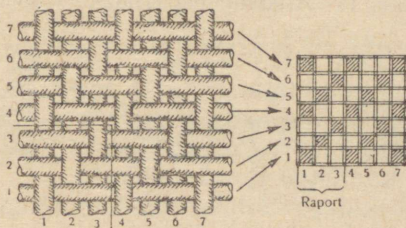
Labasel põimumisel (joon. 13) põimub iga lõimelõng koelõngaga kordamisi. Selline põimik on kõige kindlam ja riie on vastupidav venimisel ning kokkutõmbumisel.

Toimisel põimikul (joon. 14) kattuvad lõimelõngad koelõngadega nii, et riidel tekivad viirud, mis suunduvad diagonaali mööda üles, harilikult vasakult paremale poole.

Joon. 13. Labane.

Olenedes toimse põime loomust, lõngade jämedusest ja tihedusest võivad viirud olla mitmesugused — kitsad, laiad, kumerad, vaevalt märgatavad.

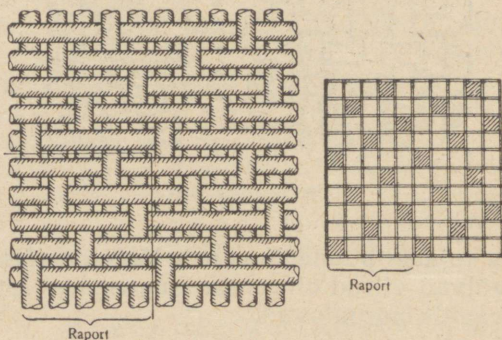

Joon. 14. Toimne.

Toimse põime iseloomu äramärkimiseks kasutatakse harilikku murdu, kus lugeja näitab lõimelõngade arvu, mis tõusevad raportis peale iga koelõnga juurdetulekul, nimetaja aga allalaskunute arvu. Nii näiteks toimne riie selle põimumisviisiga, mis näidatud joonisel 14, märgitakse $1\frac{1}{2}$. Kui riide paremal poolel on koelõngade kattumised ülekaalus, siis nimetatakse toimset riidet koeliseks, kui aga lõimeliste kattumised, siis — lõimeliseks.

Atlasstoimne põime (joon. 15) erineb labasest ja toimsest sellega, et temas üks lõngade süsteem (lõim või kude) moodustab riide parempoolse pinna, kusjuures üksikud lõime- ja koepõimmed on pillutatud kogu riidepinnale ja on vähe märgatavad.

Satääniide pinnal on enamuses koelõngad, atlassil — lõimelõngad. Altassi ja satääni parempoolne pind on väga tasane ja sile.

Joon. 15. Atlasstoimne (satääanne) põime.

Satääni põime märkimine toimub murdarvuga, kus lugeja näitab lõngade arvu raportis, nimetaja — lõime- või koelõngade arvu, mille võrra nihkub edasi koe kattuvus lõimega järgmise koelõnga juurdetulekul.

Põime põhiliikidest võib nende kombineerimisel saavutada uusi tuletatud põimeid. Labase põime tuletatud ristamised on rips (kühm-mustriga), rogožka või panama (ruut-mustritega).

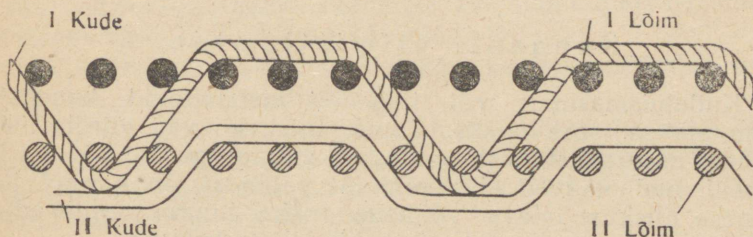
Toimsest põimest võib saada nn. pahupiditoimset (grin-sbon), kalasaba- ehk topelt-toimset jm.; atlasstoimset — tugevdatud satääni (moleskiini) jne.

Kombineeritud põimed.

Põimete põhiliikidel ja nendest tuletatuil võib luua määratu hulga kombineeritud põimeid.

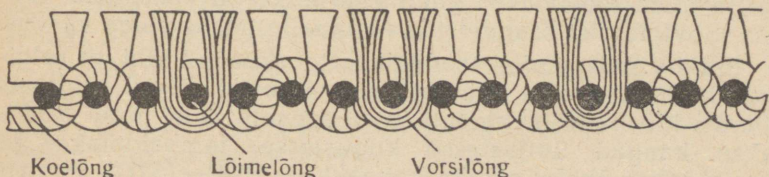
Välimuse järgi jagunevad kombineeritud väikesemustri-
lised riided: kreppideks, triibulisteks, malelaua- (šahhmati-)
kujulisteks, diagonaalideks, ažuurseiks, vahvlilisteks jm.

Kõiki kombineeritud põimumisviise võib jagada kahe-
kordseiks, mitmekordseiks ja sametpõimeteks.

Joon. 16. Kahekordne põime.

Kahekordsed ja mitmekordsed põimed
(joon. 16) loovad riides kaks ja enam kihti, mis lasuvad
üksteisel, vabalt eraldatavad üksteisest või seotud üks-
teisega määrateldud korra järgi.

Joon. 17. Karvastatud (vorsitud) põime.

Selle põimega toodetakse kahe- ja mitmekordseid
kangaid.

Karvastatud (vorsitud) põimet (joon. 17) kasutatakse läi-
kiva udekarva saamiseks riide pinnal.

Vorsitud kangaste valmistamisel kasutatakse erilist põi-
met, mille juures erilise teise koe või lõime katkilõikamise
teel saavutatakse vorss (udekarv).

Riideid, mille vorssi pikkus on 2—3 mm, nimetatakse
sametiks, riidet, mille vorssi pikkus 4—5 mm, plüüšiks ja riidet,

mille vorsi pikkus on 10 mm ümber, — kunstlikuks (tehis-) karusnahaks.

Suure joonistega kootud mustrid (lilled, pildid, näo-pildid) saadakse kudumise teel erilisel žakkard-masinal.

Sellised riided kannavad žakkard-riiete nimetust.

Kangaste viimistlemine.

Kudumismasinalt või telgedelt mahavõetud kangast nimetatakse toorkangaks. Toorkangad leiavad võrdlemisi vähest kasutamist, sest nendes on mitmesuguseid kõrvalisi aineid, nad omavad ebameeldivat välimust, on karmid ja vähese niiskust imeva võimega (vähe hügrokoopilised), seepärast ebamugavad ja ebasobivad kandmiseks.

Viimistlemine kaunistab ja parandab neid vigu, muudab kanga välist ilmet, mitmeid tema põhilisi omadusi, nagu värvust, pehmust, tihedust, parempoolse pinna iseloomu jm. Viimistlemisviis oleneb kangaliigist, ehitusest kui ka ots-tarbest, milleks teda tahetakse kasutada.

Puuvillkangaste viimistlemine. Toimingu-
gute sihiks, mis võetakse ette puuvillkangaste viimistlemisel ja mida teostatakse enne värvimist, on vabastada kangas soovimatuist lisandeist ja anda talle puhas valge värvus.

Enne viimistlemist vaadatakse toorkangad läbi, et selgitada kudumise vigu, määrata kanga sort ja tema vastavus standardile laiuselt, kaalult ja tiheduselt. Selle järel kogutakse kangad ühtlastesse kogustesse, tembeldatakse ja õmmeldakse üheks pikaks kangaks — 5000—15 000 meetrit pikkuseks.

Kõrvetamine. Enamal jaol kangastest, mis peavad omandama puhta sileda pinna, kujuneb esimeseks viimistlemistoiminguks kõrvetamine.

Kõrvetamisega kõrvaldatakse kangapinnalt karvakesed, mis ei riku ainult riide välimust, vaid takistavad ka selle värvimist ja trükkimist. Mõnedel kangastel hävitatakse karvad ka lõngade vahelt.

Keskmiste ja raskete kangaste kõrvetamiseks kasutatakse kumeraid pliidirauaga, kergete, ažuur-kangaste kõrvetamiseks gaasiga kõrvetamismasinaid (ahjusid). Pliidirauaga masinal lastakse toorkangas ruttu üle paigalseisva pliidi,

millel on poolsilindri (rõnni) kuju, või ka üle keerleva silindri. Gaasmasinas käib kangas üle gaasi leegi.

Kangad tõmmatakse üle kõrvetamismasinatega 1—3 m sekundilise kiirusega.

Kangad, mis lähevad vorssimisele karvendusmasinatel (nagu flanell, parh), samuti kangad, mille väljaulatuvad karvakesed aitavad kaasa paremale vee immutamisele (nagu näiteks käterätid), jäävad kõrvetamata.

Kirjultkootud kangad jäetakse ka kõrvetamata, neid pügatakse eriliste masinatega.

Kõrvetamisel peavad riide pinnalt täiesti kaduma kõik puuvillakiud. Ei ole lubatud kanga läbipõletamine, ebaühtlane kõrvetamine, salped (kortsud, mis tekivad riidel kokku puutumisel tulise pliidirauaga).

Kangaste mettetustamiseks (mette ehk lihi kõrvaldamiseks) nimetatakse toimingut, mille abil kõrvaldatakse riidest mete (liht), millega kangalõim töödeldi pärast käärimist. Mete takistab järgnevaid kanga viimistlemise toiminguid, sest takistab kanga immutamist värviga ja teiste lahustega. Pärast mettetustamist jäetakse kangas, mis niisutatud soojas vees või mõnes mettetustamist kiirendavas lahuses, mitmeks tunniks tsemendist või puust kastidesse. Sealjuures mette tähtsaks lahustub käärimispiisilaste mõjul ja lahkub kergesti järgneval pesemisel.

Kanga keetmine. Pärast mettest vabastamist ja pärastist pesemist keedetakse riidet, et eraldada temast taimevaha ja rasva, mis katavad puuvillapinda, kui ka teisi aineid ning mette jäänuseid.

Kanga pesemine toimub erilistes keedukateldes soodaja leelise- (seebikivi-) lahuses 6—10 tunni kestel 100—140° kuumuses. Keetmise eel peab õhk katlast eemaldatakse auru läbipuhumise teel. Kui katlasse jääb natukegi õhku, võib õhuhapniku ja leelise ühendusest kõrge temperatuuri juures tekkida riide hävimine. Lupja sisaldavast veest tekivad riidele lubjaplekid, mis tekitavad ebaühtlase värvuse, rauasooladest vees ja kokkupuutumisest katla roostetunud osadega tekivad aga rauaplekid.

Pleegitamine. Pleegitamisele alluvad pesuriide kangad kui ka kangad, mida kavatakse värvida heledate värvidega või trükkida heledalt.

Kangaste pleegitamise seisneb kiu loomuliku värvuse hävitamises hapendajate läbi. Hapendajatena kasutatakse kloorlupja, naatrium- ja kaltsiumhüpokloriiti, vesinikülihapendit ja teisi keemilisi aineid.

Pleegitamisel lastakse kangas läbi pleek-vedeliku, mil- lele järgneb seismine hunnikus 20 minuti kuni 3 tunni jook- sul. See seismise aeg oleneb ruumi soojusest ja pleekaine kangusest. Pleekaine jäänuste eemaldamiseks kangast pes- takse viimast pärast pleegitamist ja töödeldakse nõrga hap- pega. Lõpuks pestakse kangast kuni happejäänuste täieliku eemaldumiseni. Pleegitamise tagajärjel kanga tugevus pisut langeb. Suur tugevusekaotus võib tulla esile, kui pleegita- mise tehnoloogiline protsess äpardub — kas kauase pleek- aine mõju all olemise, aine suurema kanguse, mittetäieliku hapete jäänuste eemaldamise või mõnel muul põhjusel.

Merseriseerimine. Selliseks toiminguks nimeta- takse erilist lõngade või kangaste külmalt pingutatud tööt- lemist kange seebikiviga (kaustiline sooda). Pärast seda omandab riie siidise läike ja suurema vastupidavuse rebi- mise vastu; ka tõuseb tugevasti riide värvuse vastuvõtlik- kuse omadus. Merseriseeritakse satääne, õhukesi naiste ja mõnda liiki meeste ülikonnarõivaste kangaid.

Linaseid tooteid pleegitatakse lõngadena või kangastena. Linaste kangaste pleegitamine toimub üldiselt samal viisil nagu puuvillkangaste pleegitamine, kuid arves- tades linakiu erilist ehitust ja koosseisu, pleegitatakse linast lõnga ja riiet mitmel korral.

Olenedes pleekimise ulatusest jagatakse lõngad: a) kee- detuiks, mida ainult keedetakse; b) $\frac{1}{4}$ -pleegitatuiks, kui nad on keedetud ja pleegitatud ainult üks kord; c) $\frac{1}{2}$ -pleegita- tuiks — poolvalgeiks, mis on teinud läbi kahekordse töötle- mise; d) $\frac{3}{4}$ -pleegitatuiks, mis on olnud pleegitamisel kolm korda, ja e) $\frac{4}{4}$ -pleegitatuiks või valgeiks, kui nad on olnud pleegitamisel neli korda.

Villaste kangaste viimistlemine. Villased kangad jagunevad kahte lahkuminevasse rühma, olenedes tooraine liigist ja ketramisviisist: ühte kuuluvad kalevid (drapid, kalevid jt.), teise kammvillased (koverkotid, bosto- nid, trikood jm.). Kalevi kangad töödeldakse aparaadil ked- ratud lõngast, milleks kasutatakse lühikest villa, olgu see peenike, poolkarm või karm.

Kangapinnale vilditaolise korra (katte) tekitamiseks, mis

katab kudumistoime, vanutatakse kalevikangaid. Kammvillkangad kootakse kammitud villa lõngast, mis töödeldakse pikemast villast.

Esialgne töötlemine, või nagu seda nimetatakse — villaste kangaste märg apretuur, sisaldab toiminguid, mis eelnevad värvimisele, nimelt: 1) puhastamine ja nõelumine, 2) kõrvetamine või pügamine, 3) keetmine, 4) pesemine, 5) karboniseerimine, 6) vanutamine ja 7) dekateerimine.

Puhastamine seisneb selles, et tangide ja kääride abil kõrvaldatakse kangast kõik jämedad lõngad, sõlmekeed, utili jäänused ja muu mustus.

Nõelumisel paigutatakse neisse kohtadesse lõngad, kus need puuduvad. Puhastamist ja nõelumist teostatakse käsitsi.

Kõrvetamisele või pügamisele kuuluvad õhukesed kammvill- ja naiste ülikonna- ning kostüümiriided, et saavutada suuremat kootud mustri selgust ja puhust. Pärast kõrvetamist lastakse kangas läbi harjade-kambri, kus see puhastub ringlevate harjadega.

Kuumutamine seisneb selles, et kammvillkangad rullitakse sirges olekus trumli ümber ja töödeldakse kordamööda keeva ja külma veega. Sellise töötlemise tagajärjel kinnistuvad villased kiud seisundisse, mis neile anti trumlile rullimisel.

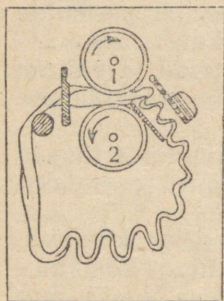
Kuumutamise peamiseks sihiks on kanga kokkutõmbumise ja vildistumise vältimine pärastistel toimingutel. Peale selle pestakse sel teel kangast välja mustus ja mõned kõrvalised lisandid.

Pesemine esineb villaste kangaste viimistlemise tähtsaima toiminguna, mille korralikust teostamisest oleneb nende laitmatu viimistlus. Pesemisel kõrvaldatakse kangastest kõrvalised lisandid, näiteks rasvained, millega kaeti vill enne kraasimist, mete, tolm, mineraal-õlid jms. Pesemine toimub pesumasinate, kuhu lisatakse soodat, seepi, savi ja ammoniumhüdraate.

Karboniseering seisneb taimlisandite purustamises hapetega. See on tarvilik seepärast, et lambavillas on pärast pesemist mõnel määral utili jäätmeid, õlgi ja muid taimlisandeid. Osa neist lisandeist eraldatakse huntimisel, kraasimisel või kammimisel, kuid osa kandub üle kangasse. Sellised lisandid teevad riide pinna ebatasaseks. Mõnikord need lisandid ei värvu.

Karboniseeritakse villaseid kalevikangaid (harvemini kammvillaseid) purustades nendes mineraal-hapetega (väävel- ja soolhappega) taimlisandeid.

Vanutamise. Kalevikangad alluvad erilisele töötlemisele — vanutamisele. Vanutamisel läheb kangas palju paksemaks, tõmbub tugevasti kokku nii laiuselt (20—50%) kui pikkuselt (10—30%). Mõlemal riidepööl tekib vildisarnane kate, mida nimetatakse filtsiks ja mis katab täiesti või osaliselt kudumispõime, annab kangale pehmuse ja ilusa välimuse, vähendab kanga soojuse läbilaskevõimet, mistõttu paraneb tema soojusehoiuvõime.

Joon. 18. Vanutusmasina skeem.

Kammvillkangaid vanutatakse nõrgalt nende pehmendamiseks ja pürastise kokkutõmbumise vältimiseks.

Villa vanumine on tingitud tema kiudude soomusetaolisest ehitusest, käharusest ja venitatavusest. Soojuse ja mehaaniliste tegurite mõjul niiskele kangale (hõõrumine, surumine, löögid), seebi, sooda ja teiste ainete lisandumisel, muutuvad kiud plastilisemaks, asetsevad kangapinna ligi ja loovad filtsi. Vanutamist teostatakse vanutusmasinal (joon. 18) kahe rulli (1 ja 2) ja erilise abinõu varal, millest lastakse kangas läbi kokkukeeratud kujul (palmikuna).

Dekateerimine on tarvilik selleks, et vältida kanga suurt kokkutõmbumist värvimisel, teha teda pisut tihedamaks, anda läiget ja kinnitada trükitud mustrid.

Dekateerimist teostatakse vastavatel masinatel, kuhu sirgutõmmatud riie keritakse teatud pinge all auklikule silindrile, töödeldakse kuuma veega või auruga ja jahutatakse pärast külma veega.

Villa pleegitamine. Villa pleegitatakse võrdlemisi harva.

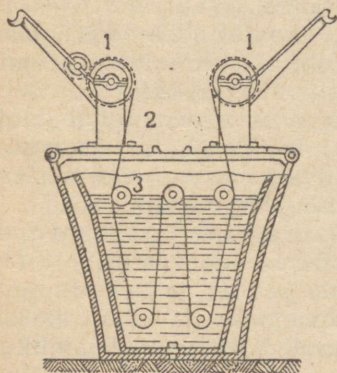
Värvilist villa — musta või pruuni jne. — ei pleegitata.

Varemalt pleegitati villa väävlisgaasiga. Väävlisgaasi hävitava mõju tõttu tööliste tervisele on see pleegitamisviis praegusel ajal asendatud hapendamisviisiga (naatriumülihapendiga) või taandamisviisiga (väävlishappe abil).

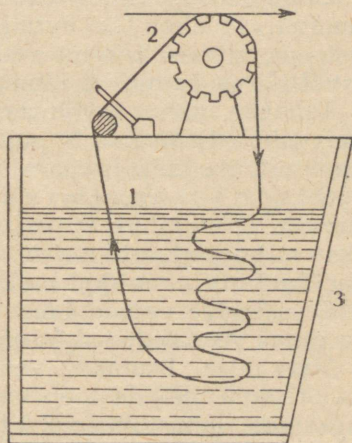
Kangaste värvimine.

Kangaid värvitakse enamikus kunstlikkude värvainetega. Kunstlikud orgaanilised värvained kujutavad endast keerulisi ühendeid, mis saadakse kivisöetõrva produktidest.

Värvaine valitakse vastavalt värvitava kiudaine (materjali) loomusele ja riide ülesandele. Nii näiteks peab rõivaste

Joon. 19. Džiger. 1 — võllid kanga kerimiseks, 2 — kangas, 3 — valtsid.

Joon. 20. Värvimiskast (parkas): 1 — kangas, 2 — võllid, mis kerivad kangast värvilahuses, 3 — värvilahus.

materjal olema värvitud värvidega, mis on vastupidavad valgusele ja veele, voodririided aga värvidega, mis on vastupidavad hõõrumisele ja higile.

Kangad võivad olla värvitud tumedaks ja heledaks.

Laialilaotatult värvitakse kangaid värvimismasinas džigeris, mille skeem on näidatud joonisel 19. Džigeris käib kangas mitu korda läbi valtside värvimislahuses, minnes ühelt võllilt teisele ja tagasi.

Värvimiseks kokkukeeratud kujul kasutatakse nn. värvimiskasti joon. 20.

Kangaste immutamist lahustega enne värvimist, nende ettevalmistamiseks värvimisele või trükkimisele, toimetakse leotajas (plüssovkas), mis kujutab enesest kasti, milles

asuvad valtsid, mis kangast lahuses edasi liigutavad, ja kahed-kolmed võllid, mis vedeliku välja pressivad.

Kangaste värvimiseks katkestamatul viisil kasutatakse nn. läbiajamisaparaati. See kujutab endast pikka kasti, mis koosneb värvimise ja värvitud riide pesemise osakondadest ning pressimisvõllidest, kus liigne värv või niiskus välja pigistatakse.

Läbiajamisaparaati satub kangas laialilaotatud kujul lakamatult; ta läheb läbi mitmest värvainega täidetud osakonnast, siis mitmest pesemisosakonnast, pigistatakse läbi pigistusvõllide ja pannakse lõpuks kuivama.

Tehakse vahet nelja erilise tekstiiltoodete värvimise viisi vahel: 1) otsene, 2) peitside abil, 3) värvainete keemilise muutmise teel, 4) värvaine tekitamise teel kiul.

Otsene värvimine. Otsese värvimise puhul satub värvaine värvilahusest otseselt kiule. Värvimiseks kasutatakse mitmesuguseid nn. substantiivseid värvaineid, mis on kõlblikud nii taime- kui ka loomakiudude värvimiseks.

Otsesed värvained lahustuvad hästi vees; seepärast ei ole pesus vastupidavad ja on tundlikud higi vastu.

Värvimisel lisatakse vedelikule soodat ja keedu- ning glaubrisoola. Sooda teeb vee pehmemaks ja aitab kaasa värvainete lahustumisele, kuna soolad mõjutavad täielikumat kangaste värvumist.

Nende värvide paremaks kinnitamiseks pesemise ja valguse vastu kasutatakse mitmesuguseid töötlemisviise, näiteks töötlemist vase- ja kroomisooladega. Nõndanimetatud hapud värvained värvivad otseselt ainult loomavillakiude hapete või hapude soolade lisandamisel. Hapusid värvaineid kasutatakse villaste kangaste värvimiseks ja nad annavad rahuldava vastupidavusega värvuse.

Värvimine peitside abil. Sellel värvimisviisil värvides kinnitatakse värvained kiududele pärast eelnenud ettevalmistust taime- või mineraalpeitsidega. Peitsid ühinevad kiudude pinnal värvainetega. Taimepeitside — tanniini ja okse-viinakivi — abil kinnitatakse taimevillakiududele põhivärvained. Nad on heledatoonilised, kuid ebavastupidavad pesus, hapetele ja valgusele. Loomavillakiud värvitakse nende värvainetega otseselt.

Mõnede metallisoolade abil — alumiinium, raud jt. — kinnitatakse kiududele peitsvärvained, mida kasutatakse peitsiga värvimisel villaste ja taimekiudude jaoks. Praegusel

ajal kasutatakse neid peamiselt kangaste trükkimisel. Peit-sidega värvimine on vastupidav pesemisele ja valgusele.

Värvimine värvainete muutmisega keemilisel teel. Sellel värvimisel kasutatakse nn. indigo-ja väävelvärvaineid, mis ei lahustu vees. Neid lahustatakse redutseerijate abil (hüdrosulfiit, väävel-naatrium) leelises. Redutseerimise tagajärjel nad muutuvad keemiliselt, tekitades nn. leikoühendusi. Hapnedes leikoühendus tekitab kiul värvaine.

Leikoühenduse hapnemine ja värvaine tekkimine saavutatakse immutatud kanga õhu käes hoidmisega või töötlemisel hapendaja lahusega, näiteks kroompikiga.

Kirjeldatud värvimisviisi kasutatakse taimevillkangaste juures. Nende värvainetega värvimine erineb kõrge vastupidavusega pesemisele, higile ja valgusele. Mõned indigovärvained ei ole higile vastupidavad. Indigo-värvained on värvilt väga mitmesugused ja värvitoonilt efektsed.

Väävel-värvained on küllalt vastupidavad, kuid neil puudub heledus. Neid kasutatakse meesterahva rõiva kangaste värvimisel mustaks, khakiks, halliks ja muudes tumedates toonides.

Värvimine värvaine tekitamise teel kiul. Värvainete hulka, mis tekivad kiul, kuuluvad lahustumatud azovärvid (külm värvimine¹) ja aniliin-must.

Külmal värvimisel värvub kiud lahustumatu värvaine tekkimise teel otse kangal, naftaalide ja amiinide keemilise ühinemise tõttu kiul, kuna kumbki neist üksikult ei esine värvainena. Azo-värvainega teostatud värvus on hele ja küllaldase vastupidavusega. Enamkasutatavad on värvid: punane, pruun, violet, helepunane, hele-punakaskollane (oranž), vaarmarjapunane, bordoo ja sinine.

Aniliin-mustaga värvimine seisneb selles, et soolhappe-aniliin hapneb kiul, mille tagajärjel tekib must värvus, mis on kõrge vastupidavusega pesemisele, valgusele, hõõrumisele jne.

Värvimise vead.

Põhilised värvimise vead on: ebaühtlane värvus, värv ei ole tunginud riidest läbi, riide vastupidavus on nõrgenenud, värv määrdub (värv annab välja).

¹ Värvimine toimub madala temperatuuri juures.

Ebaühtlane värvus seisneb selles, et kangas omab pärast värvimist mitmesuguseid värvivarjundeid ehk toone, tumedamaid või heledamaid triipe.

Ebaühtlane värvus tekib ebaühtlasest kanga surumisest värvimisaparaadis, halvast kanga ettevalmistusest pleegitamisel, ebaühtlasest kanga immutamise peitsidega ja muudest põhjustest.

Värv ei ole tunginud riidest läbi. See viga tekib mitteküllaldasest kanga immutamise värvilahusega, halvast kanga läbikeetmisest ja mõnest muust põhjusest.

Riide vastupidavuse nõrgestumine tekib väävelvärvidega värvimisel, kui kangas pärast värvimist on halvasti pestud; neil juhtudel tekib kangal kauasel seismisel väävelhape, mis purustab riidet. Aniliinmustaga värvimisel tekib kanga vastupidavuse nõrgenemine tselluloosikiudude osalisel lagunemisel.

Määrduvus tekib mitteküllaldasest kangapesemisest pärast värvimist.

Mustrite kandmine riidele.

Värviliste mustritega kangaste katmine võib toimuda mitmesugusel viisil. Kõige lihtsam neist on kanga värvimine käsitsi pintsliga või paberist mustrite (šabloonide) abil.

Mustrit võib kanda riidele ka trükivormide abil, mida nimetatakse maneerideks, mis kujutavad endast puust plaate reljeefsete mustritega.

Käsitsi trükkimine on vähetasuv ja praegusel ajal kasutatakse seda viisi peamiselt siidkangaste, üksiktoodete, nagu laudlinade, rättide jne. kaunistamisel.

Aerograafiline mustrite riidele ülekandmisviis seisneb selles, et riide peale pannakse trafarett ja läbi piserdaja piserdatakse värvaine, mis satub nendesse kohtadesse riidel, mis ei ole kaetud trafaretiga. Trafarettide arv oleneb värvuste arvust.

Aerograafilist värvimisviisi kasutatakse peamiselt siid- ja poolsiidkangaste värvimiseks.

Kuid enam on trükkimise teel värvitud riideid. Värvitakse trükimasinate abil, kuhu muster on graveeritud vaskrullidele (joon. 21). Ühe rulliga trükimasinaid kasutatakse

ühe värviga trükkimiseks, mitme võlliga masinaid — mitme värviga trükkimiseks.

Trükivärvid valmistatakse erireseptide järgi. Need värvid peavad olema teatud määranii vedelad, omama kleepuvust, kergelt katma graveeritud mustri rulli, trükkimisel sügavalt tungima riide kiududesse ja kohe kinnituma riidele. Peale otsese trükkimise on veel teisi viise — söövituse- ja reservviisid.

Söövituseviisil trükkides trükitakse muster värvitud riidele erilise söövitusainega, mis koosneb värvainet hävitavatest keemilistest ainetest. Kui värvitud kangale kantakse söövitusaine ilma värvaineta, siis nendes kohtades, kuhu satub söövitusaine, värvaine hävib ja tekib valge laik värvilisel pinnal. Kui söövituskoht kaetakse vastava valitud värvainega, siis sünnib värviline muster.

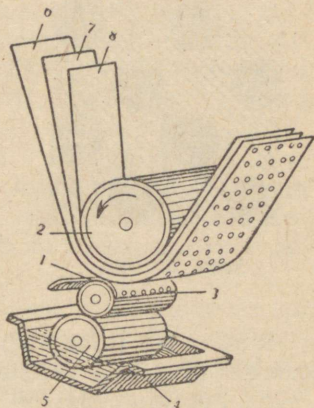
Kaitsemassiga (reservviisil) trükkimine seisneb selles, et värvimata kangale kantakse trükimasinal kaitsemass (reserv) mustri kujul. Kaitsemassi sihiks on sellega kaetud kohtade kaitsmine järgneva värvimise eest.

Kui sellist kangast värvida, siis jäävad kaitsemassiga kaetud kohad värvumata. Kui kanda ühes kaitsemassiga värvained värvimata kangale, siis tekivad värvilised mustrid.

Pärast trükitud riide kuivatamist teda töödeldakse, et kinnitada värvained, eemaldada üleliigne ja tihenend värv jne.

Värvainete, söövituse ja kaitsemassi kinnitamiseks kuumendatakse kangaid erilistes aurutajates.

Mustrite trükkimisel riidele on võimalikud järgmised vead:

Joon. 21. Ühe rulliga trükimasina skeem: 1 — trükkimisrull, 2 — suur-rull (press), 3 — raakel, 4 — värvi anum, 5 — hari, 6 — riie, 7 — vahe-riie, 8 — kalev.

Piluks (joon. 22) nimetatakse määrdumist, mis läheb põiki kangast. Pilud tekivad liivaterade ja prahi sattumisest trükivaltsi ja raakli vahele, millest valtsilt satub riidele liigset värvainet.

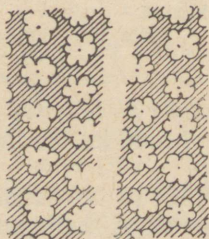
Joon. 22. Pilu.

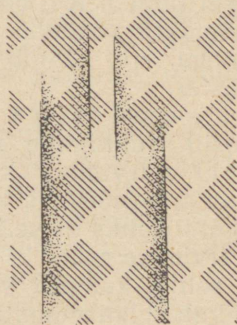
Joon. 23. Rastraf: a — rastraf, b — õieti.

Rastraf (joon. 23) tekib mustrikliše paigast äranihkumisel ebatäpse valtside paigaleseadmise tagajärjel.

Sälp (joon. 24) on koht, kuhu muster ei ole trükitud, sest riides on olnud voldid

Joon. 24. Sälp.

Joon. 25. Kriips.

Kriips (joon. 25) — peenike laineline joon piki kangast; tekib juhtudel, kui raakli teral on tekkinud hambad või valtsi pealispind on vigastatud, mistõttu värv nõrgub raakli alla ja jätab jäljendi riidele.

Peale mainitute, mis esinevad sagedamini, juhtub trükkimisel ka teisi vigu.

Kangaste lõplik viimistlemine.

Pärast värvimist või trükkimist kuuluvad kangad lõplikule viimistlemisele. Selle ülesandeks on kangastele vajaliku välimuse andmine kui ka normaalse struktuuri taastamine, mis on rikutud pleegitamise, värvimise, trükkimise, vanutamise, aurutamise, dekateerimise ja teiste toimingutega. Lõpliku viimistlemise viisid on mitmesugused ega ole ühtlased mitte ainult üksikute kiuliikide, vaid ka üksikute riideliikide jaoks.

Puuvillkangaste lõplik viimistlemine. Puuvillkangaste peamiste lõplikkude viimistlustoimingutena esinevad: apreteerimine, laiendamine ja triikimine (kalandrite abil). Rea artiklite juures toimub ka pügamine ja vorsimine (karvastamine).

Apreteerimine annab kangale vastupidavuse ja parema väljanägemise. See toiming seisneb selles, et kangad kaetakse või immutatakse eriliste ainetega — apretuuriga. Ained, mida kasutatakse apreteerimiseks, on väga mitmekesised ja, olenedes otstarbest, võivad olla jagatud: kleepimismaterjalideks, veekindlaks tegevaks, tulekindlaks tegevaks, kortsumisevastaseks muutvaks, kangale pehmuse, elastsuse, läike, niiskust imevuse kui ka suuremat kaalu andvateks. Kõige sagedamini kuuluvad apretuuri koosseisu: tärklis, mitmesugused rasvad, seep, steariin, vaha jne.

Kanga karmiks viimistlemisel tehakse apretuur paks ja suurema tärglisesisaldavusega; pehmeks viimistlemisel kasutatakse vedelamat apretuuri, läikeandmiseks võetakse apretuurisegusse vaha ja steariini.

Apreteeritud riie on pärast trumlitel kuivatamist kalk ja laseb ennast raskesti laiendada. Et kergendada laiendamist, niisutatakse kangast enne seda mitmesüsteemilistel masinatel.

Kangapinna pügamine ja puhastamine. Olenedes kangaste viimistlemise iseloomust pügatakse ja puhastatakse neid kas enne või pärast viimistlemist.

Kangad, mis lähevad trükkimisele ja värvimisele, lastakse pärast pleegitamist läbi pügamismasinade väljaulatuvate kiudude, lõngade ja sõlmekeste hävitamiseks. Pinna puhastamiseks läheb kangas pärast seda ebemetest puhastamise masinasse.

K a n g a l a i e n d a m i n e. Pleegitamisel tõmbub kangas kokku nii pikkuselt kui laiuselt. Koelõngad tõmbuvad sagedasti vaheliti. Et neid puudusi kõrvaldada, on tarvis kangas lasta läbi laiendamismasina, mis annab kangale loomuliku laiuse. Sealjuures tõmbuvad koelõngad sirgu ja asuvad lõimedega täisnurksesse vahekorda. Enne laiendamisele asumist niisutatakse või aurutatakse kangast pisut.

Kangad, mida kavatsetakse trükkida eriti ruuduliste mustritega, kuuluvad laiendamisele enne trükkimist, et vältida trükkimisel ebatäisnurkseid mustreid.

K a r v a s t a m i n e. Et anda mõnele kangastele (boile, flanellile, bombasiinile, parhile) pehmet karvast pinda, teostatakse nende kangaste kammimist karvastamismasinatel, kus valtsid on kaetud kraasilindiga. Harilikult tehakse seda enne värvimist ja trükkimist. Pärast värvimist kanga karvastamist (vorssimist) ainult uuendatakse, s. t. tõstetakse maharullitud karv üles.

T r i i k i m i n e. Kanga triikimine (kalandreerimine) teeb tema pinna siledamaks ja käega katsumisel meeldivamaks. Mõned riided omandavad triikimise tagajärjel läike.

Triikimisel lastakse kangas läbi ühe või mitme valtsidepaari.

Triikimiseefekt oleneb sellest, 1) kas kanga parem pool triikmasinas käib vastu paberiga kaetud või metallist valtsi, 2) mustrist, mis on graveeritud (sisse lõigatud) metallist valtsile, 3) valtside kuumusastmest ja nende surve tugevusest, 4) nende liikumise kiirusest ja 5) kanga niiskusest. Soovides saada tuhmi, läiketa pinnaga riidet, lastakse kangas triikmasinatest läbi parema poolega vastu paberiga kaetud valtsi. Kui tahetakse anda kangale siidiläiget, lastakse ta läbi hõbestava kalandri, mille valtsidel on eriline sisselõige. Hõbestavat viimistlust kasutatakse harilikult satäänile, vahest ka sitsile.

L i n a s t e k a n g a s t e l õ p l i k v i i m i s t l e m i n e. Linaste kangaste lõplik viimistlemine teostub enamikus samuti kui puuvillastegi viimistlemine. Eriline tähtsus linaste ja poollinaste kangaste viimistlemisel on külmal ja kuumal triikimisel ja töötlemisel erilistel veesurve- (kalandreerimis-) rullidel.

Mainitud toimingud viiakse läbi kangastele pehmuse, läike, tugevuse ja painduvuse andmiseks.

Mõned puuvillased ja linased kangad kuuluvad täiendavalt erilisele töötlemisele, mis neid teeb veekindlaks, tulekindlaks jne.

Villaste ja poolvillaste kangaste lõplik viimistlemine. Lõplik villaste ja poolvillaste kangaste viimistlemine kujundab järgmisi põhitoiminguid: karvastamine (vorssimine), pügamine, puhastamine, pressimine, lõplik dekateerimine.

Karvastamine (vorssimine). Sellele toimingule allutatakse mõned kalevisordid pärast vanutamist. Karvastamine seisneb siin selles, et eriliste karvastatismügarikude abil, mis on kinnitatud karvastusmasina trumli pinnale, kistakse kohevile ja seatakse korda kõik villakiud, mis vanutamise ja pesemise ajal olid sassi ja segamini aetud.

Harilikult karvastatakse kangaid niiskelt, kui villakiud on kõige painduvamad.

Mõnda karmi kalevisorti karvastatakse karvastusmasinatel, mille valtsid on kaetud kraasilindiga.

Et tõsta karv püsti ja saada pehme ning kohe riidepind, lastakse mõned villased kangad pärast karvastamist läbi peksumasinate, kus peenikesed painduvad kepid peksavad aeglaselt liikuvat kangast. Peksu tagajärjel tõusevad ühtepidi kammitud kiud püsti ja jäävad sellesse seisundisse.

Pügamine. Pügamisele kuuluvad peaaegu kõik villased ja poolvillased kangad. Karvastatud kangaid pügatakse karva tasandamiseks, karvastuseta kangaid — tolknevate kiudude eemaldamiseks. Pügamine toimub pügamismasinatel.

Siledade kammvillaste kangaste kiudude otsad hävitatakse kõrvetamise teel. Pügamisel võivad tekkida ka vead, nagu aukude sisselõikamine, pooleldi pügatud kohad jne.

Puhastamine. Selle toimingu all mõistetakse kangapinnalt villakiudude kõrvaldamist, mis on jäänud sinna pügamisel, samuti karvale teatud kindla suuna andmist. Selleks aurutatakse kangast pisut ja töödeldakse pärast keerlevatel harjalistel valtsidel.

Pressimine. Pressimist teostatakse riide tihedamaks muutmiseks, läike, painduvuse ja sileduse andmiseks. See toiming teostub veesurvepressidel või nn. isepressijatel.

Enne veesurvepressi paigutamist pannakse kangakihtide vahele kõvad, sileda kartongi lehed.

Isepressijates läheb kangas auruga soojendatud rõnni (õõnsuse) ja silindri vahelt läbi, kus teda ühteaegu pressitakse ning triigitakse. Paremaks pressimuseks aurutatakse kangast kergelt.

Lõplik dekateerimine. Lõplik dekateerimine seisneb kanga aurutamises niiske auruga, et kõrvaldada liigset läiget ja vältida edaspidist kokkutõmbumist. Teostatakse seda kas tekstiil- või õmblustehastes.

Riided, mis on õmmeldud dekateeritud riidest, hoiavad kandmisel hästi alal oma vormi.

Kammvillkangaste lõplikkude viimistlustoimingutena esinevad dekateerimine ja pressimine.

Peale mainitud toimingute apreteeritakse õhukesed naiste riiete kangad peitsmasinatel, kuivatatakse ja lastakse läbi vildamasinate (nn. filts-kalandrite).

Valmiskangad mõõdetakse ja sorditakse. Pärast sortimist pannakse nad kokku ja pakitakse.

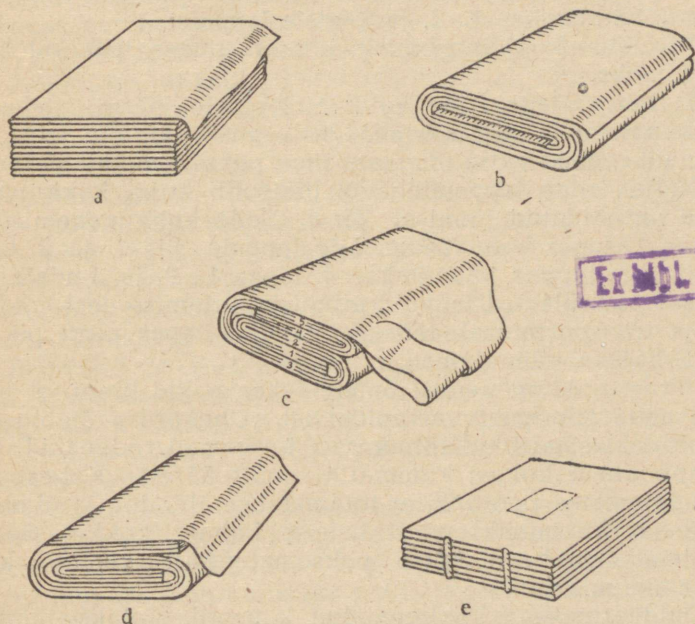
Siid- ja poolsiidkangaste lõplik viimistlemine. Siid- ja poolsiidkangaste lõplik viimistlemine koosneb apreteerimisest, kuivatamisest, laiendamisest, kalandritest läbi laskmisest, kokkupanemisest ja pakkimisest.

Kangaste lappamine, etikettimine, märkimine ja pakkimine.

Nagu teada, lastakse kangad vabrikust välja tihedalt kokkupandult või kokkurullitult kindlais vastupidavais vormes pakkides, mis sobivad transportida, hoida ja realiseerida. Lahtiste kangaste tükkidesse panemise toimingut nimetatakse lappamiseks, lõplikku pakkide vormistamist — paberisse määsimist ja nimesedelitega varustamist jm. — etikettimiseks.

Harilikult tulevad kangad pakkimisruumi valtsidele rullitult; siin nad harutatakse lahti, mõõdetakse erilistel mõõtemasinatel, mis ühtlasi lappavad kanga kokku raamatukujulisteks lapasteks (nagu näidatud joon. 26 a). Iga sellise kokkukäänatud kanga osa (lappa) pikkus on 1 m. Mõõt-

mismasinate puudumisel teostatakse need toimingud käsitsi. Laiad kangad käänatakse enne seda dubleerimismasinatel pikuti kahekorra, nii et ääred on täpselt pealistikku, siis aetakse rullidele ja saadetakse mõõtmismasinasse.

Joon. 26. Lappamisliigid.

a — raamatukujuline, b — rullimisviis, c — viiekordne, d — neljakordne, e — kahest kohast õmblemine.

Kangaste kokkupanemisviisid on väga mitmesugused ja olenevad kanga liigist, materjalist, laiusest jne.

Uhe või teise kangaliigi kokkupanemine toimub vastavalt erijuhistele ja standardidele. Sagedamini toimub kokkupanemine rullimise, viiekordse lappamise ja neljakordse lappamise viisil.

Rullimisviisil kokkupandav kangas (joon. 26 b) rullitakse vineeritükile (1) või lauale, mis pärast rullimise lõpe-

tamist välja tõmmatakse, riide lõpuots (2) käänatakse kahekorra.

Viiekordne lappamine („raamatuna“ või „pirukana“, joon. 26 c) toimub järgmises korras: 1. lapas käänatakse 2.-le, teine koos esimesega (1+2) käänatakse 3-ndale lappale; siis 4. lapas käänatakse 5-ndale lappale, mille järel 4. ja 5. käänatakse 1., 2. ja 3-ndale lappale.

Niisugust kokkupanemisviisi tarvitatakse trükitud kangaste jaoks.

Et kergendada riide valikut jooniste järgi, tehakse kokkupandud riidepakis sagedasti nn. „põlled“, mida on võimalik pakist välja tõmmata ilma pakki lammutamata.

Neljakordne lappamine või lõõtspilli kujul kokkupanemine on näidatud joonisel 26 d. Selle kokkupanemisviisi juures 1. lapas käänatakse 2.-le lappale, siis 1. ja 2. koos 3. lappale, lõpuks käänatakse 4. lapas 1., 2. ja 3-ndale. Et kaitsta paki ülemisi lappaid tolmu ja kulumise eest hoidmisel ja transportimisel, tehakse ülemine lapas pisut pikem, et ta kataks käänukohad.

Pärast kokkupanemist ömmeldakse pakid kinni, et nendele anda suuremat vastupidavust. Ühekordse õmblusega kinnitatakse harilikult õhukesed, kergemad riidepakid. See toimub ühest kohast kummaltki poolt äärest. Kahest kohast ömmeldes (joon. 26 e) tõmmatakse alumine ja ülemine riide äär kummaltki poolt kahest kohast kokku. Sellist õmblemisviisi kasutatakse paksemate ja raskemate kangaste sidumisel.

Dubleerimisega kokkupandud kangaid seotakse õmblemise asemel pikuti või põigiti paela või lindiga kinni, et mitte nõelaga ömmeldes tekitada lõuendi või kanga keskele auke.

Pleekimise ja tolumumise kaitseks mähitakse kõik siidkangad, kammilõngsed puuvillase riide sordid, tehissiidkangad, karvastatud ja pesuriidekangad paberisse, iga tükk eraldi. Kerged siidriided tuleb paigutada karpidesse.

Riidetükkide või üksikesemete markimisel lüüakse rii-
dele templid või kleebitakse nimesedelid. Need nimesedelid sisaldavad andmeid selle kanga või üksikeseme kohta, samuti ka ettevõtte kohta, kus toode on valmistatud.

Kokkupandud ja pakitud riidetükile kleebitakse 3—4 sm kaugusel ülemisest äärest paberist etikett, mis sisaldab andmeid värvikindluse kohta. Merseriseeritud kangastele

tehakse märkus „merseriseeritud“. Peale selle kleebitakse ministeeriumi poolt kinnitatud kaunis nimesedel, millele on märgitud, missugusele ministeeriumile allub vabrik, selle nimi ja asukoht.

Sellest sedelist allapoole kleebitakse sordi etikett. Sellele märgitakse: a) riide nimetus, trükitud toodetele joonise tiheduse number, ühevärvilistele — kas heledat või tume-dat värvi, b) riide- ja standardinumber, c) valmisriide laius sentimeetrites, d) tüki pikkus meetrites, e) hulgimüügi hind, f) jaemüügi hind (näidatav pärast jaemüügi võrgus), g) hinnavähend, kui see on nähtud ette, h) kanga välja-laskmise aeg vabrikust (kuu ja aasta) ja i) kanga sort.

Üksikesemetele (tekid, rätid) kleebitakse või kinnita-takse korralikult väljatöötatud etikett, mis sisaldab kõiki markimise andmeid; pikkusmõõdu asemele märgitakse pakisolevate esemete arv.

Templid peavad olema selged, sedelid ja etiketid korra-likult täidetud ja tugevasti kinni kleebitud.

Paberisse pakitud kangad pakitakse pehmesse (rogusk, riie) taarasse, pressitakse pallideks või pannakse kastidesse (kõva taara). Kangad, mis antakse otse vabrikust kauplustesse, võivad jääda pakkimata pehmesse või kõvasse taarasse.

Pakkimisviis ja pakkimismaterjalide omadused peavad täielikult kindlustama kangaste veatust transportimisel või hoidmisel loomulikkudes tingimustes kaubandusliku süs-teemi ladudes ning kaitsema pallist kõrvaldamise eest. Peh-messe taarasse pakitakse kõik kangad peale vorsitute (vel-vet, plüüš, poolsamet ja teised).

K o l m a s p e a t ü k k .

RIIDESORDID.

Uldteatmed.

Praegusaegne riidesortiment on kujunenud aja jooksul, muutudes vastavalt oludele, kultuurile ja tootmistehnikale. Riidesortide ja -liikide nimetused on enamikus kujunenud vabalt ega esita nende koosseisu (näiteks trikoo „metroo“, „etuaal“, „efekt“ jt.). Paljud nimetused muutusid aja jook-

sul sugunimedeks ja kogunimedeks, teatud riidekauba liigi äratähendamiseks, näiteks sits, mitkal, bjass, koverkot, lõuend, krepdešiin.

Mitmed rühma nimed (näiteks sitside rühm, bjassid jt.) ühendavad kangaid, mis on kudumiselt ühesugused ja väga ligidased numbri järgi, kuid erinevad tiheduselt ja laiuselt.

Kõik riiterühmad jaotatakse artikliteks; igale nendest artiklitest on hinnakirjas antud oma number. Vahel lisatakse numbrile litera (a, b, c jne.) või täiendav nimetus, näiteks vormiriie krepdešiin, jame linane riie jm.

Kaubatundmise praktikas tuleb sagedasti kindlaks määrata riide artikkel. Sellistel juhtudel võrreldakse katsetatavat riidet riidega, mis omalt välimuselt ja arvestuse andmetelt on temale kõige lähemal. Selleks peavad olema käepärast riiete hinnakirjad ja albumid ning andmed enamlevinud riidesortide töötlemise erinevuse, tooraine, lõnga liigi ja numbri, riide tiheduse, põime, töötluse, värvimise jm. üle.

Juhtudel, kui riie on töödeldud mitut liiki kiududest, mis oma loomult on lahkuminevad, nimetatakse kaubatundmise tegelikkuses riidet kõige kallima kiudaine järgi, mis kuulub tema koosseisu, lisades juurde sõna „pool“, näiteks poolsiid, poolvillane, poollinane — eraldamiseks puhtast siidist, villasest jne.

Kiude võidakse ketramisel segada. Kangad, mis kootakse lõngadest, mille tootmiseks on kasutatud ketramis- ja kudumistööstuste jäätmeid, nimetatakse vahel „utiiliks“.

Ülesande järgi jagatakse kõik riided tarberiieteks ja tehnilisteks riieteks (tarbimiseks ja tehniliseks kasutamiseks).

Tarberiiete juurde kuuluvad need riided, mida inimene kasutab seltskondlikus läbikäimises ja kodus, tehnilisteks — sellised, mida kasutatakse mitmesugustes tööstusharudes — rihmade, liimiriide, vahariide, gummeeritud riide jne. valmistamiseks.

Kehtiv riiete kaubanduslik liigitus on koostatud peamiselt tehnilistel tunnustel ja peaaegu ei peegelda tarbija sortimendi nõudmisi vastavalt ülesandele ja nende riiete kasutamise tingimustele. Sellest tingituna võib paljudel juhtudel tähele panna, et riide ülesande ja nende nõudmiste vahel, mis temale esitavad tarbijad, valitseb ebakõla. Selle ebakõla vältimiseks võttis NSVL MN-i juures asuv Uleliiduline Standardi Komitee (ÜSK) ette suure töö tarbijate pea-

nõudmiste süstematiseerimiseks tarbimiseks määratud riiete alal. Süstematiseerimise aluseks on võetud ülesanded, mis üks või teine riie peab täitma tema kasutamisel. Selle töö tulemusena kinnitati 1944. a. kui soovitatavad, riiklikud üleliidulised tarbimiseks määratud riiete liigitamise standardid puuvillaste (GOST 2554-44), linaste (GOST 2555-44), villaste (GOST 2553-44) ja siid- (GOST 2597-44) riiete jaoks.

See uus liigitus jagab riided nende otstarbe ja nende poolt tarbija juures täidetavate ülesannete alusel liikidesse, alaliikidesse ja rühmadesse.

Selle jaotuse järgi jaguneb näiteks tarvitatavate puuvillaste riiete sortiment kolme liiki: riietuse, niiskust immutav ja ehtiv (dekoratiivne). Esimesse liiki on arvatud kõik riided, mida kasutatakse inimese riietamiseks igasugusel viisil, sealhulgas ka jalatsid ja voodipesu. Teise liiki on arvatud riided, mis on määratud niiskuse kõrvaldamiseks inimese näolt, kätelt ja kehalt ning kodustelt tarbeasjadelt (söögi- ja toidunõud), s. t. iga liiki käterätid. Kolmandasse liiki kuuluvad riided, mida kasutatakse peamiselt ehtimiseks või elamu kaunistamiseks, üksikutel juhtudel ka kaitsevahendina (eesriided, laudlinad, vaibad).

Liigid jagunevad alaliikidesse ühiste tunnuste ja edasise riide üldiste ülesannete täitmise alusel. Nii jaguneb näiteks rõivastusriiete liik pesu-, meeste ja naiste ülikonna-, palitu-, voodri- jne. riieteks, ehtimisriiete liik — eesriide-, mööbli-, laudlina- ja põrandalinikute, vaiba- ja peleriiniriieteks jne. Alaliigid jagunevad rühmadesse kitsa tarvitamise tunnuse järgi. Nii jaguneb näiteks pesuriide alaliik ihusärgi-, aluspükste, voodilinate, padjapüüri- jne. riiete rühmadeks. Selline liigitus võimaldab esitada riiete teatud nõudmisi vastavalt nende ülesandele. Iga rühma kohta on kindlaks määratud tema töötlemise iseloomustus, mis sisaldab tooraine tunnuseid (kiu iseäraldusi), lõnga ehituse tunnuseid (ketramisviisi) ja riide töötlemise tunnuseid (töötlemisviisi). Töötlemise iseloomustust täiendatakse riiete kasutamise (tarbimise) iseloomustamisega, omaduste loetelu näol, mida peab omama riie vastavalt oma ülesandele ja kasutamise tingimustele.

Uus riiete liigitamine näeb ette ülemineku üksiku riide (artikli) standardimiselt rühmalisele standardimisele. Riide rühmade standard loob vabrikutele palju paremad töötingi-

mused. Vabrikutel avaneb võimalus kõrgeimal määral mitmekesistada sortimenti, tingimusel, et peetakse kinni üldistest omaduse-nõudmistest, mis on kehtima pandud kõigi selle rühma riiete kohta.

Rühm-standardide kasutamine vähendab standardide arvu mitmekordselt ja lubab ühtlasi täielikult haarata kõike tekstiiltööstuse toodangut.

Puuvillriided.

GOST 2554-44 soovitatud puuvillriiete sortiment jaguneb kolme liiki: rõivastus-, niiskust imevad ja ehtimisriided.

Rõivastusriiete liik jaguneb 11 alaliiki: pesu-, meeste ja naiste ülikonna-, palitu- ja tekiriieteks, pearättideks, voodririieteks, töö rõivaste, jalatsite, jalatsite voodri ja jalaräti (talluka-) riieteks. Niiskust imevate riiete liike on ainult üks alaliik — käterätiriie. Ehtimisriiete liik jaguneb 4 alaliiki: 1) eesriide-, 2) mööbli-, 3) vaiba- ja peleriini-, 4) põrandavaibariided.

Pesuriiete alaliik jaguneb 4 rühma: 1) ihusärgi-, 2) aluspüksi-, 3) voodilina- ja 4) padjapüüride riided.

Naiste ülikonnariiete alaliik jaguneb kahte rühma: kerged ülikonnariided ja 2) pealissärgi-riided.

Meeste ülikonnariiete alaliik jaguneb kahte rühma: 1) ülikonnariided ja 2) ülikonna-püksiriided.

Palituriiete alaliiki kuuluvad kaks rühma: 1) kerged ja 2) rasked palituriided.

Tekiriiete alaliigil on ainult üks rühm — boitekid.

Pearättide alaliik jaguneb kerge ja raskete pearättide rühmadeks. Vastavad rühmitused on läbi viidud ka töö rõivaste, jalatsite ja jalarättide (tallukate) alaliikides. Voodrite alaliik jaguneb ülikonna- ja kostüümi-, varruka- ja palituvoodriteks. Jalatsite voodritel rühmi ei ole.

Käterättide alaliik jaguneb nelja rühma: silmarätid, köögirätid, saunalinad ja taskurätid.

Eesriiete ja mööbliriiete kangad jagunevad rasketeks ja kergeteks.

Vaipade ja peleriinide riiete liiki kuuluvad: kerged vaibad, rasked vaibad ja peleriinide riided.

Laudlinade ja põrandariiete alaliik koosneb laudlinade ja põrandalinikute (vaipade) riietist.

Olenedes lõnga struktuurist (mida iseloomustab ketramisviis) jagunevad puuvillriided kammitud, kraasitud, kammitud ja kraasitud (kus on nii kammitud kui kraasitud ketruslõngu) ja kraasitud ning aparaadiriieteks (kus on nii kraasitud ketruse kui aparaadiketruse lõngu).

Töötlemise iseloomu järgi jagunevad puuvillriided tooresteks (tööilemata), mettetustatuiks, pleegitatuiks, ühevärvilisteks, trükituteks, kirjultkootuteks, segavärvilisteks (melanz).

Uldisteks rühma väärtuse tunnusteks on: riide laius, tema kaal ja vastupidavus rebimisel.

Uksikute riiderühmade hindamisel vastavalt nende ülesandele kasutatakse järgmisi näitajaid: vastupidavus kulumisele, vastupidavus rebimisele, vastupidavus lõngade väljatõmbamisele, pesus kokkutõmbumine, kokkutõmbumine pärast märjakssaamist, vorsi pikkus ja kinnitamise tugevus, värvuse kindlus vees, pesus, valguse käes, päikese käes, higistamisel, kuival ja niiskel hõõrumisel ja triikimisel, hõõrduvuskoeffitsient (siledus), soojusehoidmise ja hügrokoopilisuse (õhust niiskust imemise) omadused, apretuuri hulk.

Loeteldud omadustest on pesuriiete juures tähtsaim kokkutõmbumine pesus, villaste ülikonnariiete juures — kokkutõmbumine märjakssaamisel.

Kauba hinnakirjade järgi jaguneb puuvillriide sortiment järgmistesse rühmadesse: 1) sitsid, 2) bjassid, 3) pesuriided, 4) satäänid, 5) naisterahva kleidiriided, 6) meeste ülikonnariided, 7) voodiriided, 8) kirjultkootud, 9) mööbliriided, 10) vorsitud, 11) rättide rühm, 12) käterätid, 13) toorkangad, 14) tehissiidiga segatud, 15) tekkide rühm, 16) tükktooted (kupongid), 17) marlid ja marlist esemed.

Sitside rühm.

Sitsiks nimetatakse kergelt värvitud või trükitud labase põimega puuvillriiet, mida kudumistööstuses nimetatakse mitkaliks. Sitsi tarvitatakse laialdaselt ja tema töötlemine on väga erinev.

Muster, mis võib olla suur või väike, trükitakse ainult sitsi paremale poolele. Otstarbe järgi jagunevad mustrid särgi- (triibud, ruudud), naisterahva pealisriide- (triibuline, ruuduline, täpiline, väikeselilleline, nn. „milflöörid“), padja-püüri- (suurelillelised) jt. mustrid.

Olenevalt apretuuri hulgast ja lõpliku töötlemise iseloomust jagunevad sitsid pehmeiks, karedaiks, läikivaiks ja hõbetatuiks. Sitsi artiklid erinevad üksteisest töötluselt ja värvuselt, lõnganumbritelt, tiheduselt, laiuselt. Sitsi laius kõigub 55 ja 78 sm vahel, tihedus 200—320 lõngani 10 sm¹ kohta. Sitsideks tarvitatakse keskmise numbriga lõngu; harilikult kasutatakse lõimeks lõnga nr. 54 ja koeks nr. 65.

Olenevalt riidepinna katmise ulatusest mustritega, nende keerulisusest, valtside tarvitamise arvust värvimisel, mustri riidele kandmise viisist (otsene trükkimine, peitsimine) ja värvainete omadustest jagunevad kõik mustrid 5 rühma (täpistikku): nr. 1, 2, 3, 4, 5. Mustri keerulisemaks muutmisega suureneb värvimise rühma number.

Bjasside rühm.

Bjassid kujutavad endast labase põimega tihedamat ja raskemat riidet kui sits. Seda riidet toodetakse kas ühevärvilisena või trükituna, kusjuures trükitud muster kantakse riide mõlemale poolele.

Uksikud bjassisordid erinevad laiuselt, tiheduselt ja lõnganumbritelt. Bjassi laius kõigub 60 ja 81 sm vahel, tihedus — 170—285 lõngani. Bjassi tootmiseks kasutatakse järgmiste numbritega lõngu: lõimeks harilikult nr. 40, koeks — nr. 34.

Bjassi kasutatakse naisterahva pealisriieteks, särkideks, tööriivasteks, hommikukuubedeks jne.

Pesuriiete rühm.

Pesuriided jagunevad alarühmadesse: a) bjassid, b) mitkalid, c) erilised pesuriided.

¹ Edaspidi on tihedus igal pool näidatud 10 sm kohta.

Bjasside alarühma kuuluvad pesubjassid; nad omavad suuremat tihedust kui värvitud ja trükitud riided ning lastakse müügile pleegitatuina.

Pesubjassi laius kõigub 61 ja 90 sm vahel, voodilina-bjasside laius — 110 kuni 180 sm vahel.

Mitkalite alarühm koosneb labase põimega riidet, mida kutsutakse mitkaliks ja mis on oma ehituselt lähedased sitsile. Keskmisest mitkali numbritega lõngast toodetakse madapolaame ja musliine (madapolaam erineb musliinist ainult karedama töötlemise poolest).

Keskmistest peenematest lõngadest (nr. 65 kuni 85) ja peenikestest (nr. 85 kuni 100) toodetakse šifooni ja eriti peenikestest lõngadest (nr. 100—120) — nansukki. Nende riiete tihedus kasvab lõnganumbrite tõusuga. Madapolaamide tihedus on 240 kuni 320 lõngani, šifoonide — 330 kuni 390 — ja nansukkide — 380 kuni 452 lõngani.

Madapolaami kasutatakse nii meeste kui naiste pesuks, musliini, šifoone ja nansukke — naiste ja laste pesuks.

Bjassi ja madapolaami kasutatakse ka voodipesu õmblemiseks.

Erilisse pesuriiete rühma kuuluvad grinsbon ja tikk-lasting.

Neid riideid toodetakse alla keskmiste numbritega lõngast: lõimeks nr. 40 ja koeks nr. 28—34. Grinsboni põime kujutab endast murtud toimset põimet (kuusekeste kuju), kuna tikk-lasting koostatakse atlasstoimisel põimel. Grinsboni ja tikk-lastingit kasutatakse meeste aluspükste ja valgete rõivaste valmistamisel.

Satäänide rühm.

Sellesse rühma kuuluvad satäänid ja lastingid, mis koostatud atlasstoimse põimega. Satääni parempoolset pinda katavad koelõngad, lastingil — lõimed. Tänu sellisele katmisviisile on satäänide ja lastingite parem pool sile.

Satäänid ja lastingid lastakse müügile ühevärvilistena ja trükitult.

Enamik satääne ja lastingeid merseriseeritakse, mille tagajärjel nende parem pool läigib.

Üksikud satäänide ja lastingite liigid erinevad omavahel laiuselt, paksuselt ja tiheduselt. Satäänid ja lastingid

jagunevad harilikkudeks, mis kootakse lõngadest nr. 58 kuni 65, poolõhukesteks, mis kootakse lõngadest nr. 65—85, õhukesteks, mis kootakse lõngadest nr. 85—120, ja eriti õhukesteks, mis kootakse lõngadest nr. 120—140. Sataäni-
del on suurem tihedus kudepidi, lastingitel — lõimepidi.

Sataäne ja lastingeid kasutatakse naiste kleidi-, särkide, voodri-, voodivaiba-, teki-, eesriiete ja mööbliriideks.

Naiste rõivastuse riiete rühm.

Naiste rõivastuse rühma riided täidavad ruumika ala puuvillriiete keskel. Neid kasutatakse naiste ja laste rõivaste, seelikute, pluuside, aga ka meeste pluuside õmblemiseks. Pealistrõivaste riided jagunevad kevad- ja sügis- (demisesoon), suvi- ja taliriieteks. Nendel on mitmesugune kaal ja nad töödeldakse mitmesuguse jämedusega ja keerukusega lõngadest. Mitmed naiste rõivastuse kangad valmistatakse korrutatud lõngast.

Naiste kevad- ja sügisriided. Kevad- ja sügisriiete töötlemiseks kasutatakse väikese-, keskmise- ja suurenumbrilist lõnga.

Kevad- ja sügisriiete valmistamisel tarvitatakse suurel määral labase põimega garust, tafti, lioneesi, truviili, pope-
liini, seefirit.

Garust toodetakse väikesenumbrilisest lõngast, kahelt poolt trükitud. Taftil, lioneesil, truviilil ja popeliinil on sooniline pind, mis tekib sellest, et koeks kasutatakse palju madalamanumbrilist (jämedamat) lõnga kui lõimeks. Paremad nendest riietest on taft ja lionees.

Taft on valmistatud kahekordselt korrutatud peenest kammitud puuvill-lõngast, — lõim peenem, kude jämedam.

Lioneesi lõim toodetakse peenest lõngast, kahekordselt korrutatud, kude jämedamast lõngast, mis on korru-
tatud kolmekordselt. Seepärast on tema soonelisus tundu-
vam kui taftil.

Truviil ja popeliin toodetakse korrutamata lõngast. Kõik need riided lastakse turule harilikult ühevär-
vilistena.

Seefirit toodetakse nii korrutatud kui korrutamata keskmisest kõrgemate ja kõrgemate numbritega lõngast. Seefiri pind on pikutijooneline, mis tekib korrutatud lõi-

mest. Enamik seefireid kootakse pikitriibulisteks või ruudulisteks.

Kevad- ja sügisrõivastuse toimse põimega kangastest on suurema levikuga kašmirid ja šoti riided.

Kašmirid on ühevärvilised kui ka trükitud, toodetakse keskmise- ja allakeskmisenumbrilistest lõngadest, nendel kangastel on diagonaalne soonestik.

Šoti riided toodetakse suurte sissekootud ruutudega keskmise- ja allakeskmisenumbrilisest lõngast. Lõimeks kasutatakse korrutatud lõnga.

Kevad- ja sügisrõivastuse žakkard- ja labase põimega riiete hulka kuuluvad šerstjanka (voodririie), tšessutša ja eponž. Šerstjankad tuletavad erilise mustrilise põime tõttu meelde villaseid naiste riideid. Šerstjanka toodeldakse ühevärvilisena või trükituna, ühekordsest või korrutatud keskmiste või üle keskmiste numbritega lõngast.

Tšessutša toodetakse ühevärvilisest keskmise- ja allakeskmisenumbrilisest lõngast; riide pinnal on katkendilised pikergused kumerused nagu loomulikult tšessutšal, mida toodetakse metsiku siidi muhklikust lõngast.

Eponž on kirjultkootud korrutatud efektlõngast riie, omab väga karedat pinda.

Naiste suvirõivaste kangad. Suviriided on üldiselt õhukesed, kaalult kerged, heledat või valget värvi ja enamikus toodetud suurenumbrilisest lõngast.

Suvirõivaste riide põhisortidena esinevad: markisett, batist, volta, maia, asta, rogožka, tüll, kanvaa, pletjanka (punutis).

Markisett on toodetud eriti peenest korrutatud lõngast (nr. 170/2), ühevärviline, kirjultkootud, kui ka trükitud mustriga.

Batist toodetakse peenest (nr. 100 kuni 120) ja eriti peenest (nr. 120 kuni 140) lõngast, pleegitatud, ühtlase värvusega kui ka trükitud mustriga.

Volta tootmiseks kasutatakse peent lõnga (nr. 100 kuni 120), värvitakse ühtlaselt, kuid ka trükitakse.

Maia on ühtlase värvusega või ka trükitud mustriga riie, mis on kootud keskmisest kõrgema numbrilisest lõngast (nr. 65 kuni 85).

Asta kudumiseks tarvitatakse keskmisenumbrilist hästi keerulist lõnga, riie värvitakse ühtlaselt või trükitakse.

Rogožka toodetakse keskmisenumbrilistest ja alla keskmiste korrutatud lõngadest; koelõngad põimuvad lõimega kahe-kolme kaupa, mistõttu riidele tekivad väikesed ruudud.

Tüll, kanvaa ja pletjanka kootakse peenemustrilise põimega, ühtlase värvusega, kuid ka trükitakse.

Suviriiete alarühma kuuluvad ka spordiriided: „sport-fiskulturnik“, „sport-krutšonõi“, „sport-ažuur“, „sport-setka“. Need riided toodetakse keskmise jämedusega ja peenematest lõngadest, neil on korrutatud lõim, mõnedel ka kude. Seetõttu on enamik neist lõimepidi tugevam kui kudepidi.

Naiste talirõivastuse riided. Naiste talirõivastuse riiete tootmiseks kasutatakse lõimena allakeskmisenumbrilist, koena — väikesenumbrilist lõnga, mis annab nendele tugevuse ja paksuse. Naiste taliriiete sordid — flanell, bombasiin (parh) ja boi — kootakse labase või toimse põimega. Nende riiete iseloomustuseks on nende pinnale kammitud vorss, mida saavutatakse viimistluse ajal kammimismasinatel ja mis muudab nende pinna karvaseks, suurendades nende soojendamisevõimet.

Flanellil on mõlemale poolele kammitud vorss; ta võib olla valge, ühevärviline kui ka trükitud.

Boi on ka mõlemal poolel vorss, kuid ta on flanellist paksem. Toodetakse väiksemate numbritega lõngadest, eriti kude.

Bombasiin (parh) on vorsitud (karvastatud) ainult pahemalt poolt. Kuna pealekammitud vorss tekib koelõnga kiuotste väljakiskumise teel lõngast, siis jäävad seda laadi riided kudepidi nõrgemaks.

Meeste rõivastuse riided.

Meeste rõivastuse riided on tugevad, võrdlemisi paksud, raskemad kui naiste talirõivaste riided ja toodetakse jämedatest ning keskmise jämedusega lõngadest. Need riided tulevad müügile enamikus tumedavärvilistena. Neid kasutatakse meeste, naiste ja laste ülikondade, jahikuubede (tolstovkade), pükste, frentšide (pihtkuubede, kurtkade), seelikute, naiste kleitide ja poolpalitute valmistamisel.

Meeste rõivastuse riie rühm jaguneb alarühmadesse: ühevärvilised, trükitud, kirjultkootud, eri- ja taliriided.

Ühevärviliste riie alarühm. Sellesse alarühma kuuluvad moleskiin, diagonaal, adria, adriatiin, rips, rogožka.

Moleskiinil on eriline satäänitüübiline põime, mistõttu kude katab parempoolset pinda. Värvitakse enamikus mustaks.

Diagonaal on toimse põimega, laia põikjoonega riie.

Enamik diagonaali liike toodetakse korrutatud lõngast — nii lõim kui kude. Khakivärvi diagonaali kasutatakse kaitsevää rõivasteks.

Adrial on paremal pool toimne, pahemal — satääni-sarnane põime, toodetakse kitsamate põimetriipudega kui diagonaal.

Adriatiin on samuti toimse põimega, kuid riie on karedam ja hõredam kui adria.

Rips on labase põimega riie, soonilise pinnaga, mis tekib sellest, et peenike korrutatud lõim katab jämedat korrutatud kude.

Rogožka on eripõimega riie, mida lastakse müügile pleegitatud kujul ja kasutatakse meeste ja naiste suvirõivasteks. Toodetakse alamanumbrilistest korrutamata ja keskmisenumbrilistest korrutatud lõngadest.

Eririiete alarühm. Sellesse alarühma kuuluvad kangad, mis on toodetud korrutamata alamanumbrilistest ja keskmistest alamanumbrilistest lõngadest, mis on kedratud halvemast puuvillast. Kõik riided, mis kuuluvad sellesse alarühma, on lõime suhtes tihedamad (284 kuni 380) kui koe suhtes (150 kuni 265) ja on nähtud ette eririiete valmistamiseks. Sellesse alarühma kuuluvad pleegitatud või ühevärvilised rogožkad, ühevärviline eridiagonaal, toimse põimega eritrikoo merseriseeritud ja merseriseerimata, poolteistniit (poludvunitka), mis on madalanumbrilistest lõngadest kootud mustaks värvitud riie.

Trükitud riide alarühm. See alarühm koosneb moleskiinist, trükitud mustriga diagonalist ja trükitud bjassi tüüpi kaukaasia trikoost.

Segakirjaga melanžlõngadest kirjukskootud riie alarühm. Sellesse alarühma kuuluvad kolumbia, trikoo, ševiot ja koverkot.

Kolumbia on toimse põimega riie, mis toodetud segavärvilistest (melanž-) lõngadest.

Trikood ja ševiotid on ühevärvilised või kirjultkootud toimse või toimse ja labase põimega kombineeritud riided. Enamikul ševioottidest ja trikoodest on korrutatud lõim, paljudel ka korrutatud kude.

Tihedaid trikoosid ja diagonaale kasutatakse mundrite õmblemiseks.

Koverkotil on korrutatud kahevärviline lõim („mu-liin“-lõng) ja tal on toimne või diagonaali põime.

Talirõivastuse riiete alarühm. Selle alarühma riietel on väljakammitud vorss, tugev kude ja suur kaal. Need toodetakse alla keskmisi numbmeid lõimest ja madalanumbrilisest koest. Selle alarühma riided on soojapidavad ja seepärast kasutatakse neid talirõivaste õmblemiseks. Kiudude väljakammimise tõttu on talirõivastuse riietel kalevi välimus.

Selle alarühma enamlevinud liikidesse kuuluvad: moleskiin-kalev, melanž-kalev, vikunja-kalev, velveton.

Moleskiin-kalev erineb ühevärvilistest moleskiinidest paremale poole väljakammitud villaga (vorsiga).

Melanž-kalev on oma väärtuselt halvem moleskiinist, sest ta valmistatakse halvemat sorti puuvillast ja tema koeks kasutatakse alamanumbrilist lõnga.

Vikunja-kalevid on omadustelt halvemad melanž-kalevitest, sest nende koeks kasutatakse halvemat puuvilla, kuhu on lisatud suurel hulgal villaketrase jäätmeid (utiili).

Velveton, erandina eespool kirjeldatud kalevitest, toodetakse korrutatud lõimega.

Voodririiete rühm.

Nagu näitab nimetus, ühendab see rühm riided, millel on abiülesanded mitmesuguste rõivaliikide valmistamisel (ülikondade, palitute jm. vooder ja vahevooder).

Sisuliselt on see segarühm, mis ühendab endas riide artikleid, mida vaadeldi juba sitside, bjasside ja naiste rõivastuse rühmades ning mis erinevad vaadelduist ainult tugevama apretuuriga. Kõik need riided toodetakse ena-

mikus ühevärvilistena. Nende laius kõigub 60 ja 100 sm vahel.

Sellesse rühma kuuluvad kalingur, mitkal, voodri-, varrukavoodri-, taskuvoodririided, tikk-lasting, hõlmavaheriie. Viimane toodetakse lõimest nr. 16 ja koest nr. 18 ja apre-teeritakse tugevasti kareduse andmiseks. Hõlmavaheriiet kasutatakse rõivastusele vahelependava materjalina püsiva kuju andmiseks.

Kirjultkootud riiete rühm.

Sellesse rühma kuuluvad: tualdenor, patriootik ja kre-tong.

Tualdenor ja patriootik kootakse labase põi-mega. Lõimeks kasutatakse toorest lõnga, koeks mustaks värvitut, millest tekib riidele hall värvus. Tualdenor toode-takse ühekordsest lõngast, patriootik — korrutatud lõngast. Need riided lähevad meeste pealissärkideks, eririieteks, aga ka voodriks.

Kretongi toodetakse samade numbritega lõngast nagu bjass, erinedes viimasest selle poolest, et talle on vär-vilised triibud sisse kootud (roosat, helesinist või musta värvi). Kretongi ei pleegitata. Kretongi kasutatakse meeste aluspesuks ja voodriks.

Mööbliriiete rühm.

Selle riiderühma valmistamiseks kasutatakse alla kesk-mist ja keskmisenumbrilist lõnga, kusjuures tugevus on lõimepidi nõrgem kui kudepidi. Need riided võivad olla ühevärvilised ja kootult kirjud.

Mööbliriided toodetakse krepri või ripsi põimega, lastakse müügile suurte trükitud mustri-listena (lilled või ornamendid).

Mööbliriideid kasutatakse ka ukse- ja aknaeesriie-tena jm.

Trükitud tikk-riided saadakse bjassist, purjeriide-st ja grinsbonist, trükkides nendele mustrid mitmevärviliste laiade viirude ja triipudena. Tikk-riideid kasutatakse pea-miselt madratsite polsterdamisel.

Vorsitud riiete rühm.

Sellesse rühma kuuluvad erilise vorsipõimega riided, mille parem pool on kaetud ühtlase, tasaseks lõigatud vorsiga, mis koosneb püstloodis seisvatest koelõngadest. Vorsiparemaks kinnitamiseks kootakse need kangad koe poolest tihedad. Vorsitud riiete hulka kuuluvad velvet-kord, velvet-rubtsik, velvet-plüüš, plüüš, pesusamet. Need riided erinevad üksteisest laiuse, tiheduse, lõnga jämeduse kui ka parempoolse pinna iseloomu poolest (vorsipikkuselt ja tiheduselt).

Velvet-kordil on vorss paigutatud laineliselt, kus lained käivad põiki kangast. Velvet-rubtsik on eelmisest kitsama lainega. Velvet-plüüšil ja pesusametil on ühtlane tasane pind, esimesel pikk vorss, teisel lühem, plüüšil väga lühike.

Rättide rühm.

Rätid jagunevad oma ülesande järgi pearättideks ja taskurättideks.

Pearätid toodetakse samast toorest mitkalist, millest sit-sidki. Muster kantakse rätile laia või kitsa ääriku kujul; rätikeskpaik jääb värvituks või kaetakse väikese mustriga, mis katab tervet rätipinda. Pearätid on harilikult ruudukujulised, nende suurus palistatult on 61×61 sm, 73×73 sm, 78×78 sm, 92×92 sm ja 104×104 sm.

Taskurätid jagunevad meeste, naiste ja laste taskurättideks.

Need erinevad materjalilt, suuruselt ja töötluselt. Taskurätid toodetakse madapolaamist, šifoonist, batistist, peamiselt valget värvi, kuid on ka heledatoonilisi ühevärvilisi, trükituid, kirjukskootuid, triibuga, piluga või tikandusega ääres jne.

Meeste taskurättide mõõdud on 35×35 sm, 39×39 sm, 44×44 sm, 46×46 sm, naiste ja laste — 25×25 sm, 30×30 sm, 35×35 sm.

Käterättide rühm.

Sellesse rühma kuuluvad kangad, mis on määratud köögi- ja söökla- (teemaja), isiklikkudeks ja sauna-käterättideks. Köögi- ja söökla-käterätid toodetakse poolvalgest või pleegi-

tatud labaselt kootud riidest, 52—54 sm laiuses; isiklikud ja sauna-käterätid toodetakse vahvlipõimega riidest, mille laius on 42, 44, 52, 54 sm. Nõndanimetatud froteerkäterätte valmistatakse riidest, millel on sõlmeline vorss, nende mõõdud on 175×51 sm; need käterätid kootakse kirjult, lilleliste äärtega.

Käterätiriided peavad hästi imema niiskust. Sellele nõudmisele vastavad kõige enam froteer- ja vahvlipõimega käterätid.

Toorkangaste rühm.

Sellesse rühma kuuluvad kangad, mis lastakse müügile toorestena, s. t. ilma esialgse pleegitamisetä, värvimiseta jne. Sellised on: mitkal, bjass, sarž, kašmir, šifoon, eridiagonaal ja taskuriie.

Tehissiidriiete rühm.

Tehissiidiga segatud riide lõimeks on puuvill-lõim nr. 54, 65, 100/2, 170/2, koeks tehissiid tiitriga 120—150 denjeed. Puuvilliriided tehissiidiga seguga valmistatakse labase või žakkardpõimega ja lastakse müügile ühevärvilistena, trükituina ja kirjultkootuina. Olenevalt põime iseloomust, tuleb tehissiid nende riiete pinnal enam või vähem nähtavale.

Tehissiidiga segatud riiete rühma, mis toodetakse korrutamata lõimega, kuuluvad: trükitud krepp, krepp-žakkard, trükitud žakkard, kirjultkootud žakkard, „astuuria“, tšes-sutša, rips, lõuend, kirjultkootud eponž, fassongruuduline, trikoo, melanzševiot, šoti riie, kirjultkootud karvane voodriiie (šerstjanka) jm.

Korrutatud lõngast toodetakse eponž (kirjultkootud, lilleline, efektne ja ruuduline), trikoo, melanzševiot, šoti riie, šerstjanka, tšessutša.

Tehissiidiga segatud kangad on määratud peamiselt naiste ja laste rõivaste jaoks.

Voodivaipade rühm.

Voodivaipade rühma kuuluvad boi- ja suvivaibad. Boivaibad valmistatakse toimse või žakkardpõimega kahe-

poolse pika karvaga. Lõimeks kasutatakse allakeskmise-numbrilist niiti (nr. 40), koeks väikesi nr-eid (3, 4, 7, 10, 12).

Mõned voodivaipade sordid valmistatakse vöödilise äärega; laste voodivaipade suurus on 96×126 sm, noorte omade — 118×170 sm, üheinimese-voodivaibad — 130×200 ja 142×205 sm.

Suvi-voodivaibad valmistatakse nr. 48 lõime ja nr. 5—60 koega. Suvivaipade erinevus seisneb selles, et nende paremal poolel tekib reljeefne muster jämeda ja peene koe vaheldumise tõttu.

Suvivaibad tulevad vabrikust välja enamasti valgetena, harva värvituina. Nendele on iseloomulikud suured ornamentaalkujulised, lillede ja lehtede žakkard-mustrid. Suvi-voodivaibad jagunevad kangasvaipadeks, pikeevaipadeks, satäänvaipadeks ja gobeläänvaipadeks.

Üksikesemete rühm.

Sellesse rühma kuuluvad kupongid ja dekoratiiv-esemed. Kupongid kujutavad endast õmblus-poolfabrikaate: valmislõigatud rõivastuse — põlled, särkide, jakkide, pluuside, käekottide jm. üksikosi.

Kuponge lõigatakse siidiga segatud puuvillriidest. Need esemed on ilustatud käsitsi või masinal trükitult.

Dekoratiiv-esemed (laudlinad, vaibakesed, drapeeringud jm.) on mitmesuguselt joonistega kaetud, mis on teostatud enamasti käsitsi.

Marli ja marlist esemete rühm.

Marlikangad valmistatakse labase põimega keskmisest ja allakeskmise-numbrilisest lõngast harva tihedusega: 115 kuni 244 lõimelõnga ja 77 kuni 109 koelõnga. Hõre-marli (mille vahele õmmeldakse vatt meeste vateeritud riidel) selle vastu töödeldakse väga hõre: 55 lõimelõnga ja 47 koelõnga.

Marli ja hõre-marli lähevad müügile harilikult pleegituina või ühtlaselt värvituina. Need kangad võivad olla ka apreteeritud, s. t. tugevasti tärgeldatud. Marlit ja hõre-marlit kasutatakse pealrõivastuse ja peakatete valmistamisel.

Linased riided.

Riikliku Kaupade Standardimise Osakonna (GOST) korralduses nr. 2555-44 avaldatud soovi kohaselt jaotatakse linased riided, nagu puuvillasedki, kolme liiki: rõivastuse, niiskust imevad ja dekoratiivsed.

Rõivastuse kangaste liik jaguneb 6 alaliiki: pesu, naiste rõivastuse, meeste rõivastuse, manuste, voodri- ja tööriivaste alaliigid.

Pesuriiete alaliik jaguneb omakorda kolme rühma: aluspesu, voodilinate ja padjakatete rühmad.

Naiste rõivastuse, meeste rõivastuse ja voodrite alaliigid rühmadesse ei jagune, manuste alaliik hõlmab ühe rühma (hõlmariided ja lõiklõuendid), tööriivaste alaliik jaguneb kahte rühma — kerged ja rasked. Niiskust imevad kangad jagunevad käte- ja salvrättideks.

Käterätiriiete alaliik koosneb 4 rühmast: 1) isiklikud ja 2) köögi-käterätid, 3) saunalinad ja sauna-käterätid ning 4) taskurätid.

Salvrättide alaliik jaguneb kahte rühma — lõunalaua ja teelaua salvrättide riiete rühmad. Dekoratiivsete kangaste liik jaguneb 4 alaliiki — laudlinade, mööbliriiete, eesriiete ja rõdueesriiete kangad.

Laudlinade alaliik koosneb kahest rühmast — lõunalaua ja teelaua linade kangastest; mööbliriiete alaliik koosneb polstri- ja kattedekangaste rühmadest. Eesriiete ja rõdueesriiete kangastel ei ole alajaotusi.

Peale jaotuse lõngade päritolu järgi linasteks ja poollinasteks (puuvillane lõim ja linane kude) on Riikliku Kaupade Standardimise Osakonna (GOST) korralduse nr. 2555-44 kohaselt nende riiete jaotamine ette nähtud, ühenduses nende töötlemise ja värvimise põhilise iseloomuga, toorlõuendeiks, hapendatuiks, poolvalgeteks, valgeteks, ühevärvilisteks ja kirjultkootuiks. Peale laiuse, kaalu ja täienduskoefitsiendi arvestatakse riide väärtuse iseloomustamisel ka vastupidavuse näit-arve, nagu vastupidavust rebimisele ja kulumisele, vastupidavust pesule ja hõõrumisele, kokkutõmbavust pesus ja niiskumisel, hõõrdumiskoefitsienti, värvikindlust (värvitud ja kirjultkootud kaupade juures) vee, pesu, valguse, higi, kuiva ja märja hõõrumise ja triikimise vastu. Siia juurde kuulub ka riide niiskuse alalhoidlus (hügroskoopilisus).

Laius ja kaal on võetud kõigi rühmade iseloomustamiseks. Teised iseloomulikud väärtusehinde näit-arvud tulevad linase riide sortide juures kõne alla ainult nende rühmade juures, kus nad osutuvad paratamatuks, vastavalt riide tarvidusele ja kasutamise ülesandele.

Lõnga struktuur, mida iseloomustab ketramisviis ja riide lõime ning koe põimumisviis, tuuakse mõnikord esile riide rühmade standardides kui täiendused nende iseloomustamiseks.

Linaste riiete hulka on arvatud ka poollinased ja tehisiidiga segatud linased riided. See liik on ühekülgsem kui puuvillaste riiete sortiment.

Enamik turule-ilmuvaid linaseid kangaid läheb aluspesu, voodi- ja lauapesu riideks ja ainult väike osa pealistrõivastuseks.

Kaupade hinnakirja järgi jagunevad linased riided järgmisteks rühmadeks:

1. Lauapesu, katted ja mööbliriided.
2. Käterätid, käterätilõuendid, damastsiidid (žakkard), froteerist esemed ja taskurätid.
3. Siledad lõuendid ja käterätid.
4. Valged lõuendid ja naiste ülikonnariided.
5. Valged voodilinariided, linased ja poollinased.
6. Linased poolpleegitatud lõuendid.
7. Toorlõuendid, peened linased riided.
8. Tikk, rõduesriided ja mööbliriided.
9. Toorlõuendid, jämedad linased riided.
10. Linased ja poollinased hõlmavaheriided.
11. Presendipuldan.
12. Džuut (kanvaa).
13. Jäme purjelõuend.
14. Pakkimisriided.
15. Kotiriided.

Lauapesu, katte- ja mööbliriiete rühm.

Sellesse rühma kuuluvad lõuna- ja teelaua laudlinad ja salvrätid, katte- ja mööbliriided.

Damastsiidist valged linased lõunalaua laudlinad valmistatakse nõrgalt kedratud nr. 14—20 lõngast. Laudlinade suurus kõigub laiuselt 135—173 sm ja pikkuselt 135—280 sm.

Kujult võivad nad olla ruudu- kui ka täisnurgakujulised (pikkus suurem laiuusest).

Damastsiidist laudlinadel on suured žakkardmustrid mitmesuguste ornamentidega, peamiselt taimeriigi kujutistega. Laudlinade ääred on palistatud või kaunistatud ažuurtikandiga, kitsama või laiema äärisega, üksikute värviliste lõime-lõngadega triibutatud või narmastega varustatud.

Värvilised teelaua laudlinad toodetakse värvitud lõngadest, mõnikord efektselt korrutatud lõimega, kõige mitmekesisemate ruuduliste mustritega, suurte ornamentidega kaunistatud jm.

Pleekimata teelaua laudlinadel on lõim toorlina värvi.

Poollinased damastpõimega laudlinad töödeldakse puuvill-lõimest — enamikus korrutatud nr. 40 — ja linase koega nr. 14,5—24.

Laudlina koos salvrättidega moodustab nn. katmiku. Harilikult koosneb katmik ühest laudlinast ja 6 või 12 salvrätist. Salvrätid valmistatakse järgmisemõõdulised: 35×35 sm, 36×36 sm, 46×46 sm, 51×51 sm ja 62×62 sm. Salvrätid toodetakse samast materjalist ja sama mustriga kui laudlinad.

Valge laudlinade lõuend on damastpõimega, kootakse lõimest ja koest nr. 14,5—22, nende riiete laius on 140, 170 ja 175 sm.

Laudlinalõuendil on nagu laudlinadelgi suur mitmesuguste ornamentidega muster.

Teelaua salvrätid on linsed (kootakse lõngast nr. 14,5—28) ja poollinased (ühekordne või korrutatud puuvillane lõim nr. 34 ja 40).

Teelaua salvrätid tehakse enamikus värvilised, sama värvi ääristusega või ažuurtikandusega; nende suurus on 32×32 sm, 35×35 sm ja 36×36 sm. Lõunalaua salvrätid on ainult valged; nende mõõdud on 36×36 sm, 46×46 sm, 51×51 sm ja 62×62 sm.

Poollinased värvitud linikud, katted ja päevatekid toodetakse korrutatud puuvillasest lõimest nr. 40 ja linatakusest koest nr. 7,5; nende suurus on 142×200 sm ja 173×200 sm.

Mööbliriie toodetakse linsed lõimest nr. 18 ja koest nr. 14,5 ning omab suurt damastpõimega värvilistest lõngadest mustrit.

Käterättide, käterätilõuendite, froteer-, damastesemete ja taskurättide rühm.

Sellesse rühma kuuluvad damastpõimega, rihvatud, krepp-põimega, rootsi moodi, efektsed ning froteerkäterätid ja damastpõimega ning teised eespool mainitud käterätilõuendid, taskurätid, froteer- ja krepist voodilina, froteer-kangad.

Damastpõimega käterätid toodetakse nr. 14, 16, 18, 22 lõimest ja koest, suurte mustritega, värvilise äärisega või äzuurse tikandiga otstes või nende mõlematega koos; nad võivad olla palistatud või narmastega, suuruselt 43×75 sm, 46×130 sm, 46×175 sm, 50×150 sm ja 50×175 sm.

Rihvatud ja fassonneeritud käterätid erinevad eelmistest kumerama põimemustriga ja lihtsate geometriliste mustritega.

Kreppkäterätid töödeldakse takusest lõimest nr. 7,5—8,5 ja linasest koest nr. 18—22 krepipõimega; nad on poolpleegitatud, triibulised, värvilise äärisega, äzuurtikandiga või narmastega.

Rootsi moodi käterätid, valmistatud takusest lõimest kui ka koest, lastakse müügile värvilise äärisega, palistatult.

Froteerkäterätid linase või puuvillase lõimega ja linase või takuse koega nr. 12, 14 või 16, võivad olla värviliste triipudega ja värvilise äärisega, palistatud või narmastega.

Käterättide kangad nagu käterätidki on damastsiid, rihvatud, rootsi riidest ja fassonneeritud; nende laius on 45—50 sm.

Damastpõimega käterätilõuendid valmistatakse — nii lõim kui kude — lõngast nr. 16, 18 ja 20, peene žakkardmustriga; samast lõngast toodetakse ka rihvatud käterätilõuendid lihtsate, väikeste geometriliste mustritega.

Rootsi tüüpi ja fassonneeritud käterätikangad valmistatakse takusest lõngast nr. 5,8 ja 12, vähese tihedusega nii lõimelt kui koelt, poolpleegitatud ja triibulised, värvilise äärisega.

Linased taskurätid toodetakse peenest lõngast nr. 30 — 45×45 ja 48×48 sm mõõtudes. Ilustuseks tehakse ääred värvilised või jämedast lõngast ja äzuurtikandustega.

Froteer- ja krepplinad erinevad samanimelitest käterättidest ainult mõõtude suuruselt — 138×176 sm ja 147×187 sm.

Froteerriided on struktuurilt ühtlased froteerkäterättidega, nende laius on 137 sm.

Siledade lõuendite ja käterättide rühm.

Siledad lõuendid toodetakse linatakusest lõngast nr. 14,5, 12, 9,5 ja 8,5 karedatena, pleegitamatutena ja triibulistena, ka värvilise äärega; nende laius on 41, 44, 45 ja 46 sm.

Samast lõngast kootud käterätid on samasugused karedad, pleegitamata, triibulised, värvilise äärega, mõlemast otsast palistatud. Käterättide laius on 41—45 sm, pikkus 75, 86, 150 ja 175 sm.

Valgete lõuendite, ülikonna- ja kleidiriiete rühm.

Üksikud lõuendite ja ülikonna- ning kleidiriiete liigid erinevad üksteisest laiuselt, lõnganumbritelt, millest valmistatud, tiheduselt, värvuselt ja põimete iseloomult.

Lõuendite laius kõigub 65 ja 103 sm vahel. Lõuendid jagunevad valgeteks linasteks ja poollinasteks ning värvilisteks linasteks ja poollinasteks.

Valged linased lõuendid toodetakse peamiselt märjalt kedratud linasest lõngast, nr. 14,5, 18 ja 22, kuna värvilised poollinased toodetakse puuvillasest lõimest ja linasest koest.

Ülikonna- ja kleidiriided jagunevad linasteks ja poollinasteks. Linaste hulka kuuluvad rogožka, kalmank ja kreppriie.

R o g o ž k a on valge suvikleidi riie, toodetud ühekordsest lõngast nr. 14,5—22 ja korrutatud lõngast nr. 18/2, nii lõim kui kude, laius 70 sm.

K a l m a n k on kare, poolvalge ja valge atlasspõimega, valmistatud nr. 22 lõimest ja nr. 18 koest.

K r e p p r i i e on kare, krepipõimega poolvalge ja valge, toodetud lõimest nr. 28 ja koest nr. 24.

Poollinaste ülikonnariiete hulka kuuluvad ülikonnariie, trikoo-ardenn, valge krepp.

Ulikonnariie on värviline, viskoosiga segatud, toodetud linasest lõngast nr. 22 ja tehissiidist tiiter 340 denjeed, nii lõimelt kui koelt.

Trikoorden toodetakse korrutatud puuvillasest lõimest nr. 40 ja linasest koest nr. 14,5, toimse põimega, värviliste triipudega (püksiriidega sarnase iseloomuliku mustriga).

Valge krepp merseeritud ja valge, krepipõimega, toodetakse korrutatud puuvill-lõimest nr. 48 ja linasest koest nr. 22.

Valgete linaste ja poollinaste voodilinalõuendite rühm.

Nende lõuendite iseloomustavaks omaduseks on nende suur laius — 138—200 sm. Linaste voodilinate lõime kui koe nr. on 12, 14,5, 18, 20, 22, 24; poollinastel — puuvill-lõim nr. 18, 34, 40 ja linane kude nr. 9,5—14, 18 ja 22.

Linaste poolvalgete lõuendite rühm.

Poolvalged linased lõuendid toodetakse linasest lõngast nr. 14,5—18 ja takusest lõimest ning koest nr. 9,5—12. Takust toodetud lõuendid kannavad talurahvalõuendi nimetust.

Sellesse rühma kuuluvate lõuendite laius kõigub 80 kuni 250 sm vahel.

Peente karmide linaste lõuendite rühm.

See rühm ühendab eriliselt keemiliselt töödeldud karme lõuendeid, mis toodetud peamiselt linasest koest ja lõimest nr. 14—30.

Lõuendite laius on 80 sm, mõnel sordil 89 sm.

Tiki, markiiside ja mööbliriiete rühm.

Need riided on takusest lõngast kirjult kootud; nendele on iseloomulikud värvilisest, poolvalgest või toorlõngast pikitriibud.

Markiiside ja eesriiete lõuend toodetakse — nii lõim kui kude — nr. 7,5 lõngast, laiuselt 102 sm, triipude laius 3—5 sm.

Tikk toodetakse — nii lõimelt kui koelt — lõngast nr. 8,5, 9,5 ja 12, laiade (3 sm) või kitsaste (1 sm) triipudega, kuid ka üksikute värviliste lõimelõngadega. Tiki laius on 68, 71 ja 105 sm.

Mööblirips on toores ja värviline. Toodetakse lõimest nr. 18 ja koest nr. 2, pinda katavad koest tekitatud kumeralt eralduvad nipud, laius — 70 sm.

Tooreste jämedate linaste lõuendite rühm.

Sellesse rühma kuuluvad enamikus takused riided, mis kootud lõngadest nr. 6—12, nagu toores vahevoodririie (lein), toorlõuendid, keedetud lõngadest lõuend, teatrilõuendid, lihtne ja immutatud telgiriie, samuti takune purjeriie (lõim — takune nr. 8,5, kude — takune lõng nr. 2,5).

Linaste ja poollinaste vaheriiete rühm.

Vaheriie on eriline riideliik, mis pannakse meeste ülikondadele hõlmade alla ja mujale, et anda kuuele või palitule sobivat kuju, toodetakse takusest lõimest nr. 8,5 ja koest nr. 5 või koest ja lõimest nr. 12. Laius 71—110 sm.

Muud linase riide rühmad ei kuulu siin vaatlemisele, sest nad kujutavad endast enamikus tehnilisi või erikangaid, mida ei lasta jaemüügile.

Villased riided.

Riikliku Kaupade Standardiseerimise Osakonna (GOST) soovitus nr. 2553-44 kohaselt jaguneb villaste riiete sortiment kahte liiki — riietuse ehk rõivastuse riideks ja dekoratiivseteks ehk kaunistamisriieteks.

Rõivastuse riiete liik jaguneb 12 alaliiki: 1) naiste rõivastuse, 2) meeste rõivastuse, 3) püksi, 4) palitu, 5) rättide, 6) karusnahkade imitatsiooni, 7) voodri, 8) manuse, 9) voodivaipade, 10) jalatsite, 11) jalatsite voodri, 12) jalanartsu (tallukate) riided. Nendest alaliikidest jagunevad naiste rõivastuse, meeste rõivastuse, püksi-, palitu- ja rättide riided kaalu järgi (kerged, keskmised ja rasked).

Dekoratiivsete (kaunistus-) riiete liik jaguneb nelja alaliiki: 1) eesriiete, 2) mööbli-, 3) vaipade ja 4) laudlinade ning linikute kangad.

Villaste riiete omaduste iseloomustuse näit-arvudena esinevad — peale laiuse, kaalu ja tihenduse koefitsiendi — elulise tähtsusega omadused, nagu vastupidavus kandmisel või tarvitamisel, elastsus ja venitatavus, kortsuvus, rebitavus, lõngade paigalpüsivus või siduvus, kokkutõmbavus pärast triikimist või pressimist ja pärast niiskumist, vorsi (karva) kõrgus ja tugevus vanutatud riidel, hõõrduvuse koefitsient, värvi vastupidavus veele, pesemisele, valgusele, higile, kuivalt ja märjalt hõõrumisele, pressimisele ehk triikimisele ja keemilisele puhastusele.

Paljude liikide jaoks on ette nähtud näit-arvud soojapidavuse, taimainete ja rasva sisaldavuse kohta.

Mõnede üksikute riiderühmade täiendavaks iseloomustuseks märgitakse ka koe ja lõime põimumise ning töötlemise ja värvimise iseloom.

Kiu päritolu ja iseloomu järgi jagunevad villased riided täisvillasteks ja poolvillasteks. Poolvillaste all mõistetakse selliseid riideid, milles on villaste kiudude kõrval taim- või kunstkiude ja nende lõngu kaalult üle 10%.

Täisvillastele riitele on lubatud ilustamise mõttes juurde lisada kuni 10% taim- või kunstkiude. Kui aga selliseid kiude või lõngu on riidesse paigutatud mitte ilustamiseks, vaid täiteks, siis tuleb sellist riidet lugeda ikkagi poolvilla-seks, kuigi neid lisandeid on seal kaalult alla 10%.

Nii täisvillaste kui poolvillaste riiete jaotus toimub villa kiu omaduste järgi peenvillasteks (64-nda ja kõrgema kvaliteediga), poolpeen- ja pooljame-villasteks (60.—50: kvaliteediga inklusiivselt), jamevillasteks (50-ndast madalama kvaliteediga) ning sordivillasteks.

Olenedes lõnga struktuurist, mida iseloomustab ketramisviis, jagatakse villased riided kaleviteks, kammvillasteks ja kombineerituteks. Kombineeritud riiete hulka kuuluvad sellised, mille põhimaterjaliks on aparaatlõng (aparaadil kedratud) ühes kammvill- ja poolkammvill-lõngaga.

Kaupade hinnakirja järgi jaguneb kõik riiete sortiment nelja ossa: kammvillased, peenkalevid, paksud kalevid ja rättide riided.

Kammvillriiete sortiment jaguneb järgmisteks rühmadeks: 1) poolvillased kleidiriided, 2) poolvillased tehissiidiga segatud kleidiriided, 3) täisvillased keidiriided, 4) poolvillased ülikonnariided, 5) poolvillased tehissiidiga segatud ülikonnariided, 6) poolvillane koverkot, 7) poolvillased püksiriided ja 8) täisvillased ülikonnariided.

Kammvillriietel on nähtav kootud muster, vähene pak-sus ja võrdlemisi kerge kaal. Nii kaalub harilikult 1 m² kammvillkleidiriidet 130—140 g, ja ainult õige raskete ja paksude riie kaal tõuseb 160—180 g-ni.

Keskmine kammvillriiete 1 m² kaal on 300 g ümber, ras-ketel 400—440 g, kergetel 225—250 g.

Poolvillased kleidiriided. Sellesse rühma kuuluvad šoti riie, kašmir, muliin ja mantlikoverkot. Nende laius on 90—106 sm. Need riided valmistatakse korrutatud puuvillasest lõimest nr. 40, 48, 75, 85 ja ühekordsest villa-sest koest nr. 40, või korrutatult samade numbrite puu-villasest koest nagu lõimgi.

Need riided võivad olla ühtlaselt värvitud, nagu kašmir, või kirjultkootud, nagu šoti riie, aga ka muliinpõimega, s. t. korrutatud mitmevärvilisest lõngast.

Poolvillased tehissiidiga segatud klei-diriided. Nende riie lõim on segatud tehissiidiga (25—50%). Segatud villased kleidiriided on ühevärvilised — kašmiri- ja rekordtüüpi, ja kirjultkootud, ruudulised, muliin-lõngast. Nende laius on enamasti 106 sm.

Täisvillased kleidiriided. Neid riideid toode-takse nii ühekordsest (lõim nr. 32 ja nr. 45) kui ka korruta-tud lõngast (nr. 64/2, 70/2). Koeks kasutatakse ühekordset või korrutatud lõnga.

Ühevärviliste riie hulka kuuluvad „rekord“ ja „foi“, mustriga riie hulka — „armüür“, „efekt“ ja „truakar“. Täisvillaste riie laius on 106 sm.

Poolvillased ülikonnariided. Sellesse rühma kuuluvad mitmesuguste nimetustega riided: trikoo, ševiot, diagonaal ja gabardiin.

Ülikonnatrikood on kirjultkootud ja mustrilised, üksikute värviliste lõimelõngadega ja ilma, mitmesuguse põimega. Laius kõigub 124—142 sm vahel.

Need riided toodetakse poolkarmist korrutatud villasest lõngast nr. 24/2 koest ja puuvillasest nr. 48 lõimest (trikood „taim“ ja „turist“), kuid ka jämedamast karmist villasest nr. 16 koest ja puuvillasest nr. 40 lõimest. Mõned trikoosordid on toodetud nii koelt kui lõimelt villasest lõngast nr. 24 (korrutatud puuvillase lõngaga nr. 54) üksikute lõimelõngadega tehissiidist. Trikoo põime on toimne ja kombineeritud.

Ševiotid toodetakse ühevärvilistena toimse põimega ligikaudu samade numbritega lõngast kui trikoo, kuid ilma üksikute värviliste lõimelõngadeta.

Tehissiidiga segatud poolvillased ülikonnariided. Ülikonnariiete liiki, mis tehissiidiga segatud, kuuluvad, nagu eelmisségi rühma, trikoo ja ševiot. Pea kõik nad on mustriga, kombineeritud või toimse põimega, laiuselt 124—142 sm, valmistatud poolkarmist villast, kuhu hulka on segatud kunstlikud tehissiidi kiud. Enamikul neist riietest on üksikud värvilised lõimed.

Poolvillane koverkot. Sellesse rühma kuuluvad koverkotid A ja B, siledad ja fassonneeritud, üksikute värviliste lõimelõngadega erilise püksiriidemustriga.

Koverkotid toodetakse poolkarmist korrutatud muliinlõngast nr. 24, üksikute värviliste lõimelõngadega, piki-triipumustriga, laius 124—133 sm.

Poolvillased püksiriided (trikoo). Siia kuuluvad ainult mustriga trikood poolkarmist ja karmist villast, koega nr. 16 ja puuvillase lõimega nr. 42/2. Laius 68—142 sm.

Täisvillased ülikonnariided.

See rühm haarab kõiki täisvillaseid riideid, mis toodetud poolkarmist ja peenest meriinolammaste villast. Nende laius on 124—142 sm.

Poolkarmist villast toodetakse ülikonnariie „garus“ ja ševiotid, mis kujutavad endast elastset, käe vastu karedana tunduvat meriinovillast riiet, nagu bostonid, breidfordid, trikoo, gabardiin jt.

Trikooriide iseärasuseks on mustrid, näiteks trikoo „metroo“, mida toodetakse korrutatud koest ning lõimest nr. 32/2, kujutab endast kirjultkootud riiet mustriga, mis saavutatakse üksikute värviliste lõimelõngade abil. Trikood

„element“ ja „udarnik“ toodetakse peenemast korrutatud lõngast üksikute värviliste lõimelõngadega.

Bostonid toodetakse alati ühevärvilistena, toimse põimega. Kehtivasse sortimenti kuulub mitu liiki bostonit, mis erinevad üksteisest lõnganumbrite, tiheduse, kaalu ja laiuse poolest. Bostonid toodetakse korrutatud koest ja lõimest nr. 32. Mõnikord tarvitatakse koeks lõnga nr. 24.

„Sarž“, kootud toimse põimega, kujutab endast kergemat liiki bostonit, mis toodetud korrutatud lõimest nr. 33 ja ühekordsest koest nr. 28.

Breidford on kergemat liiki riie naiste ülikondade jaoks, mis toodetud korrutatud lõimest nr. 52/2 ja sama jämedast ühekordsest koest.

Gabardiin on diagonaalse põimega riie, toodetud peenest nr. 64 korrutatud lõimest ja nr. 40 koest. Kasutatakse naiste ülikondade ja meeste suvipalitute valmistamiseks.

Koverkot on kirjultkootud diagonaalse põimega riie, toodetakse korrutatud koest ja lõimest nr. 52/2 (muuliin). Kasutatakse peamiselt naiste mantliteks ja meeste suvipalituteks.

Peenkalevid.

Peenkalevite hulka kuuluvad järgmised põhirühmad: 1) poolvillased ševiotid, 2) poolvillased kalevid, 3) täisvillased kalevid, 4) poolvillased ülikonnariided, 5) poolvillased naiste mantliriided, 6) täisvillased naiste mantliriided, 7) poolvillased drapid ja 8) täisvillased drapid.

Peenkalevite kaal kõigub suures ulatuses, ligikaudu 300—700 g 1 m², olenedes liigist ja otstarbest. Suurimat kaalu omavad palituriided — drapid (500—700 g), keskmist — kalevid (400—500 g) ja väikseimat — trikoo ja ševiot (300—500 g).

Poolvillased ševiotid toodetakse korrutatud puuvillasest lõimest nr. 40 ja täisvillasest või segatud (tehisvill puuvillaga) koest nr. 5—9. Enamik ševiotte on ühevärvilised keskmise vanutusega, mistõttu on kudumismuster toimne, põime nähtav. Laius 112—142 sm.

Poolvillased kalevid on toodetud korrutatud puuvillasest lõimest nr. 40 ja täisvillasest või segatud koest nr. 5—8, enamikus labase põimega, laius 136—137 sm. Vör-

reldes ševiotiga on kalevid rohkem vanutatud ja tihedad, mitmesugust värvi, enamikus tumedad.

Täisvillased kalevid toodetakse villasest lõngast nr. 5—12, 136—139 sm laiuses. Sellesse rühma kuuluvad poolkare mundrikalev ja kerge mundrikalev.

Poolvillane ülikonnariie toodetakse lõngast nr. 7—12, kuhu nii lõimele kui koele on lisatud 20—25% puuvilla. Laius 142 sm. Poolvillaste ülikonnariiete rühma kuuluvad ainult mitmesuguse põimega kergelt vanutatud trikood. Trikoo lastakse turule melanžvärvi, ühevärvilisena ja suurel hulgal kirjultkootuna, kõige mitmekesisema must-riga.

Poolvillased naiste mantliriided toodetakse väiksemanumbrilistest lõngadest ja neil on ülikonnariietega võrreldes suurem kaal. Mantlitrikood on ühevärvilised ja mustrilised. Nende laius on 136—142 sm.

Täisvillased naiste mantliriided, mida toodetakse lõngadest nr. 8 ja nr. 16, on rohkem vanutatud kui trikoo ja ševiot. Nende 1 m² kaal kõigub 435—600 g vahel, laius 136 kuni 142 sm.

Need riided esinevad hinnakirjades viie sordina: fulee, kammvill, palitutrikoo, gofree, tropikaal.

Poolvillased drapid on kahekordsed või kahekordse põimega — harilikult tugevasti vanutatud, mistõttu tekib tugev vorsikate. Drappidel võib üks pool olla üht, teine teist värvi ja omada teist mustrit (drapp „dublee“). Poolvillaste drappide lõim on korrutatud nr. 40/2, kude nr. 5—10 (aseainega segatud). Nende drappide laius on 136—142 sm.

Täisvillased drapid toodetakse nr. 10—16 lõimest ja nr. 6—12 koest. Õhukeste drappide tootmiseks kasutatakse suuremanumbrilisi (nr. 15—18) suurema vanutatavusega lõngu. Drappide laius on 142 sm. Kõige kõrgema väärtusega selle rühma drappe toodetakse meriinovillasest lõimelõngast nr. 10—12 ja koelõngast nr. 6—12, nagu drapp „veluur“ (voelur), drapp „marengo“ ja „ratiin“.

Drappi „veluur“ on kahte tüüpi — normaalkaaluline ja kergemakaaluline, kujutab endast pehmet riidet väikese vorsiga pinnal, mis tekib koelõngade karvastamisest.

Drappi „marengo“ toodetakse mustaks värvitud villast, millele on hulka segatud pisut värvimata villa. Selle tagajärjel saab segu marengo värvuse — valged täpid mustal

foonil. Drappi „marengo“ vanutatakse rohkem kui drappi veluuri ja ta on kaalult kergem.

Drappi „ratiin“ katavad hernetalised kimarused (vorss), mis tekivad erilise töötlemise — ratineerimise — tagajärjel.

Paksud kalevid.

Paksud kalevid jagunevad järgmistesse rühmadesse: 1) ševiotid ja trikood, 2) palitukalevid, 3) drapid ja 4) karvastatud (vorsitud) kangad. Need riided on võrreldes teiste villaste riietega kõige raskemad: kalevid, drapid, karvastatud kangad — 600—800 g, ševiotid ja trikood — 400—500 g 1 m².

Ševiotid ja trikood. Need riided toodetakse lõngast nr. 5—8. Trikoo kootakse enamikus kirjuna, melanž (harvemini trükitud), toimse põimega.

Ševiotid, erinevalt trikoodest, toodetakse enamikus ühevärvilised, toimse põimega, ja neid vanutatakse vähem, mistõttu on nähtav toimne diagonaal. Trikood ja ševiotti tarvitatakse naiste ja laste mantlite ja meeste ülikonna- ning peakatteriidena.

Palitukalevid. Karmist villast kalevid vanutatakse, mille tagajärjel nende pind kattub vilditaolise korraga, mis varjab kudumispõimet. Kalevid toodetakse nr. 3 ja nr. 5 lõngast labase või toimse põimega, nad on raskekaalulised. Kalevid värvitakse mitmesugusevärvilisteks, enamikus tumedaiks.

Ühevärvilised kalevid lähevad meeste ja poiste tali-palitute ja peakatete valmistuse tarveteks.

Trükitud mustriga kaleveid kasutatakse enamikus kevad-ja sügispalitute jaoks.

Drapid. Drapid, mis toodetakse jämedast villast, on samad kalevid, kuid tugevamini vanutatud ja tihedamad. Drappidest tehakse meeste palitud ja naiste mantlid.

Vorsitud kangad. Vorsitud kangaste hulka kuuluvad kammitud vorsiga riided (bobrik ja boi).

Bobrikul on paremal pool tihe, püstloodis asuv ja ühetasaseks pügatud vorss, boil on vorss maha pressitud.

Bobrik ja boi lastakse müügile värvilistena, melanž-värvi ja kirjultkootutena. Nad toodetakse jämedast lõngast

ja nende laius on 142 sm. Nad on paksud ja rasked ning neid kasutatakse meeste palitu- ja naiste mantliriidena, kerge-
maid — laste palituriidena.

Rätid.

Rätid on üks levinumaid naisterahva peakatteid; nad kaitsevad külma ja päikese eest, kuid on ka iluasjaks.

Villatööstuse kaubandusliku hinnakirja järgi jagunevad kõik rätid järgmistesse liikidesse: 1) kalevised, 2) kammvillast poolvillased ühevärvilised, 3) kammvillast täisvillased, 4) kammvillast poolvillased ja kirjultkootud tehisiidiga segatud, 5) puuvillased, 6) puuvillased tehisiidiga segatud (poolsiidised).

Kalevisträtid. Kalevist rätte toodetakse täisvillaseid ja poolvillaseid, kus on kuni 70% puuvilla.

Kõige laiemalt on levinud järgmised rätide sordid: „kolhoosi“, „kljasma“, „kamtsatka“, „severjanka“ ja sall „poljus“.

„Kolhoosi“ rätid ilmuvad müügile kahes suuruses: 107×107 ja 124×124 sm, mis on mõlemad toodetud — nii lõimelt kui koelt — lõngast nr. 8. Suurema rāti kaal on 384 g, väiksema kaal 283 g. Need rätid on kirjultkootud, ruudulised, pruuni või beež värvi, laia valge äärisega.

„Kljasma“ rätid on mõõdult 102×102 sm, kaalult 450 g, toodetud alamat sorti harilikul ketrusmasinal kedratud lõngast, lõimest nr. 6 ja koest nr. 5,2, karvased, ühevärvilised, mustad, indigosinised, bordoo ja tumesinist värvi, kuid ka musta 10 sm laiuse äärega ning nii lõime- kui koelõngast narmastega.

„Kamtsatka“ rätid on 102×102 sm suured; toodetud samast lõngast kui „kljasma“ rätid. Kaal 461 g. Mitmevärviliselt kootud mustriga rätid (mitut värvi ruutudega), valge äärega ja narmastega.

Rätid „severjanka“, 159×159 sm suuruses, sallitüüpi, mille lõim on nr. 6 ja kude nr. 5,2. Need on kirjultkootud rätid, suurte värviliste ruutudega, karvased, korrutatud narmastega, mille pikkus 10—12 sm. Kaal 1 kg 202 g.

Sallid „poljus“ 160×160 sm, kootud lõngast — nii lõim kui kude — nr. 5,4. Kaal 1 kg 145 g. Need on nagu

rätid „severjanka“, kirjultkootud, ruudulised, karvased ja narmastega.

Täisvillased kammvillast rätid toodetakse puhtast meriinolamba-villastest lõngast. Lõimeks kasutatakse nr. 45, koeks nr. 50 lõnga. Kaal oleneb räti suurusel. Kõigil neil rätidel on mitmesugused ornamendid või lilled, mis tehtud käsitsi. Väikeste mustritega rätidel on mõnikord keskpaik ühevärviline.

Rätid „ossõpka“ (97×97 sm, kaal 85—86 g) on saanud oma nimetuse sellest, et nende äärtest on välja harutatud 5—10 lõnga, et vältida räti ääre edaspidist harunemist. Selle tagajärjel tekivad rätidel lühikesed narmad, 5—10 mm pikad. Nende rätide ääred harilikult gofreeritakse (sissepressitud mustritega varustatud). Rätid on mitmesugust värvust — mustad, bordoo, punased, tumesinised, kirsspruunid, oliivkollased, türkiis-sinised, punakas-kollased, kuld-kollased.

Narmastega rätid erinevad „ossõpka“ rätidest ainult selle poolest, et nendel on külge seotud kuni 16 sm pikkused narmad. Narmaste sidumine toimub käsitsi. Narmastega rätte valmistatakse kahes suurusel: 97×97 sm, kaalult 105 g, ja 152×152 sm, kaalult 230—235 g. Ka need rätid on mitut värvust ja mitmesuguse mustriga.

Täisvillaste kammvillrätide hulka kuuluvad ka voodikatted, mis on toodetud meriinolamba-villastest lõngast, 150×200 sm suured, kaalult 250 g, millele on trükitud mitmesugused ornamendid või lilled.

Poolvillased ühevärvilised kammvillrätid on toodetud puuvillastest lõimest nr. 48 ja täisvillastest koest nr. 50. Suuruselt on neid kolme liiki — 89×89 sm, kaal 122 g, 104×104 sm, kaal 156 g, ja 152×152 sm, kaal 343 g, kõik toimse põimega, enamikus tumedavärvilised. Narmad — villased, külge seotavad; 152×152 sm suurustel aga ka tehis- või loomulikust siidist. Väiksemate rätide narmad on lühemad, suurematel pikemad.

Poolvillaste kammvillrätide liiki kuuluvad ka toimse põimega koverkot-rätid, narmastega, 95×95 sm suured, kaaluvad 245 g, toodetud poolvillastest korrutatud lõimest ja koest, värvilt valkjashallid.

Poolvillased kammvillast tehissiidiga kirjultkootud rätid. Siia kuuluvad rätid, mille

lõng koosneb 70% meriinovillast ja 30% viskrast (tehisiidist). Need rätid on kootud toimse põimega, lõime- kui ka koelõng nr. 32, kaal 340 g, mõõdudelt 142×142 sm. Rätid on 10—12 sm laiune ääris ja korrutatud narmad. Räti värvus oleneb villa värvusest, sest vistrat ei värvita.

Puuvillased rätid. Uhevärvilised rätid suurema tihedusega, toimse põimega, lastakse müügile kahes suuruses — 98×98 sm ja 113×113 sm, narmastega.

Trükitud rätid toodetakse järele aimates täisvilla-seid ja esinevad nende imitatsioonina. Enamik neid rätte värvitakse valkjaskollaseks (villa värvi) ning mustrid on värvilised.

Trükitud rätid lastakse müügile narmastega ja ilma („ossõpka“). Rättide mõõdud on: 75×75 sm, 83×83 sm, 98×98 sm, 134×134 sm ja 155×155 sm.

Väljaõmmeldud rättidel on muster nurka või äärde paigutatud. Väljaõmblust teostatakse mehaaniliselt, erimasinatel (tikandmasinatel).

Väljaõmmeldud rätte toodetakse järgmistes värvides: valkjaskollane (kreem), must, pruunikaspunane (bordoo), tumeroheline, oliivkollane, indigosinine, pruun, tubakaspruun (mordore), šokolaadpruun, hall, roosa. Mõõdud samad, mis trükitud rättidel.

Kirjultkootud rätid on harilikult väikeseruudulised, 8—10 sm laiustest mustritest ja valgetest lõngadest ääre ja narmastega, mis jäetakse külge kudumisel nii lõimest kui koest.

Kollakashallid rätid mitmesuguses laiuses, kirjultkootud äärega, mille laius oleneb räti suurusest, toodetakse melanžlõngast, kudumisel külgejäetud või külgekinnitatud narmastega, 86×86 sm, 100×100 sm, 120×120 sm, 132×132 sm ja 155×155 sm suured.

Talirättidel on pealekammitud vorss. Põhiartiklina kasutatakse siin rätte „kaama“, mida toodetakse lõimest nr. 40 ja vikunjakoest nr. 9.

Need rätid värvitakse tumedavärvilisteks ja pärast trükitakse (ruuduliseks või mõne muu mustriliseks) ning karvastatakse.

Karvastatud riie lõigatakse üksikuteks rättideks, palistatakse ja varustatakse narmastega, mida tehakse erimasinatel.

Tehissiidiga segatud puuvillased rätid toodetakse puuvillasest koest nr. 48 ja 200-denjeeesest tehissiidikoest. Rätid lastakse müügile käsitsitrukitud mustritega või aerograafiliselt kirjuks maalitult.

Siidriided.

Riikliku Kaupade Standardimise Osakonna (GOST) nr. 2597-44 soovitusel jagunevad siidriided kahte liiki: rõivastus- ja ilustamis- (dekoreerimis-) riided.

Rõivastuskangad jagunevad 9 alaliiki: 1) pesuriided, 2) kleidiriided, 3) ülikonnariided, 4) mantliriided, 5) öö- ja hommikukuueriided, 6) voodririided, 7) jalatsite riided, 8) rätid, 9) kaelarätid ja kaelasidemed.

Kleidiriiete alaliik jaguneb 3 rühma: 1) kerged, 2) keskmised ja 3) rasked. Ülikonna, öö- ja hommikukuubede ja voodrite alaliigid jagunevad igaüks kahte rühma: 1) kerged ja 2) rasked. Ülejäänud alaliigid — pesu-, jalatsite, rätide, kaelarättide ja kaelasidemete riided — rühmadesse ei jagune.

Ilustamis- (dekoratiivsete) riiete liik jaguneb kolme alaliiki: 1) eesriiete, 2) mööbliriiete ja 3) vaipade alaliigid. Riide omaduste näit-arvud, nagu laius, kaal, riide vastupidavus rebimisele, esinevad kõigi siidriiete oluliste omaduste iseloomustajatena, teisi näit-arve kasutatakse vastavalt riide-rühma kasutamisele ja ülesannetele.

Üksikutel juhtudel võivad täiendavate iseloomustustena tulla kasutamisele lõnga struktuurid ja lõngade põime.

Riidekiu iseloomule vastavalt jagunevad siidriided pärisiid-, tehissiid- ja segasiidriieteks, mille all mõistetakse riideid, mis on toodetud loomult lahkuminevaist kiududest.

Riidetöötuse ja värvimise põhiiseloomule vastavalt jagunevad siidriided ühevärvilisteks, kirjultkootuiks ja pesuriideiks.

Kauba hinnakirjades jaotatakse siidriided järgmistesse rühmadesse: 1) pärisiid, 2) poolsiid, 3) tehissiid, 4) tehissiid koos täissiidiga, 5) tehissiid koos puuvillaga, 6) vorsitud siid ja 7) üksikesemed.

Loomulikust siidist riie on ilus, meeldiva läikega, õrn ja pehme, kandmisel vastupidav, kerge — 20—140 g 1 m², laiuselt 50—104 sm. Siidriiet kasutatakse väga mitmesugusteks tarveteks: teda kasutatakse pealisriiete, kleidi, pluusi, pesu, särkide õmblemiseks, ilustamiseks ja voodriks. Mõnedest siidriietest (nagu padešiin, kalevisatään) valmistatakse nais-terahva mantleid.

Paljusid siidriideid kasutatakse mitmesugusteks tarveteks, näiteks libertit tarvitatakse voodriks, naiste riiete kaunistamiseks, padešiini — mantlite, kleitide ja ülikondade valmistamiseks, värvimata siidriiet kasutatakse nii kleitide kui ka pesu valmistamiseks.

Enamik pärissiidriideid (lõuend, krepdešiin, krepp-parisien, faidešiin, krepp-rosa, krepp-šifoon) kootakse labase põimega, kasutatakse ka atlasspõimega (liberti, krepp-satään, kalevisatään, padešiin) ja väikesemustrilist (armüür). Siidriie on kergesti veniv ja pudeneb kergesti, s. t. haruneb kergesti üksikuteks lõngadeks. Seepärast on siidriiete õmblemine palju raskem kui teiste riiete õmblemine.

Pärissiidriiete rühm jaguneb järgmistesse alarühmadesse: 1) krepid, 2) lõuendid, 3) satäänid ja 4) fassonneeritud riided.

Kreppide alarühm. Kreppide juures on iseloomulik, et koe jaoks võetakse tugeva keeruga siid, nn. krepp 2, 3, 4, 6 ja 8 greežniidist, kuna lõimeks on suures enamikus keeruta niidid (greež), üksikutel juhtudel — krepp ja kedratud siid (purdesua).

Keeruga kreppniit annab riidele kareduse, greež aga pehmuse ja läike. Tänu järjekindlale kreppniitide parem- ja vasakpoolsete keerdude vahetumisele ja suurele riide kokkutõmbumisele laiuselt omab riide pealispind terajast ja peenelainelist ehitust. Kreppide laius kõigub 92 ja 105 sm vahel.

Sellest alarühmast on enam levinud krepdešiin, labase põimega, ühevärviline või trükitud riie.

Krepdešiin omab palju teisendeid (artikleid), mis erinevad laiuselt, niitide tiitreilt, tiheduselt. Krepdešiin toodetakse greežlõimest tiitriga 13/15, 16/18, 20/22 denjeed ja 4—6-niidilisest kreppkoest.

Lõime tihedus kõigub 380×3 kuni 480×3 , koe tihe-
dus 330 kuni 360 niidini.

380×3 ja 480×3 jne. näitavad, et lõime 3 greežniiti on
ühendatud niietamisel ühte niiesilma.

Krepp-šifoon — labase põimega, kerge, läbipaistev
riie, toodetakse — nii lõimelt kui ka koelt — krepist tiitriga
 $13/15$ denjeed. Lõimeks võetakse 4-lõngaline kreppniit,
koeks — 2-lõngaline.

Krepp-žoržett on tihedam kui krepp-šifoon, kleidi-
riie siidmarkiseti tüüpi. Toodetakse — nii lõimelt kui
koelt — 4-lõngalisest kreppniidist. Krepp-žoržeti tihedus on
lõimepidi — 460, kudepidi 280—340 lõnga.

Faidešiin on tihe kleidiriie kombineeritud põimega,
peenikeste ristamisi soonekestega, mis tekivad järsust lõime
(940×2 lõnga) ja koe tiheduse vahest (400—440 lõnga).

Krepp-parisien on labase põimega tihe riie,
lõuendisarnane, nõrga krepivarjundiga; toodetakse kedratud
siidlõimest purdesua nr. 201/2 ja 4-lõngalisest kreppkoest.
Tihedus lõimepidi 360×2 , 480×3 lõnga, kudepidi 280—
370 lõnga.

Krepp-satään on atlaspõimega 20/22 denjeega
greežlõimest ja 4-lõngalisest 20/22 denjeega kreppkoest,
kõige raskem siidriie kleidiriiete rühmast.

Krepp-satään annab suurima tiheduse: lõimelt 900×2 ,
koelt 460 lõnga.

Atlaspõime iseärasuste tõttu on riide parem pool sile ja
pahem pool peene terajase krepivarjundiga, mistõttu krepp-
satäänil võib tarvitada nii paremat kui pahemat poolt.

Siidlõuendite alarühma kuuluvad: lõuend,
tuall, fuläär, tšessutša, florentiin. Põhiartiklina esineb siin
lõuend, mis on valge, ühevärviline, kirjultkootud kui ka
trükitud või aerograafiliste mustritega. Siidlõuendi tootmi-
seks kasutatakse mitut liiki siidi, nagu: 1) purdesua
nr. 200/2 360 lõime- ja 320 koelõngaga, 2) 20/22 tiitriga
greeži 480×2 lõnga tihedusega lõimelt ja purdesua
nr. 200/2 350 lõnga tihedusega koelt.

Satäänide alarühma kuuluvad: satään, padešiin,
liberti, armüür, kanaus, taft, lippude faie ja teised. Enamik
selle alarühma sorte kootakse atlaspõimega, mis annab
riidele sileduse ja läike. Kõik need riided on suurema lõime
tihedusega. Riide laius kõigub 92 ja 118 sm vahel.

Satäänil on atlaspõime; lõimeks võetakse tugeva

keeruga greež tiitriga 28/30 denjeed, koeks — laugem 4-lõngaline greež tiitriga 13/15 denjeed või purdesua lõng nr. 200/2.

Padešiin on valmistatud eriti selleks korrutatud 4-kordsest greežist, tiitriga 13/15 denjeed ja purdesuast nr. 200/2 või 140/3, tema tihedus on lõimelt 960, koelt 350—420 lõnga.

Libertil on tugev läige, ta toodetakse enamikus greežilõimest tiitriga 20/22 denjeed ja purdesua koest nr. 200/2.

Armüür erineb teistest selle rühma riietest erilise armüürse põimega, mis loob riide pinnale vaevalt märgatavad diagonaalid või kalasabalised joonised.

Moeriiete alarühm ühendab enamikus suurte žakkardmustritega riideid (induhun, „dama“, mööbliriiet jt.). Nende riiete lõim on korrutatud greežist tiitriga 29/30 denjeed, kude 4-lõngaline tiitriga kuni 60 denjeed, lõime tihedus 780×2 kuni 930×2 lõnga, koe tihedus 440—470 lõnga. Laius 50—102 sm.

Poolsiidriiete rühm.

Poolsiidriiete lõim on siidist, kude puuvillasest lõngast ja toodetakse peamiselt toimse ja atlasstoimse põimega, kusjuures siidlõngad katavad parempoolset pinda, puuvillased aga pahempoolset.

Nende riiete suur lõimetihedus tekitab paremal pool ühetasase tugeva katte. Poolsiide tarvitatakse peamiselt voodriteks.

Poolsiidriiete rühm jaguneb kahte alarühma: siledad ja moeriided.

Siledate poolsiidide alarühma kuuluvad: sarž, süüra, radomee, liberti, atlasse ja sataän. Nende laius kõigub 56—100 sm vahel.

Sarži lõim koosneb korrutatud greežist tiitriga 28/30 denjeed, kude puuvill-lõngast nr. 100/2. Saržile on iseloomustav tugev, tugevalt esiletungiv diagonaal; sarži lõimetihedus on 520×2 lõnga, koe — 420 lõnga.

Süüra on saržist nõrgema kvaliteediga ja erineb viimast selle poolest, et tema lõim on greež ja kude korrutamata

puuvillane lõng ning et tal on peenem diagonaal. Tihedus on lõimel 720×2 , koel 320 lõnga.

Radomee esineb kõige tüüpilisema voodririidena; ta toodetakse samast materjalist kui süüra, kuid erineb viimast oma kudumistehnika poolest (kombineeritud toimne ja atlasne põime), mis annab talle suurema vastupidavuse. Radomee tihedus on lõimel 580×2 kuni 700×2 , koel 320—360 lõnga.

Liberti lõimeks on greež, koeks puuvillane lõng nr. 54. Oma atlasspõime tõttu esinevad riide paremal poolel ainult siidlõngad, mis teeb riide siledaks ja suurendab tema läiget. Liberti lõimel on tihedus 760×2 , koel 320 lõnga.

Atlassil on tugevam läige kui libertil, mis oleneb siidlõngade tugevamast kattest (libertil katavad siidlõimed seitse, atlassil üksteistkümmend koe lõnga). Atlassi tihedus on lõimelt 800×2 , koelt 370 lõnga.

Satään erineb libertist ja atlassist selle poolest, et tema lõimeks tarvitatakse peale greeži ka keerutatud siidi. Võrreldes atlassi ja libertiga on satääni tihedus väiksem — lõimel 500×2 kuni 720×2 ja koel 340—420 lõnga.

Moerriete alarühm ühendab moepopeliini ja „dama“-riideid. „Dama“ iseloomustuseks on suur žakkardmuster. Popeliin valmistatakse labase põimega ripsriiete kujul. Popeliini ja „dama“ lõim on greež tiitriga 20/22 denjeed, „dama“ kude on puuvill-lõng nr. 54, popeliinil korrutatud puuvillniit nr. 85/2. Riiete laius on 68 kuni 102 sm.

Tehissiidriiete rühm.

See rühm jaguneb kolme alarühma: 1) krepid, 2) moerriided ja 3) siledad riided.

Kreppide alarühma kuuluvad: krepp-žoržett, krepdešiin, krepp-armüür, krepp-satään, krepp-modern, krepp-rob, fai-modern, krepp-lõuend. Nende laius kõigub 63—96 sm vahel. Krepid toodetakse tehissiidist krepki, musliini või hariliku keeruga lõimest ja ainult krepki keeruga koest. Kreppide töötlemisele omane tuhmistamine annab riidele meeldiva ilme. Kreppide laius on 63 kuni 96 sm. Krepki alarühma põhiartiklitena esinevad krepp-žoržett, krepdešiin, krepp-armüür, krepp-graniit, krepp-satään.

Krepp-žoržett toodetakse krepilõimest tiitriga 160—180 denjeed või musliini lõimest tiitriga 120 denjeed ja krepilõimest tiitriga 120—150 denjeed.

Krepdesiini lõim on tehissiidist tiitriga 100—120 denjeed. Nende riide krepiefekt esineb vähemal määral kui loomulikult siidist vastavate riide juures. Kõik need riided on labase põimega ja lõim on suurema tihedusega.

Krepp-armüür toodetakse musliini või krepilõimest tiitriga 100—120 denjeed ja krepilõimest tiitriga 120—150 denjeed.

Krepp-graniidil on tehissiidi lõim tiitriga 100 denjeed, kude nn. krepp-graniit, mis saadakse tugevasti keerutatud krepilõngast keeruta tehissiidlõngaga korrutamise teel. Selline kude annab riidele tugeva krepilõime. Krepp-graniiti peetakse parimaks kleidiriideks.

Krepp-sataän valmistatakse atlasspõimega kudumisel ja tal on seepärast tasane pind, lõimeks kasutatakse tehissiidi tiitriga 100 denjeed ja koeks kreppi tiitriga 150 denjeed.

Moeriette alarühma kuuluvad tavar, alpaka, damassee. Selle alarühma riidel on harilikult suured žakkardmustrid. Lõim — kunstiid tiitriga 100—120 denjeed, kude tiitriga 120—150 denjeed. Tihedus on lõimelt suurem kui koelt, eriti damasseel.

Sileda riide alarühma kuulub enamik tehissiidist riideid. Kõige levinumad nendest on markiset, mis toodetakse musliinist tiitriga 120—150 denjeed ja sarnaneb puuvillase markisetiga. Teised sordid, nagu lõuend, šoti riie, bajaderka, spordiruuduline jt., toodetakse tehissiidist nii lõimelt kui koelt tiitriga 100—150 denjeed.

Lõuend töödeldakse labase põimega.

Šoti riie on kirjutkootud värvilise ruudulise mustri riie, bajaderka — sissekootud triipudega, spordiruudulisel on ažuurne peenike muster.

Peale mainitute kuuluvad alarühma: radomee, sarž, gabardiin, pikee ja teised.

Loomulikust ja tehissiidist riide rühm.

Sellesse rühma kuulub ainult eponž, mis toodetakse fassoneeritud purdesua-niidist nr. 100/1×3, korrutatud tehissiidniidiga tiitriga 100 denjeed või purdesua nr. 200/2×2, mis korrutatud tehissiidiga tiitriga 100 denjeed.

Tehissiid- ja puuvill-lõngadest riiete rühm.

Satään, liberti, dekoratiivne rips, popeliin, dama, atlass, fuläär ja radomee, mis kuuluvad sellesse rühma, toodetakse tehissiidlõimest tiitriga 100—120 denjeed ja puuvillasest koest nr. 54 (popeliinil—nr. 75) toimse, atlass-, žakkard- või labase põimega. Peaaegu kõik need riided on tihedama koega. Mainitud riided eralduvad poolsiidriietest, mida toodab puuvillatööstus, selle poolest, et viimastes kasutatakse tehissiidi lõimena, aga mitte koena. Peale selle koosnevad siiditööstuse poolt toodetavad riided enamikus voodririidesortidest, kuna puuvillatööstus toodab peamiselt kleidiriideid. Seal, kus tehissiidi kasutatakse lõimena, asetub siid rohkem riidepinnale kui koena kasutamise puhul.

Vorsitud riiete rühm.

Vorsitud riietel on välispind kaetud loomulikust või tehissiidist lõigatud lõimega või villasest lõngast otstega. Vorsi pikkus kõigub 0,6 kuni 8 mm vahel.

Vorsitud riide väline ilme oleneb vorsi pikkusest ja tema töötlusest.

Vorss võib katta ühtlaselt tervet riidepinda või olla pressitud riidepinnale mustri kujul (pressitud plüüš).

Samet valmistatakse erinevalt plüüšist peenikestest vorsslõimelõngadest ja omab lõime suure tiheduse tõttu tihedamat ja püsivamat vorssi.

Üksik-esemete rühm.

Üksik-esemete liiki kuuluvad pearätid, kaelarätid, kaelasallid, vööd, kupongid, pöranda- ja laualinikud ja vaibad, katted ja mõned muud esemed.

Mõned esemed, nagu näiteks rätid, kaelarätid, vööd, kaelasallid, võivad omada mitmesugust mustrit.

RIIDE VÄÄRTUSE NÄIT-ARVUD, OMADUSED JA UURIMISVIISID.

Riide väärtus oleneb toorainest ja selle töötlemisest ketramisel, riide kudumisviisist, järgnevast keemilise töötlemise iseloomust ja reast teisist tegureist.

Tekstiiltoodete omaduste parandamisel on sotsialistliku majapidamise tingimustes eriti suur tähtsus, eriti mis puutub vastupidavusse kandmisel, materjali kulusse õmblemisel, eseme ilusse jne.

Väärtuse kontroll, igasugune kaasaaitamine selle väärtuse maksimaalseks tõstmiseks — on iga kaubandusvõrgus töötaja kohuseks.

Allpool antakse lühikesi teatmeid tekstiiltoodete väärtuse hindamisel.

Riide hindamine tema välimuse järgi.

Riide väärtuse hinnet alatakse tema välimuse vaatlemisega, kusjuures pööratakse tähelepanu riide värvitoonile, värvuse ühtlusele, riide parempoolse pinna puhtusele, laikude puudumisele, kudumise vigadele, lõnga riketele, pügamise korralikkusele, karvastamisele (vorssimisele karvastatud riidel).

Ühel ajal vaatlusega tuleb teha ka lihtsamaid riide pehmuse või karmuse, kortsumuse ja rebimise katseid. Need katsed annavad üldpildi riide pehmusest või karmusest, elastsusest või pudedusest, tihedusest, kaalust, vanutamise astmest jm.

Real juhtudel on kirjeldatud hinnangust küllalt riide väärtuse määratlemiseks.

Riide parema poole, lõime ja koe suuna määratlemine.

Riide väärtuse ja omaduste määratlemiseks on tarvis kindlaks määrata tema parem pool ja lõime ning koe suund. Paljude riiete juures on see kerge, sest parema ja pahema poole vahe on tunduv, kuna lõime suund ühtib riide ultus-äärega. Teistel juhtudel, kui näiteks on tarvis riide väärtust

määratella väikese lapikese abil, peab omama teatud kogemusi, et vältida vigu.

Riide parema ja pahema poole vahel on võimalik vahet teha järgmiste tunnuste najal: parem pool on alati sile (pesul ja ühtlaselt värvitud riietel), omab teravamad mustrit, paljudel riietel, näiteks sataänil, lastingil, moleskiinil, poolsiididel, on parem pool läikiv. Vorsitud riietel on vorsk ikka paremal poolel.

Lõime ja kude võib määratella järgmisel viisil:

- 1) ultusääre järgi, sest lõim suundub alati rööbastikku ultusäärega;
- 2) venitamise järgi — riie venib lõimepidi vähem kui kudepidi;
- 3) karvenduse järgi — karvendus ühtib lõime suunaga;
- 4) mustri järgi — mustrilistel riietel ühtivad triibud harilikult lõime suunaga;
- 5) lõngakeeru järgi — kude on harilikult enam keerd kui lõim;
- 6) lõngade kauguse järgi üksteisest — lõimelõngad on asetatud enam ühekaugusele üksteisest, võrreldes koega; see selgub vaadeldes riiet vastu valget.

Peale selle on poolvillaste ja poollinaste riiete lõim alati puuvillane, kude aga villane või linane. Toimse riide lõime on alati võimalik määratella, pannes riidetüki oma ette parempidi nii, et lõime diagonaal jookseks alt üles; siis on lõim alati püstloodis, kude ristloodis.

Rõivaste koe ja lõime määratlemisel tuleb pidada silmas, et riietuse põhiosiste (detailide) pikkus harilikult ühtib lõime suunaga; järelikult lõngad, mis tõmmatakse rõivast välja püstloodis selle pikkustpidi, on lõimed, ristloodis — koed. Rõivastest tõmmatakse lõnga välja pahemalt poolt õmbluste juurest.

Riide kiu päritolu määratlemine.

Kiu päritolu, millest on toodetud üks või teine riie, määratellakse mitmel viisil. Harilikult kasutatakse kõige lihtsamat viisi — määratellakse riide välimuse järgi käega katsudes, võttes sealjuures arvesse ka läiget, värvust, pehmust, tihedust jne. Kui sellest ei jätku, siis tuleb välja tõmmata

tükikesed lõime- ja koelõnga, need lahti keerata ja vaa-
delda vastu valgust.

Et vahet teha taime- ja loomariigi kiudude vahel, tehakse põletamisproovi. Taimekiud (puuvill, lina) ja tehissiidid — peale atsetaat-siidi¹ — süttivad kergesti, põlevad kiiresti heleda leegiga, pärast põlemist jääb üle väike kogus kergesti tuuldepuhutavat tuhka. Põlemisel levib põletatud paberi lõhna.

Loomariigi kiud — vill ja loomulik siid — põlevad halvasti, üksikute hoogudena ja annavad tahmase leegi. Leegist eemaldatud ese kustub silmapilkselt, kusjuures kiu otsa jääb ümmargune nüste. Põlemisel tundub teravat põlevate sulgede lõhna.

Tehissiidil on tugev läige (kui see on tuhmistamata), kuna loomuliku siidi pind on tuhmim. Käega katsudes on tehissiid karmim kui loomulik ega oma erilist siidile omast kahinat. Tehissiid rebeneb kergesti märjalt, kuna loomuliku siidi niisutamine peaaegu ei muuda tema vastupidavust.

Poolsiidriietel on paremal pool enamikus siidlõngad, millel on läige, vasakul pool aga puuvill-lõngad ilma läiketa.

Täissiidriided on elastsed ega kortsu kuigi palju kandmisel, kuna poolsiidist riided on karmimad ja kortsuvad kergesti.

Täisvillased kammvillriided ja kalevid on käega katsudes elastsed ega kortsu.

Kalevite pind on kaetud vildisarnase korrage, kammvillriiete pind on sile, enamikul juhtudel labase põimega. Kalevist väljatõmmatud lõngade lahtikeeramisel selgub lõngakiudude lühedus, nende suur looklevus, kammvillast lõnga kiud on pikad ja võrdlemisi sirged.

Poolvillased riided kortsuvad kergesti, kuna täisvillased ei kortsu.

Villased riidelõngad, mis toodetud puuvillaga, viskoo-siga või kottoniiniga segatult, tekitavad põlemisel väikese leegi. Põlemisel jääb lõnga otsa tardunud söekerake, millel on põlenud sarve lõhn.

Villa jäätmetest valmistatud riiet tuntakse lõngade lahtikeeramisel: nende kiud on väga lühikesed ja lagunevad kergesti koost.

¹ Atsetaat-siidi põlemisel jääb järele klaasistunud kattedega väike kerake ja tekib omapärane „kärtsahais“.

Linased riided, võrreldes puuvillastega, on kõvemad, käega katsudes jätavad jaheduse tunde, on siledamad ja läikivamad, on raskemini rebitavad; linasest riidest lõngade väljakiskumine on kergem kui puuvillasest ja lahtikeeramisel jagunevad nad pikemateks ning sirgeteks kiududeks. Linakiud ei ole ühejämedused.

Peale selle on veel mikroskoobilised ja keemilised riide koosseisu määratlemise viisid. Lõngakiudude uurimisel mikroskoobi abil, s. t. suurendamisel, tuntakse nende päritolu kiuehituse iseloomulike omaduste järgi.

Keemilisel kiudude päritolu uurimisel võetakse arvesse taime- ja loomariigi kiudude mitmesugust reageerimist hapetele ja leelistele.

Riidekanga pikkus ja laius.

Riided rullitakse mitmesuguses pikkuses. See pikkus määratellakse olenevalt riide laiuselt ja paksusest. Kanga pikkust mõõdetakse meetrites, laiust sentimeetrites kuni 0,5 sm täpsuseni. Kanga pikkus rullis, seesuguse või teistsuguse laiuse juures, mis standardiga ette määratud, on näidatud tabelis 1.

Tabel 1.

Riided	Laius (sm)	Pikkus (meetrites)	Lubatud pikkuse kõr- valekaldu- mine
Puuvillased riided:			
kitsad	kuni 80	40	± 3
keskmised	" 99	30	± 2
laiad	üle 99	24	± 1
karvastatud (vorsitud)	—	20	± 2
Linased riided:			
kitsad	kuni 80	35	± 3
keskmised	80—140	30	± 3
laiad	üle 140	25	± 2
Villased riided			
	kuni 75	45	—
	üle 75	30	—
Siidriided:			
siledad	—	40	± 3
karvastatud (vorsitud)	—	25	± 4

Riide laiuse kontrollimisel laotatakse see siledale lauale, silendatakse kortsud ja voldid välja, ilma riidet venitamata. Iga tükki mõõdetakse vähemalt kolmest kohast — keskelt ja umbes paari meetri kaugusel kummastki otsast — ning arvutatakse keskmine kanga laius.

Üksik-esemed — laudlinad, rätid, vaibad jne. — mõõdetakse pikkuselt ja laiuselt sentimeetrites, näiteks 40×80 sm. Esimene arv näitab laiust, teine — pikkust.

Lõnganumbri määratlemine kangastes.

Lõnganumbri määratlemiseks kangas tuleb lõigata riidest 10×10 sm suurune proov, eraldada sellest nii lõime- kui koelõngad, need venitada sirgeks, et kaotada inarus, ja mõõta nende pikkus enne sirgutõmbamist ja pärast seda. Seda vahet protsentides nimetatakse lõime lühenemiseks, koe kokkutõmbumiseks.

Kui on määrateldud kõigi lõngade pikkus, siis nad kaalutakse ja kaal jagatakse pikkusega. Näiteks proovi pikkus oli 10 sm, temast võeti 50 lõimelõnga, mis on $10 \times 50 = 500$ sm = 5 m, nende kaal on 0,2 g; siit tuletatakse lõnga nr. $5 : 0,2 = 25$. Kui lõnganumbrit on tarvis määratella pärast tema õgvendamist, siis arvatakse lõnga üldpikkus, arvesse võttes õgvendamise tagajärjel lisandunud pikkust. Kui näiteks pärast õgvendamist üksiku lõnga pikkus on 105 mm, siis ei ole kõigi lõngade pikkus mitte 5, vaid 5,25 m ja lõnganumber on $5,25 : 0,2 = 26,25$.

Riide tihedus.

Riide tihedust märgitakse lõime- ja koelõngade arvuga teatud pikkusühikus. Riide tihedus esineb tähtsaima näit arvuna, mis määratleb mitmeid riide kasutamise omadusi. Tihedusest oleneb riide tugevus, kaal, vastupidavus, kokkutõmbavus ja elastsus.

Lõime- ja koelõngad on eraldatud üksteisest mitmesuguste vahemaadega, mille suurusest oleneb riide tihedus.

Riide tihedust määratellakse lõngade lugemise teel kangruluubi abil harilikult ühe sm^2 suurusel pinnal. Kuid riide tihedust on võimalik määratella ka ilma luubita. Sel-

leks on tarvis riideproovist välja lõigata 1—2 sm² suurune tükike, koe- ja lõimelõngadeks eraldada ja lõngad ära lugeda. Kui riie on hele, siis teostatakse lugemist tumedal paberil, kui tume, siis valgel paberil.

Riide tiheduse koefitsient.

Kõige õigemana ettekujutuse riide tihedusest annab tiheduse astmestiku näit-arv, mida nimetatakse tiheduse koefitsiendiks. Seda näit-arvu võidakse heade tulemustega kasutada nii riide väärtuse määratlemisel kui ka üksikute riidesortide ja sortimendirühmade võrdlevaks iseloomustamiseks.

On tarvitusel rida valemeid selle koefitsiendi arvutamiseks. Kõige lihtsam nendest on N. K. Bakuni poolt esitatud valem.

Selle valemi järgi kujuneb riide tiheduse koefitsient K lõime tiheduse koefitsiendi Kl ja koetiheduse koefitsiendi Kk summast, s. o. $K = Kl + Kk$.

Lõime tiheduse koefitsient arvutatakse järgmise valemi abil: $Kl = \frac{Sl}{\sqrt{Nl}}$, koe tiheduse koefitsient valemi järgi $Kk = \frac{Sk}{\sqrt{Nk}}$, kus S on lõngade arv 10 sm pinnal, N — lõnganumber (meetrisüsteemi järgi).

Näide: Sits artikkel nr. 1 toodetakse lõngast nr. 54 ja nr. 65; $Sl = 226$; $Sk = 186$. Määratella tiheduse koefitsient.

$$Kl = \frac{226}{7,34} = 30,7; \quad Kk = \frac{186}{8,06} = 23,0;$$

$$K = 30,7 + 23,0 = 53,7.$$

Sits art. nr. 7 toodetakse samast lõngast, kuid tihedamalt; $Sl = 314$, $Sk = 274$, kusjuures

$$Kl = \frac{314}{7,34} = 42,6; \quad Kk = \frac{274}{8,06} = 33,9;$$

$$K = 42,6 + 33,9 = 76,5.$$

Tiheduse koefitsiendi arvutamise hõlpsustamiseks on tabelis 2 antud enamtarvitavate lõngade numbrite ruutjuured.

Tabel 2.

Lõnga nr. meetri- süsteemi järgi	Ruut- juured	Lõnga nr. meetri- süsteemi järgi	Ruut- juured	Lõnga nr. meetri- süsteemi järgi	Ruut- juured	Lõnga nr. meetri- süsteemi järgi	Ruut- juured
2	1,41	17	4,12	48	6,92	90	9,48
4	2,00	18	4,24	50	7,07	100	10,00
5	2,23	20	4,44	52	7,21	120	10,95
6	2,44	24	4,89	54	7,34	133	11,53
7	2,64	28	5,29	58	7,61	134	11,57
9	3,00	30	5,47	60	7,74	140	11,83
10	3,16	32	5,65	65	8,06	150	12,24
11	3,46	34	5,83	72	8,48	170	13,09
14	3,74	40	6,32	75	8,66		
16	4,00	44	6,63	85	9,21		

Riide kaal.

Riide otstarvet määratleb teatud määrani tema kaal. Kaal annab ka ettekujutuse sellest, milline hulk toorainet kasutatakse riide teatud pindala tootmiseks. Riide kaal on ühenduses lõngade tihedusega, nende jämedusega (numbriga, tiitriga), samuti lühenemise ja kokkutõmbumisega.

Tehakse vahet riide ruut- ja jooksva meetri kaalu vahel. Ühe ruutmeetri riide kaalu määratlemisel tuleb mõõta ära proovi pindala ja teha selle kaal kindlaks grammides. Ühe ruutmeetri kaal määratellakse järgmise valemi järgi:

$$A = \frac{a \cdot 10000}{B},$$

kus A on 1 m^2 riide kaal grammides, a — riideproovi kaal grammides ja B — riideproovi pindala sm^2 .

Ruutmeetri riide kaal määratellakse 10×10 sm suuruse proovi kaalumise või terve tüki kaalumise teel. Viimasel juhul kaalutakse terve riidetükk ja jagatakse selle kaal tüki ruutmeetrite arvuga ning saadakse 1 m^2 kaal.

Jooksva meetri kaalu leidmiseks korrutatakse ühe ruutmeetri kaal riide laiusga meetrites. Jooksva meetri kaal leitakse ka terve tüki kaalumisel saadud kaalu jagamisel tüki pikkusega (meetrites).

Näide: 1 m² kaalub 300 g, riide laius on 80 sm; jooksva meetri kaal = $300 \times 0,8 = 240$ g.

Juhul, kui on teada riide tihedus ja valmisriide lõnganumbrid, võidakse ligikaudne kaal leida arvutamise teel järgmise valemi järgi:

$$Q = \frac{100}{p} + \left(\frac{TI}{NI} + \frac{Tk}{Nk} \right) \times K,$$

kus: p on sentimeetrite arv, mille ulatuses toimus lõime ja koe tiheduse määramine, TI ja Tk on lõime ja koe tihedus, NI ja Nk on lõime- ja koelõnga numbrid, K — koefitsient, mis iseloomustab lõime lühenemist ja koe kokkutõmbumist.

Riide tugevus rebimisel.

Riide tugevus rebimisel oleneb tooraine ja lõnga omadusest ja loomusest, lõime ja koe tihedusest, põimest, töötlemise iseloomust ja muudest teguritest. Riide tugevus rebimisel on kõige näitlikum riide väärtuse kaubatundliku iseloomustuse omadus. Praktika näitab, et riide tugevus ei kindlusta alati tema kulumise aja kestvust. Nii lasevad enast mõned vähem tugevad villased riided palju kauem kanda kui tugevamad puuvillriided. Seetõttu määratakse igale riidele oma tugevuse norm. Tugevuse kõrval on riide vastupidavuse hindamisel suur tähtsus ka riide venivuse näit-arvul.

Uldine riide venivus kärsemise momendil koosneb elastilisest ja lõplikust venivusest. Elastilise venivuse suhe üldise venivusega iseloomustab riide elastsust. Riide elastiline venivus on tema tähtis omadus. Riide tugevust ja venivust määratellakse tungimõõtjal (dünamomeetril). Selleks võetakse riideriba 50 mm lai ja 250—350 mm pikk ning paigutatakse tungimõõtja pilakute vahele nii, et pilakute vahe oleks täpselt villase riide rebimise puhul 100 mm ja muude riide puhul 200 mm. Riba lastakse läbi tungimõõtja ülemiste pilakute ja kinnitatakse nende külge. Pärast seda kinnitatakse riideriba tungimõõtja alumiste pilakute külge. Hiljem lastakse tungimõõtja käiku. Alumised pilakud hakkavad aeglaselt langema ja langevad kuni riideriba katke-

miseni. Katkemismomendil märgitakse venivuse kraadistikul (skaalal) venivuse suurus ja raskuse kraadistikul tugevus kilogrammides.

Riiete õmbluskõlblikkus.

Õmbluskõlblikkuseks nimetatakse riide kogu omadusi, mis määratlevad riide ülalpidamise õmblemisel ja õmblemisega kaasaskäivate toimingute puhul.

Riide õmbluskõlblikkus oleneb reast tingimustest: tooraine iseloomust, põimest, riide elastsusest ja tihedusest, lõngade hargnevusest jm.

Riide paksusel on suur tähtsus rõivaste valmistamisel. Õhukesest materjalist on võimalik valmistada komplitseeritud riidemoode, mitmesuguste joontega, mis hästi piiravad keha. Karmid, karedad ja paksud riided, vastupidi, istuvad halvasti, tekitades kühmi ja murtud jooni.

Elastsed riided, nagu kammvillased, nõuavad rõivaste valmistamisel pikema-aegset töötlemist, kuid nad hoiavad kandmisel hästi alal antud vormi.

Esemed, mis toodetud mitte küllalt elastsest riidest, kaotavad ruttu oma vormi, kusjuures suuremates venitamiskohtades tekivad kumerused (põlveotstes, küünarnukkidel).

Suur tähtsus on ka riidelõngade harunevusel, mis on tingitud mitmesuguseist tegureist. Eriti suureneb harunevus sarži ja satääni juures. Suur harunevus on omane siledast, korrutatud poolkarmist lõngast toodetud kangastele. Harunevast riidest esemete õmblemisel on tarvilik lahtiste õmmediste üleääre-õmblemine.

Riiete tervishoidlikud omadused.

Riide tervishoidlike omaduste hulka kuuluvad: õhulisus, soojuse läbilaske võime, õhu läbilaskvus, tolmu mahutavus, veekindlus, märgumus jt. Nõudmised, mis esitatakse rõivastele tervishoidlike omaduste alal, olenevad rõivaste ülesannetest. Nii peavad rõivad, mis on määratud vihmakaitseks, olema veekindlad, talviste pealistrõivaste valmistamiseks tarvitavate riiete tähtsaimaks omaduseks on vähene soojuse läbilaske võime ja tuulekindlus. Pesuriided peavad olema õhulised, gaasi läbilaskevõimelised jne.

Pesemise mõju riidele.

Üheks peamiseks paljude riiete läbikulumise põhjuseks — eriti pesu- ja kleidiriiete juures — on pesemine, s. t. mehaanilised ja keemilised mõjud.

Ebaõigete pesemismeetodite järeldukel, nagu suurel hulgal pleekainete, sooda, halva seebi tarvitamisel kui ka pesu väänamisel, rikneb sagedasti pesu, kaotab oma vastupidavuse ja vananeb ruttu.

Ebaõiged pesemismeetodid mõjutavad eriti tugevasti tehissiidist esemeid. Mitte tundes selle riide omadusi pestakse sellest riidest esemeid samadel viisidel kui puuvillaseid esemeid ja siis juhtub, et riie, mille tugevus vees väheneb 60—65%, pärast pesemist käriseb, laguneb ja muutub kõlbmatuks väiksemagi mehaanilise mõjutuse juures.

Riiete kõvaduse katsetamisel pärast mitmekordset pesemist on suur praktiline tähtsus ja see võiks tulla kasutamisele riiete hindamisel põhjalikuma kaubatundmise õppimisel.

Riide värvikindluse määratlemine.

Riide värvikindluse all mõistetakse värvuse vastupidavust valguse, pesemise, triikimise, higi jne. mõjule. Kõrgeimat värvikindlust hinnatakse palliga 5, head 4, keskmist 3 ja nõrka 2 ja 1.

Toome mõned lihtsaimad villaste ja puuvillaste riiete värvikindluse määratlemise viisid.

Vastupidavust triikimisele määratellakse kuuma triikraua abil, millega triigitakse katsetatavat riideproovi, mis on kaetud valge märja riidega. Pärast seda võrreldakse triigitud proovi riidega, mida pole triigitud.

Vastupidavust hõõrumisele katsetatakse katsetatava riide hõõrumise teel pestud valge riidega või erilisel seadisel. Valge riide määrdumise järgi katsetatava riide värviga otsustatakse selle värvikindluse üle. Värvikindlust märjalt hõõrdumise vastu katsetatakse prooviriiet enne niisutades.

Vastupidavust valgusele katsetatakse järgmisel viisil: katsetatavast riidest lõigatakse 5×10 sm suurune proov, laotatakse lauakilele ja kaetakse poolest saadik mingi läbipaistmatu asjaga. Prooviga lauakile paigu-

tatakse päikese kätte, 45°-lise kallakuga lõuna poole ja kaetakse pealt klaasitatud raamiga. Pleekivuse aste tehakse kindlaks kaetud ja päikese käes olnud riidetüki pooli võrreldes.

Ilma mõjule vastupidavus määratellakse jättes proovid teatud ajaks lahtise taeva alla, kus nad on valguse, päikese ja vihma mõju all.

Et määratella riide pesukindlust, võetakse kaks 10×5 sm suurust värvitud riide proovi. Üks proovitükk, mis kaetakse ühtlaselt pleegitatud ja pestud valge puuvillriidega, keeratakse rulli ja seotakse niidiga kinni. Siis pannakse rull leotisse ja peetakse selles 40°-lises soojuses 30 minutit. Leotiseks võetakse üks liiter destilleeritud vett, 5 grammi neutraal-seepi ja 3 grammi vesivabasoodat (villa-sele riidele suurendatakse seebihulka kuni 10 grammini ja vähendatakse soodat kuni 0,5 grammini). Prooviriidetükki pärast leotisest väljavõtmist pestakse, kuivatatakse ja võrreldakse teise prooviga. Peale selle määratellakse värvikindlust värvi ülekandeastmega valgele puuvillasele riidele.

Mõnedel juhtudel on tarvilik värvi pesukindlust proovida seebises vees 100°-lises kuumuses. See katse sooritatakse samuti nagu eelmine.

Vastupidavust higile proovitakse erilises lahuses, mille koosseis on ligikaudu võrdne higi koosseisuga (sool, ammoniak ja äädikhape).

Vastupidavust veele määratellakse mahutades prooviriidetüki destilleeritud külma vette ja hoides seal puuvillriideid 18 tundi, villaseid — 24 tundi. Pärast seda proov kuivatatakse ja võrreldakse leotamata prooviga.

Riidesordid.

Riiete sortide määratlemist teostatakse Riiklike Üleliiduliste Standardide (RUS) alusel.

1941. aastal pandi NSVL RKN-i juures asuva Standardide Komitee poolt kehtima standardid puuvillriiete (GOST 161—41), linaste riiete (GOST 357—41), siidriiete (GOST 187—41) ja villaste riiete (GOST 358—41) jaoks.

Standardide järgi hinnatakse riiete vigu kokkulepitud hindepunktide — pallide — alusel.

Sort määratellakse pallide üldsummaga: a) väljanägemise järgi, b) füüsikaliste ja mehaaniliste iseloomustavate kõrvalekaldumise näit-arvude järgi ja c) värvikindlust iseloomustava kõrvalekaldumise astme järgi.

Kuna sordi määramisel riidetüki pikkus võib olla mitmesugune, siis arvutatakse üldine pallide summa iga riidetüki pikkuse kohta (vt. lk. 95).

Näiteks puuvillase riide rullis, mille laius on 61 sm ja pikkus 20 m, on tugevuse alal saadud 12 palli. Kuna selle riiderulli normaalne pikkus on 40 m, siis suurendatakse üldist pallide summat kahekordselt, s. o. 24 palli.

Puuvillased ja linsed riided jagunevad järgmistesse sortidesse: ekstra, esimene, teine ja kolmas; villastel ja poolsiidriietel on veel neljas sort.

Riided, millel on puudusi rohkem, kui see on ette nähtud kolmanda või neljanda sordi jaoks, loetakse praagiks.

Riide väljanägemise-vigade määratlemiseks vaadeldakse teda paremalt poolt praakimislauale või erilisele alusele laotatult normaalselt peegelduva valguse juures.

Mõlemalt poolt trükitud riideil vaadatakse läbi ainult parem pool, linselil žakkardpõimega ja froteerriietel — mõlemad pooled.

Riide välise ilme vead jagunevad kahte rühma: 1) üldised, mis on levinud tervele riidetükile (lõime triibud, risustus, luisus), ja 2) kohalikud, mis esinevad ainult riide pii-ratud kohtades (augud, plekid, määrdunud lõngad jms.). Suurte kohalike vigadega kohad tuleb kangast välja lõigata tekstiiltehastes. Juhul, kui suured kohalikud vead ilmnevad kontrollimisel kaubanduslikes ettevõtteis, tuleb need kohad välja lõigata ja varustajale tagastada (tükis ei või olla üle 4 lõike). Väljalõigatud tükkide hinna tasub varustaja kümnekordselt.

Kõrvalekaldumised minimaalsetest füüsikaliste ja mehaaniliste normatiivide näit-arvudest (laius, 1 m² kaal, tihedus, tugevus jm.), hinnatakse laboratoorsete katsete põhjal. Standardide või tehniliste tingimuste ületamist riide sortimisel ei arvestata. Proovide võtmist ja laboratoorset katsetamist teostatakse RUS-i poolt antud juhiste (GOST 1090—41) järgi.

Riiete värvikindlust hinnatakse vastavalt kehtivatele standardidele.

Varustaja poolt ebaõige sordi ülesandmise puhul maksab varustaja ostjale hinnavahe ja trahvi 100% määral hinnavahe summast.

Puuvillriiete hinnavahe on II sordil 2%, III sordil 10%; linase riide II sordil 1%, III sordil 10%; villase riide II sordil 2%, III sordil 7%, IV sordil 15%, siidriide II sordil 1%, III sordil 2%, IV sordil 10%.

Tarbijale võimaldatakse kasutada ainult III ja IV sordi hinnavahet.

Hinnavahe ja trahv tasutakse ainult ostja poolt avalikuks tehtud kaubahulga pealt, mis ei vasta määratud sordile. Samasugust trahvi maksab varustaja halva pakendi ja pakkimise tagajärjel riknenud riide pealt.

Alaväärtusliku kauba tagastamise puhul, mis ei allu hinnavähendamisele (praakkaup) ega ole realiseeritav, maksab varustaja ostjale trahvi 10% ulatuses tagastatud kauba väärtusest.

ÕMMELDUD ESEMED.

Esimene peatükk.

RÕIVASTUSE ULESANNE JA TEMA TERVISHOIDLIKUD OMADUSED. STANDARDID, MÕÖDUD JA KASV.

Rõivastuse ülesanded ja tervishoidlikud omadused.

Täiskasvanud inimese keha annab ära $\frac{4}{5}$ tema poolt toodetud soojusest. Rõivastuse ülesanne seisneb selles, et reguleerida seda soojuse jagamist, kaitsta organismi välisilma temperatuuri järskude mõjude eest.

Soojuse hoidmisel mängib tähtsat osa soojendatud õhk, mis asub keha ja rõivaste kui ka üksikute rõivastusosade vahel. Talirõivastus eraldub selle poolest, et hoiab sooja õhku keha ümber ja kaitseb seega keha liigse jähnenemise eest.

Rõivastuse soojusekaitse omadused olenevad rõivastuse tootmisel tarvitatud kiu omadustest, riide paksusest ja tihedusest, rõivastusmaterjali kahususest, rõivastuse soojendavate kihististe olemasolust ja nende arvust (vatt, vatiin, karusnahk).

Omades soojuskaitsevaid omadusi peab rõivastus samal ajal olema ka õhku läbilaskev, et kindlustada värske õhu juurdevoolu ja kehast väljuva süsihappe eraldumist.

Rõivastus ei pea takistama ka kehast higi eritumist, sest et higi lagunedes eraldab mürgiseid aineid, tekitab halba lõhna ja ärritab nahka. Sel juhul on suur tähtsus rõivastuse õhuläbilaskeomaduse kõrval ka tema hügro-skoopilistel omadustel.

Rõivastuse õhuläbilaskevõime ei olene mitte ainult toorainest, millest riie valmistatud, vaid ka tema töötlemisviisidest.

Rõivastuse õhuläbilaskeomadustele avaldavad suurt mõju riide kiudude loomulikud omadused ja riide struktuur.

Kõige kiiremini imevad endasse niiskust taimekiud, natuke pikaldasemalt — vill.

Kuumal aastaajal tuleb kaitsta keha ülekuumendumise eest, vahel aga otse päikesekiirte eest; seks otstarbeks kasutatakse rõivastust, mis laseb kergesti ära aurata keha-auretel ja heidab hästi tagasi päikesekiiri.

Mõnedel rõivastuse liikidel võivad olla ka erilised ülesanded, näiteks kaitsta tööstuse tolmu eest, pori eest, vee eest, kahjulike ainete mõju eest, kõrge kuumuse jm. eest.

Rõivastusse tunginud tolmu, pori ja pisikud mustavad rõivastust. Kõige enam koguvad tolmu villased esemed, sest nad on karused ja poorilised. Siledad ja tihedad riided (lina, siid) mustuvad vähem.

Mõned rõivad peavad omama ka pehmust ja elastsust. Nii võib näiteks koredast karusest riidest õmmeldud pesu tekitada naha ärritusi.

Rõivastusesemeid ei pea värvitama mürgiste värvidega.

Kui keha kattev rõivastus on värvitud mürgiste värvidega, võivad tekkida nahahaigused.

Lõpuks peab rõivas olema ilus, lahe, vastama keha kujule, mitte takistama hingamist, vereringvoolu, vaba liikumist ja organismi normaalset arenemist.

Standardid.

1943. a. kinnitatud Riikliku Uleliidulise Valmisrõivastuse Standardid (GOST) koosnevad kolmest peatükist.

Iga standardi esimeses peatükis („Mõõdud“) määratakse kindlaks rõivaste põhimõõdud, kuid ka rõivaste detailide mõõtmine, mõõtmise kohad ja lubatavad kõrvalekaldu-mised.

Teises peatükis („Tehnilised tingimused“) antakse eeskirjad iga detaili või esemeosa õmblemise kohta, nõelapistete tiheduse kohta mitmesugustes õmblustes, põhitingimused, millele peavad vastama rõiva õmbluse omadused.

Kolmandas peatükis („Vastuvõtmise juhend“) antakse juhiseid proovide valikuks valmistöö vastuvõtmisel kui ka nende proovide mõõtmise tehnika kohta.

Mõõdud ja kasv.

Rõivaste suuruse numbrid vastavad rinna ümbermõõdu poolele sentimeetrite arvule. Rinna ümbermõõtmist teostatakse pehme sentimeetrilise mõõdurih-maga kõige kõrgemast kohast kaenla alt. Terves ulatuses peab mõõdurihm olema alati sirgelt ristloodis (joon. 27). Rinna ümbermõõtmist soovitatakse teostada sargi pealt.

Standardide kohaselt toodetakse rõivad masstootmisel järgmistes suurustes: mees-tele ja naistele — 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56; kooliealistele lastele — 34, 36, 38, 40, 42, 44; allakooliealistele lastele — 24, 26, 28, 30, 32, lastele ühest kuni kolme aasta vanuseni — 18, 20, 22.

Kõige tarvitatavamad on meeste rõi-
vad nr. 48, 50, naisterõivad nr. 46, 48¹.

Rõivastuse valmistuseks on võetud viis kõige sageda-
mini esinevat inimese suurust, mis toodud tabelis 3.

Joon. 27.
Rinnamõõt.

Tabel 3.

Kasvu- nr.	K a s v	Vastab kasvule sm ²	
		Mehed	Naised
1.	Väheldane	155—160	149—154
2.	Alla keskmist	161—166	155—160
3.	Keskmine	167—172	161—166
4.	Keskmisest suurem	173—178	167—172
5.	Suur	179—184	173—178

Esimene kasvu suurus esineb ligikaudu 10%, teine — 23%, kolmas — 45%, neljas — 17% ja viies 3% elanik-
konna keskel. Väiksemaid esimesest ja suuremaid viien-

¹ Eesti NSV-s — meeste rõivad 48, 50 ja 52, naiste rõivad 46, 48 ja 50.

² Jalatsi kõrgus kaasa arvatud.

Tõlkija täiendus.

dast kasvu liigist esineb umbes 2% elanikest, seepärast õm-
meldakse sellise kasvuga inimestele rõivaid ainult isikliku
tellimise peale¹.

Inimeste kasvu arvesse võttes valmistab õmblustööstus
rõivaid mõõtude järgi, mis toodud tabelis 4.

Tabel 4.

Kasv	Rõiva mõõdud	
	Meeste	Naiste
1.	44, 46, 48	44, 46, 48, 50
2.	44, 46, 48, 50, 52	44, 46, 48, 50
3.	46, 48, 50, 52, 54, 56	46, 48, 50, 52, 54, 56
4.	48, 50, 52, 54, 56	48, 50, 52, 54, 56
5.	50, 52, 54, 56	52, 54, 56

Kooliealiste laste jaoks valmistatakse rõivaid kahes
pikkuses, ühe ja sama mõõdu järgi, vastavalt kasvule ja
aastatele, mis märgitud tabelis 5.

Tabel 5.

Riietuse nr.	Aastad	Kasv (sm)	
		poisslaste	tütarlaste
34	8—9	120—125	115—120
36	10—12	126—135	121—130
38	13—14	136—145	131—138
40	15—16	146—155	139—147
42	17—18	156—165	148—156

¹ Eesti NSV-s arvatakse esimese kasvu suurusega mehi olevat 10%,
naisi — 10%, teise kasvu suurusega mehi — 23%, naisi — 35%, kolmanda
kasvu suurusega mehi — 35%, naisi — 40%, neljanda kasvu suurusega
mehi — 25%, naisi — 10%, viienda kasvu suurusega mehi — 5%,
naisi — 3%.

Tõlkija täiendus.

LUHIKESED TEATMED RÕIVASTE VALMISTAMISEST.

Rõivaste valmistusprotsessi võib põhiliselt jagada:

- 1) eseme modellemiseks, 2) eseme konstrueerimiseks,
- 3) juurdeldõikamiseks ja 4) õmblemiseks.

Modellimine.

Modellid töödeldakse skemaatiliste jooniste, mustrite või valmistoodete kujul (natuuras). Modellimisel arvestatakse eseme ülesannet ja tarbijate moenõudmisi, aasta-aga jne. Vastavalt sellele valitakse materjalid teatud põimega, tiheduse, paksuse, värvuse ja mustriga, määratakse töötlemise iseloom (garniir, karusnahk jm.).

Valmistatud modellid võrreldakse hoolikalt modellistidest, konstruktoritest, kunstnikest, kaubanduslike ettevõtete esindajaist ja mõnel juhul tervishoiuarstidest koosneva erikomisjoni poolt.

Pärast seda pannakse modellid välja näitus-saalidesse, et ära kuulata tarbijate arvamist.

Pärast modellide lõplikku kinnitamist hakatakse neid tootma massiliselt. Igale modellile antakse number, mis harilikult märgitakse eseme nimesedelile.

Konstrueerimine.

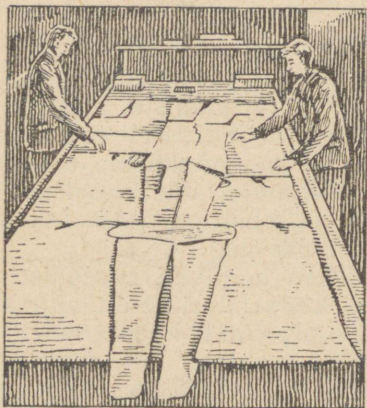
Kinnitatud modelli järgi töötavad konstruktorid välja eseme kõigi detailidega. Mustreid, mis valmistatud kartongist lahtivõetud kujul, nimetatakse lekaalideks. Lekaalide valmistamise protsessi nimetatakse konstrueerimiseks.

Mitmesuguste rõivastuse konstrueerimise süsteemide aluseks on inimese keha mõõted: pikkus, rinna ja talje ümbermõõt, varruka pikkus jne. Tähtsamad neist mõõteist on pikkus ja rinna ümbermõõt. Konstrueerimine toimub 48. suuruse korraliku kehaehitusega inimese figuuri alusel. Võrdeliselt suurendades või vähendades 48. suurusega lekaale, saavutatakse lekaalid teiste suuruste jaoks.

Juurdelõikamine.

Riided, millest hakatakse teostama juurdelõikust, kuuluvad enne seda sortimisele (laiuselt, värvuselt, artiklilt ja mustrikt), villased peale selle ka dekateerimisele.

Juurdelõikamine koosneb järgmistest toimingutest: riide laialilalaotamine, sellel riidel eseme detailide äramärkimine, riide lahtilõikamine, lõike komplektimine (üksiku eseme jaoks vajalikkude pealmise riide üksiklõigete ja manuste koondamine).

Joon. 28. Lekaalide asetus.

Riide laialilalaotamine toimub käsitsi erilistel pikkadel juurdelõikuslaudadel. See seisneb selles, et laialilalaotatud riidekangad laotakse lademeviisi üksteise peale. Lademe pikkus on mitmesugune — 3 kuni 14 meetrini, lademe paksus on riide paksusest ja juurdelõikamisviisist. Näiteks villaste riiete lademes (kalev, boi, drapp) võib olla kuni 24, õhukeste kalevite,

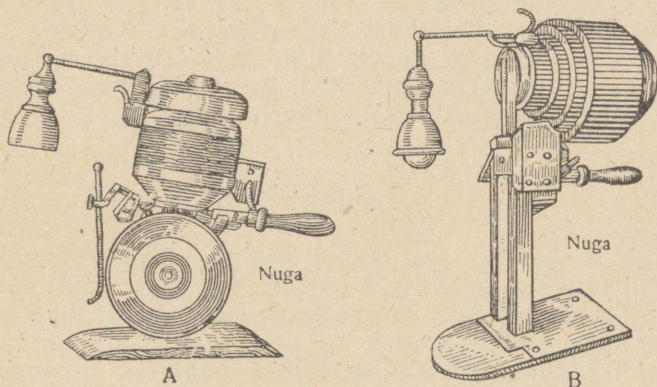
kammvillaste lademes kuni 50, puuvillaste riiete lademes kuni 60, pesuriiete lademes kuni 200 kangast.

Riiete lade koostatakse enam-vähem ühesuguste riiete kangastest, arvestades vorsi suunda, mustri asendit, riide laiust jne. Lekaalid laotakse riide kokkuhoidmise otstarbel võimalikult üksteise lähedale (joon. 28).

Rõivastusesemete detailide märkimine pealmisel riidekangal seisneb selles, et lekaalide piirid märgitakse ära kriidiga. Kangaste lademe kriiditamiseks kasutatakse ka vahariidest trafarette, kuhu lekaalide kontuure mööda on tehtud väikesed augud. Trafaretid laotatakse kangaste lademele ja marlist kotikesega riputatakse aukudesse peenikest kriiditolmu. Trafareti äravõtmise järele jäävad kangaste lademele kriiditolmust lekaalide piirjooned. Piirjoonte märkimise ajal märgitakse rõiva detailidel ühtlasi

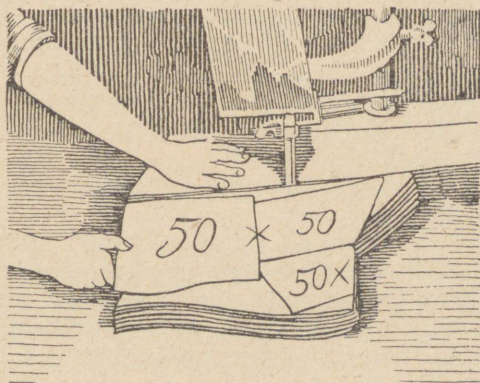
detaili suurus, kasv, eseme fassong ja selle lademe järjenumber.

Rõivaste juurdelõikamine; s. t. tõeline lahtiõikamine toimub kriidijooni või punkte mööda käsi- või lintmasinatega.

Joon. 29.

Juurdelõikamismasinad: A — ratasnoaga, B — püstloodis noaga.

Joon. 30. Juurdelõikamine lintmasinal.

Liikuvaid käsimasinate ratasnuge (joon. 29 A) kasutatakse peamiselt õhukestest kangalademetest detailide ja osade juurdelõikamisel, kuna püstloodis noaga masinaid (joon. 29 B) kasutatakse paksude lademete juurdelõikamisel.

Lintmasinaid (joon. 30) kasutatakse enamikel juhtudel väikeste rõivaosade juurdelõikamisel.

Harilikult toimub juurdelõikus algul käsimasinatega, kus teostub üldine lademe lahtilõikamine, ja pärast lintmasinatega, kus toimub täpne, detailide juurdelõikus.

Rõivastuseseme komplekti koostamine toimub pärast juurdelõikuse lõpetamist. Pärast seda kontrollitakse selle fassongi komplektide kõigi osade olemasolu, nende õiget suurust ja saadetakse juurdelõigatud esemeosad pakkimislinades (pleetides) õmblustöökotta.

Õmblemine.

Õmblustehastes, kus valmistatakse rõivaid massiliselt, lähevad juurdelõigatud osad pärast korraliku juurdelõikuse kontrollimist õmbluse konveierile, kus iga tööline täidab temale määratud ülesande.

Kui näiteks pintsaku õmblemise protsess koosneb 180 operatsioonist, siis tähendab see seda, et juurdelõigatud pintsakuosad käivad enne läbi nii paljudest töökohtadest, kuni muutuvad rõivastusesemeks.

Spetsialiseerumine ja käsitöö asendamine masinate tööga suurendavad tunduvalt tööjõudlust ja alandavad eseme omahinda.

Nii kulub näiteks meesterahva vatitud palitu õmblemiseks rätsepal 25—30 töötundi, massilise valmistamise puhul kulub selleks ainult 4—5 tundi.

Õmblemine koosneb õmblus-, pressimis-triikimis- ja viimistlustöödest.

Õmblustööde juurde kuuluvad kõik toimingud, mis on vajalikud rõivastuseseme üksikute osade ja detailide ühendamiseks mitmesuguste õmbluste abil ning eriliseks viimistlemiseks (riide tikkimine selle tihendamiseks, tikan-duste tegemine kaunistamiseks, nõõpaukude tegemine jm.).

Enamik õmblustöid tehakse masinatel, ülejäänud tööd — käsitsi.

Triikimis- ja pressimistöid võib jaotada vahepealseiks ja lõplikeks. Vahepealsete hulka kuuluvad tööd, mis toimuvad mitmesugustel õmblusastmetel (näiteks õmbluste laialitriikimine ja pressimine, rinnaesise kumeraks pressimine, kaeluse pressimine, taskute pressimine jne.).

Lõplikud triikimised ja pressimised toimuvad esemele lõpliku välise kuju andmiseks.

Kõige suurem tähtsus on triikimis- ja pressimistöodel villaste pealistrõivaste õmblemisel.

Viimistlustööde liiki kuuluvad nõopaukude tegemine, nõopide õmblemine ning üldine eseme puhastamine.

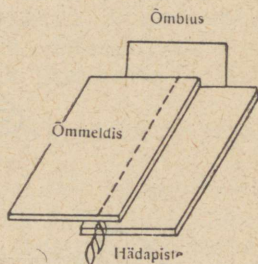
Nõopaugud tehakse rõivastele masinatel või käsitsi. Vastupidavuse suurendamiseks ja kindlustamiseks pannakse nõopaugu lõike ümber jäme niit — 1—2 mm kaugusele lõike äärest, mis lüüakse teiste niitidega üleääre, mistõttu tekib nõopaugu ümber kõrgend. Nõopaugu vastupidavus ei olene mitte ainult tema korralikust tegemisviisist, vaid ka riide ja niidi omadustest, millega nõopauk tehakse, ning ka üksikute nõelapistete kaugusest üksteisest. Nõopaugud hävivad pudeneval riidel kiiremini kui teistel riidel. Seepärast peab pudedate riiete nõopaugu ääre ja nõelapiste vahekaugus olema suurem harilikust ja peale selle peab pandama voodri ja pealmise riide vahele pudenematust riidest vahevooder.

Nööbid õmmeldakse ette nõopaukude kõrgusele eriliste nõobiõmblusmasinatega või käsitsi. Nõopide õmblemise vastupidavus ei olene mitte ainult niidi omadustest, vaid ka ühtlasest riitele kinnitusest. Nööbi ja riide vahele peab jääma paras vaheruum selleks, et rõivaid kinni nõopides mahuks nõobi ja riide vahele teise hõlma riie koos vahevoodriga ja muude lisanditega.

Lõpliku pressimise eel peab ese ära puhastatama kas käsi- või masinharjaga — tolmu, ebemete, niidiotste, kriidijoonte jne. kõrvaldamiseks. Õmmeldis, millest tekib õmblus, võib olla teostatud masinaga või käsitsi. Õmmeldis koosneb üksikutest pistetest (joon. 31).

Käsitsipistete hulka kuuluvad (joon. 32) traagelduspisted, pikeerimispisted, tikkepisted, äärimispisted, nõopaugupisted jt.

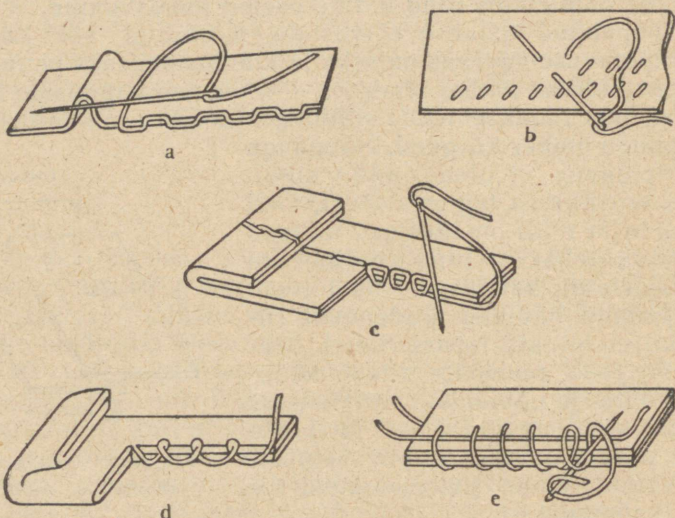
Traagelduspiste (joon. 32 a) tekib nõela riidest läbipistmise teel ja tagasi. Niit haarab osa parempoolset riide pinda ja osa vasakpoolset. Seda õmblemisviisi tarvi-

Joon. 31. Nõelapiste, õmmeldis, õmblus.

tatakse kahe või mitme riide ajutiseks sidumiseks või traageldamiseks.

Pikeerimispisted (joon. 32 b) erinevad traagelduspistetest selle poolest, et pisted ei järgne üksteisele mitte sirgjoones, vaid kaldjoones.

Joon. 32. Pistete liigid:

- a) traagelduspiste, b) pikeerimispiste, c) tikkepiste, d) äärimispiste, e) nööpaugupiste.

Tikkepisted (joon. 32 c) seovad riidet mõlemalt poolt, mistõttu pisted on tugevad ja elastsed. Neid pisteid kasutatakse sellistes kohtades, kus on raske õblemist masinal teostada või kus on nõutav elastne õmblus.

Äärimispisted on näidatud joonisel 32 d. Neid tarvitatakse õmmeldava eseme äärte tihendamiseks või kinnitamiseks, näiteks pintsaku kääniste (revääride), hõlmade, kaeluse jne. juures.

Nööpaugupisted (joon. 32 e) tarvitatakse nööpaugude tegemisel.

Masinaõmblustööd teostatakse universaal- või erilistel õmblusmasinatel. Universaal-õmblusmasinaist on enam levinud 4., 12., B-1 ja teiste klasside masinad. Neil masinatel on mitmesugune kiirus; näiteks 4. klassi masin teeb 2200—

2500 pistet minutis, kuna masinad B-1 ja 12 teevad minutis 3200—3500 pistet.

Seda või teist klassi masinaid tarvitatakse olenevalt riide paksusest ja rõiva liigist.

Eri-õmblusmasinate hulka kuuluvad masinad, mida kasutatakse traageldamis-, pikeerimis- ja ažuurtööde juures, nõõpide külgeõmblemiseks, nõõpaukude tegemiseks jne.

Rõivaste õmblemisel kasutatakse mitmesuguseid õmblusi. Tehakse vahet ühendavate ehk sideõmbluste ja äärestamisõmbluste vahel. Sideõmblused jagunevad omakorda: lihtsaks ühendavaks ehk ühekordseks õmbluseks, kahekordseks madalõmbluseks, paspuaalõmbluseks, ühendavaks käänatud äärte õmbluseks, kappõmbluseks, ühendavaks madalõmbluseks, kahekordseks kleidi- ehk prantsuse õmbluseks.

Nendest sideõmblustest on rohkem levinud lihtne ühekordne, mida laialt kasutatakse õmblemisel.

Lihtsat ühendavat ühekordset õmblust (joon. 33 a) tarvitatakse 2—3 kokkupandud riidelaiia ühendamiseks. Selle õmblemisviisi juures teostub õmblemine riide pahemalt poolt teatud kauguses lõigatud äärtest.

Kahekordne madalõmblus (joon. 33 b) on iseloomulik selle poolest, et õmmeldavate riiete ääred on asetatud üksteisele vastupidistes suundades, kuna neid ühendav õmmeldis on paigutatud teatud kauguses äärtest.

Paspuaal-õmblus (joon. 33 c) läheb 4—8 mm kaugusel kahe tihedalt vastamisi paigutatud riide äärest, mille alla on paigutatud kolmas riie.

Ühendav käänatud äärte õmblus (joon. 33 d) tekib juhul, kui mõlemate õmmeldavate riiete ääred on keeratud 5—10 mm võrra sissepoole ja õmmeldis teostatakse masinal äärte kokkukeeramise koha lähedal.

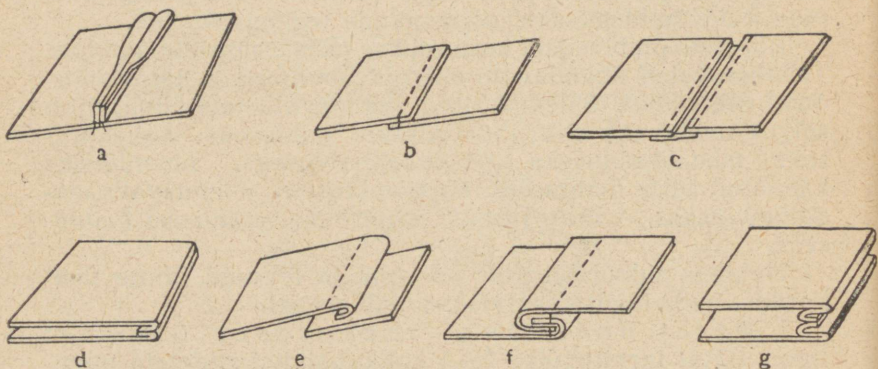
Kappõmblust (joon. 33 e) tarvitatakse kevad-, sügis- ning suvipalitute ja -mantlite õmblemisel.

Selle õmblusviisi iseärasus seisneb selles, et ta koosneb kahest õmmeldisest—salajasest, varjatud, ja pinnapealsest. See õmblusviis võib olla ühtlasi ka kaunistusõmbluseks, sest võimaldab luua üksikuid laiutaseid või mitut kumerat triipu. On olemas ka teisi kappõmblusviise.

Ühendav madalõmblus (joon. 33 f) on kaetud, salajane, valmineb kahest õmblusest; kasutatakse pesu- ja naiste rõivaste õmblemisel.

Prantsuse õmblus (joon. 33 g) on ka salajane, varjatud, kuid erandina eelmisest ei tekita õmblusjoonel jämedat palistust; tarvitatakse naiste rõivaste õmblemisel.

Äärestamisõmblusi tarvitatakse lõigatud äärte kaunistamiseks ja kaitseks sellisest äärest lõngade harunemise vastu.

Joon. 33. Õmbluste liigid:

a) lihtne ühendav ühekordne, b) kahekordne madal, c) paspuaal, d) ühendav käänatud äärte, e) kappõmblus, f) ühendav madal, g) kahekordne kleidi- ehk prantsuse õmblus.

Peale kirjeldatud õmblusviiside kasutatakse veel ribaga äärestamise ja teisi õmblusi.

Kõik õmblused peavad olema tugevad, elastsed, ilma laineteta ja kortsudeta, omama küllaldast tihedust ja puhtust, tugeva niidipingega ja teostatud hea niidiga.

Kolmas peatükk.

RÕIVAD.

Rõivaste hinnakirjad.

Hinnakirja järgi jagunevad kõik ömmeldud esemed seitsmesse iseseisvasse rühma. Need rühmad on järgmised: 1) meeste rõivad, 2) naiste rõivad ja kleidid, 3) laste rõivad, 4) pesu, 5) peakatted, 6) spordirõivastus ja 7) erirõivastus.

Hinnakirjades on iga liiki esemel järjenumber ja täielik eseme liigi nimetus (näiteks meesterahva villane talipalitu).

Hinnakirjanumber koosneb kahest osast, mis on ühendatud mõttekriipsuga. Esimene osa numbrist on esemete hinnakirja järjenumber, teine näitab riide rühma ja eriliiki, millest ese on ömmeldud.

Hinnakirjades on mitmesugustele rühmadele omistatud kindlad järjenumbriid ja nimelt:

meeste rõivastele	1— 99
naiste "	100—199
laste rõivastele: a) poiste	200—399
b) tüdrukute	400—600
pesule	601—868
spordirõivastele	840—874
erirõivastele	869—899
peakatetele	900—951

Osa neist numbreist on kasutamata ja on nähtud ette uute rõivaliikide jaoks. Nii on naiste rõivaste numbreist ära kasutatud 100—120 ja 140—175, kuna numbrid 121—139 ja 176—199 on vabad.

Teine osa hinnakirjanumbreist märgitakse erilise klassifikaatori järgi, kus kõik kasutatavad rõivad on ühendatud järgmistesse rühmadesse (tabel 6).

Tabel 6.

Riiete nimetus	Tinglik laius (sm)	Rühmale omistatud numbrid
Villased	133	1—200
Puuvillased ja linased (peale presentide)	61	201—300
Linased presentriided	71	401—450
Siid- ja poolsiidriided	90	501—600
Gummeeritud puuvillased ja villased riided	133	651—800
Gummeeritud siidriided	90	901—950

Riietest ömmeldud esemed, mis leiduvad riiete hinnakirjades, kuid puuduvad rõivaste hinnakirjades, hinnatakse

jaemüügiks võrdselt samahinnalisest riidest õmmeldud esemetega.

Nii võib hinnakirjanumbri järgi teatud õmmeldud esemest saada täieliku iseloomustuse. Näiteks eseme hinnakirjanumber on 9—755. Kasutades tabelit võib arvu 9 järgi otsustada, et ese kuulub meeste rõivaste rühma, teine osa (755) näitab, et ese on valmistatud gummeeritud riidest.

Tõeliselt leidub hinnakirjas selle numbri all „meeste palitu, gummeeritud riidest, raglaanlõigendis, üherealine, vööga ja ilma, õmmeldud või ühest tükist seljatagusega, pealeõmmeldud või sisselõigatud taskutega“. Klassifikatori järgi nr. 755 all leiame: „kolumbia 407, trikoo 415, ülikonnatrikoo 428, voodrisits või tualdenor“.

Meeste rõivad.

Meeste rõivastuse hulka kuuluvad: ülikonnad, jahikuued, pluusid (sõduri), kaukaasia särgid, püksid, palitud, poolpalitud ehk jopid, frentšid (pihtkuued, kurtkad), gummeeritud palitud.

Ülikonnad.

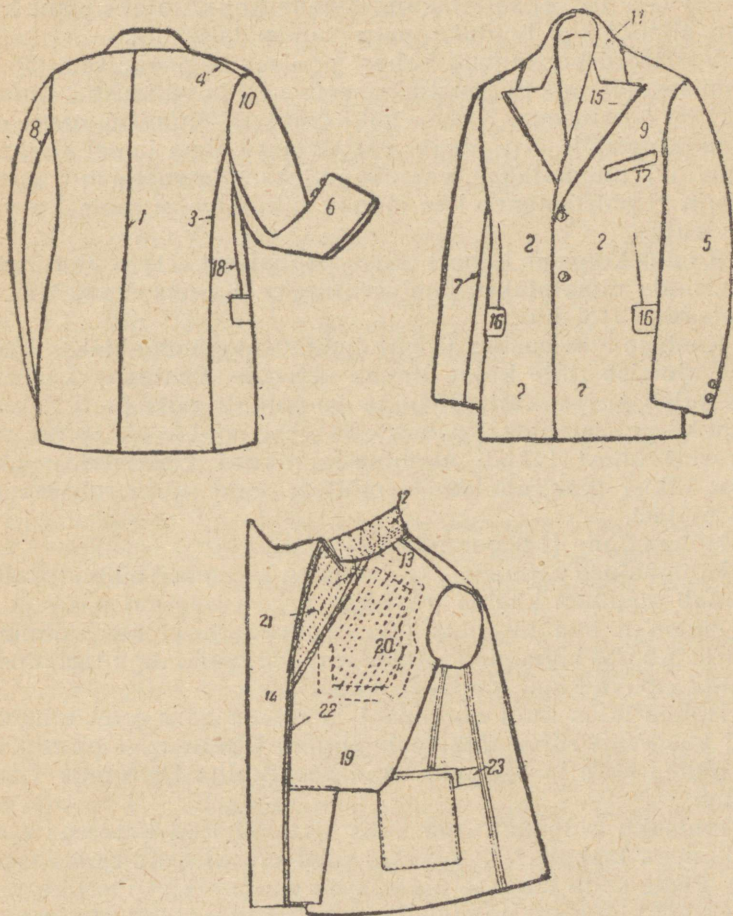
Ülikond võib koosneda kahest esemest — pintsakust ja pükstest, või kolmest esemest — pintsakust, pükstest ja vestist.

Ülikonna pealisriideks tarvitatakse villaseid ja poolvil-laseid riideid: trikood, ševiotti, koverkotti, bostonit ja teisi mitmesugust liiki ja värvi kaleveid ning kammvillriideid. Puuvillastest kuuluvad meeste ülikonnariiete hulka: trikoo, ševiot, koverkot, kolumbia, diagonaal, rogožka; linastešt — pleegitatud rogožka, pleegitatud ja pleekimata kalmank (kolomjanka).

Voodriks tarvitatakse puuvillaseid riideid — sataäni, lastingit, sarži, poolvillaseid — nansukki, sarži kui ka poolsiidi — süürat, radomeed jt.; varrukavoodriks läheb trükitud sarž, triibuline lasting ja sataän, triibulised siid- ja poolsiidriided. Manustena tarvitatakse (vaheriidena hõlmatesse ja kaelusesse) hõlma purjeriit, jõhvriit ja kalinguri (nööpaukude tugevdamiseks).

Pintsak.

Pintsakud on üherealised ja kaherealised. Üherealine koosneb (joon. 34) järgmistest osadest: lõikega seljatagu-

Joon. 34. Pintsaku osad (detailid).

sest (1) õmblusega keskel, kahest hõlmast (2), varrukatest ja kaelusest. Seljatagune on ühendatud hõlmadega küljeõmblustega (3), õla pealt — õlaõmblusega (4).

Seljatagune ja hõlmad kuuluvad põhidetallide hulka, sest nende korralikust tarindusest ja hoolikast õmlemisest ning töötlemisest oleneb eseme õige hoiak inimese seljas (eseme „bilanss“, „istumine“).

On tarvilik, et seljatagune õlgade kohalt oleks pisut kumer, allpool aga hoiduks enam-vähem talje ligi.

Varrukad koosnevad kahest poolest — pealmisest (5) ja alumisest (6), mis ühendatud sisemise (7) ja välimise küünarnuki (8) õmblusega. Küünarnuki õmbluse alumises otsas on lõige (kinnis) 1—3 nõõbiga; väljalõiget hõlma ja seljataguse vahel (9) nimetatakse varrukaauguks. Varrukaaugu asendist ja vormist oleneb käe mugav liikumine ja pintsaku väline kuju.

Kaelus koosneb kahest osast: pealmisest (11) ja alumisest (12), mida nimetatakse kaelusealuseks. Kaelus õmmeldakse kaelaangu (13) külge.

Kaeluse elastsuseks ja kujuhoidmiseks õmmeldakse kaeluse alumise riide külge linane vaheriie. Pealmine kaeluse riie tuleb korralikult töödelda ja puhtalt ning õieti kaelaangu külge õmmelda. Pealmine kaeluse pool koosneb reegli-päraselt ühest tükist; alumine mõnikord koostatakse mitmest tükist (kokkuhoidmise mõttes), kuid mitte rohkemast kui neljast.

Hõlmaalune (14) pannakse pealisriidest.

Hõlmaaluse väline osa (15), mis on käänatud hõlma peale, kannab nimetust käänis (reväär).

Pintsaku hea tarindus (konstruktsioon) ja kuju oleneb suurel määral hõlmade töötlemisest. Hõlmade õige tarinduse juures ripuvad nad loodis ja vabalt.

Hõlma laius kuni nõõpideni ja hõlma ääre joon muutuvad vastavalt rõiva lõikele ja liigile. Üherealisel pintsakul on hõlma ääre ja nõõpide vahe harilikult talje kohas 4 sm laiune.

Pintsaku külgedel asub kaks sisselõigatud katetega ehk lakkadega taskut (16). Vasakul pool üleval asub rinnatasku (17). Peale selle tehakse pintsakule voodri ja pealisriide vahele veel kummagi hõlma alla üks sisemine tasku. Paremaks keha järele kooldumiseks ja rõivale vastava kuju andmiseks tehakse pintsaku kummilgi küljel 2 sisselõiget: esimene läheb küljetaskust rinnatasku poole, — teine küljetaskutest kuni kaenla alla, varrukaauguni. Pooltaljes pintsakutele esimest väikest sisselõiget harilikult ei tehta.

Rinnakumeruse saamiseks tehakse väljalõiked eestpoolt pealmise kaeluse alla. Selle lõike pikkus on harilikult 5—8 sm. Et anda hõlmale püsiv kuju ja elastsus, õmmeldakse voodri ja pealisriide vahele linane vaheriie (19), mis ulatub ka käänise (revääri) alla. Hõlma ülemise osa alla, rinna kohale, pannakse jõhvriie (20). Et jõhvriie ei tuleks pealisriidest läbi, palistatakse tema ääred kalinuriga. Käänise (revääri) tugevdamiseks õmmeldakse selle alusriide külge tihedalt vaheriie (21). Hõlma ääre sisse õmmeldakse eriline pael (22), mis kaitseb hõlma äärt väljavenimise eest.

Küljetaskute kindlustamiseks õmmeldakse hõlma vaheriide külge eriline linase või puuvillriide tükk — taskuauguriie (23), mis lõigatud piki kangast ja mille teine ots ulatub küljeõmbluseni, kuhu külge see õmmeldakse.

Kui korralikult on juurde lõigatud ja õmmeldud hõlmad, seljatagune, varrukad ja kaelused, sellest oleneb väga suurel määral, kuidas pintsak istub.

Üherealisele pintsakule tehakse pintsaku kinninööpimiseks vasakusse hõlma 2—3 nööpauku, kuna paremale hõlmale kinnitatakse sama palju nööpe. Üks nööpauk tehakse ka pintsaku paremasse käänisesse.

Üherealised pintsakud on mitmesugust liiki; nad erinevad hõlmade ja kääniste kuju, hõlma äärte, kaeluse, taskukatete töötlemise, kaeluse laiuse, talje kuju kui ka pintsaku pikkuse poolest.

Üherealise pintsaku hõlmad võivad olla sirged või kumerad, alt ümarikuks lõigatud; ka käänised on mitmekujulised (joon. 34), näiteks alt kumerad, kitsad, teravad või tõntsid, laiad jne.

Hõlmade, kaeluse ja taskukatete ääred tehakse „puhta äärega“, s. t. ilma õmmeldiseta (joon. 35 a), masinaõmmeldisega (joon. 35 b) või äärimispistega (joon. 35 c), s. t. käsitsi teostatud vähemärgatavate pistetega.

Pintsakud võivad olla taljes, pooltaljes ja taljeta. Pintsaku vooder valitakse pealisriide värvi, varrukate vooder on heledavärviline.

Kaherealine pintsak erineb üherealisest pintsakust selle

Joon. 35. Pintsaku kääniste (revääride) põhikujutised:
a — puhta äärega,
b — õmmeldisega,
c — äärimispistega.

poolest, et nööpaugud ja nööbid on mõlemal hõlmal, samuti on nööpaugud mõlemal käänisel.

Kaherealise pintsaku hõlmad tehakse alati sirged, hõlma ääre ja nööpide vahe laius on 6—14 sm.

Pintsak „fantaasia“ tehakse alati ühereanööpi-dega. Seljatagune võib olla sile või pihaga, voldtide ja põõ-naga, mis ühendatakse küljeõmblustesse; vahel tehakse põõna asemel vöö, mis nööbitakse eest kinni pandlaga.

„Fantaasia“-pintsakul on vastand-voldid hõlmadel ja seljatagusel. Hõlmade ääred, käänised, kaelus, küljetaskud tehakse puhta äärega, õmmeldisega kui ka äärimispistega.

Frentš (pihtkuub, kurtka) erineb „fantaasia“-pintsakust kaeluse kujult, mis tehakse püsti või allakeeratav ja mis nööbitakse üleni kinni.

Jahikuub (tolstovka) õmmeldakse ilma pihata, omab siledat seljatagust, voodrita või kuni taljeni ulatuva vood-riga. Jahikuued tehakse üherealised, 4—5 nööbiga, nelja sisselõigatud katetega taskuga: kaksrinnal ja kaks külge-del. Ulemised taskud nööbitakse kinni, alumised lõigatakse sisse kas poolviltu või ristloodis ega oma nööpe. Mõnikord asendatakse sisselõigatud taskud pealeõmmeldud taskutega.

Jahikuue kaelus tehakse kas üleni kinninööbitav või lahtine, nagu pintsakul.

Varrukas lõpeb kätisega, mis nööbitakse kinni kahe nöö-biga. Vöö valmistatakse samast riidest, millest on pealisriie ja käib kinni pandla või nööbiga. Peale selle hoiavad vööd kinni kummalgi küljel asuvad aasad.

Pihaga jahikuued erinevad siledatest selle poolest, et nende seljatagune ja hõlmad lõigatakse kahest osast: piha-ja rinnakohast ülalpoolne osa on sile, kuna alumine osa on kroogitud või volditud.

Villased jahikuued õmmeldakse ühevärvilisest või sega-värvilisest ševiotist, trikoost, gabardiinist ja muudest villas-test kalevi- ja kammvillriietest.

Puuvillased jahikuued võivad olla valmistatud pleegita-tud rogožkast, kirjultkootud trikoost, koverkotist, velvetist (puuvillsametist) ja teistest puuvillastest riietest.

Linased jahikuued õmmeldakse lõuendist, pleegitatud kalmangist ja purjeriidest.

Vest.

Vest ömmeldakse samast riidest, millest pintsak, ta on ühe- ja kaherealine; tema koosneb seljatagusest ja kahest hõlmast.

Seljataguse pealmine riie on samane kui pintsaku vooder. Seljataguse alumine riie ja hõlmade vooder on heledad, ühtlased pintsaku varrukavoodriga. Talje kohas seljaga on küljeõmblustesse kinnitatud põõnad, et nendega vesti taljest koomale tõmmata.

Vestil on 3—6 nööpi, olenevalt moest ja kaelaaugu väljalõikest; tal on harilikult neli välist taskut — kaks alumist ja kaks ülemist, mis on samuti sisse lõigatud kui pintsakul — ja kaks sisemist. Taskute arv ja nende asetus võivad muutuda, olenevalt moest.

Nagu pintsak nii võib ka vest olla ömmeldud puhta äärega, ömmeldisega või äärimispistega.

Püksid.

Pükste liiki kuuluvad harilikud ülikonnapüksid, golfipüksid, ratsaväelase püksid ja bridžipüksid.

Ülikonnapüksid (joon. 36). Peale põhimaterjali (riide, mis on sama kui pintsaku riie) kasutatakse ülikonnapükste valmistamisel: taskuteks tikklastingit, grinsboni, värvitud sarži; värvialuseks voodriks sarži, sataäni; vahevoodriks purjeriit. Pükstele külgeõmblemiseks kasutatakse metallist pandlaid, galaliidist või luust nööpe (metallist nööbid roostetavad ja rikuvad pesu). Valgetele pükstele ömmeldakse metallist pannalde asemel nööbid või pandlad, mis pesuajaks küljest ära võetakse.

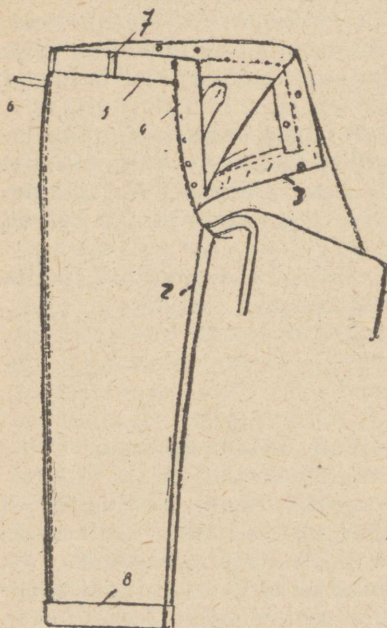
Kõik pükste sisemised õmblused ömmeldakse üleäärepistega, et vältida harunemist.

Pükstel on järgmised põhiosad: kaks tagumist ja kaks esimest säärepoolt, mis külgedelt kokku ömmeldud külgeõmblusega (1) ja jalgade vahelt siseõmblusega (2). Mõlemad püksisääred ühendatakse ühendava õmblusega, mida nimeatakse vaheõmbluseks.

Pükstel on ees üleval klapp või lahi, mille vasakul pool (3) on 4 nööpauku, paremal 4 nööpi. Lahi ülemine äär ömmeldakse püksivärvli külge. Lahi sisemine pool ja

temale vastav teise poole pealmine külg kaetakse kalinguriga. Need kalingurilõiked kannavad nimetust pool-klapid või pool-lahid.

Talje kohta õmmeldakse pükstele värvel (5). Harilikult on püksivärvel eest laiem, tagant kitsam.

Joon. 36. Püksiosad.

Pükste taljest koomale-tõmbamiseks õmmeldakse kummalegi küljele pannaltega tripid (6) allapoole taljet ja talje kohale värvli külge rihma hoidmiseks 3—6 aasa.

Voodri külge (vahel ka väljapoole, värvli külge) õmmeldakse 6 nööpi trakside kinnitamiseks. Püksivooder peab olema hele. Värvli tugevdamiseks õmmeldakse pealisriide ja voodri vahele värvli vaheriie (nagu pintsaku hõlmadelegi).

Pükstel on harilikult 4 taskut: kaks külgedel küljeõmbluse joonel, üks paremal pool selja taga ja üks vasakul pool ees, värvli sees, taskukella jaoks. Mõnikord õmmeldakse pükstele küljetaskud ettepoole ristloodis auguga. Mõne püksimoe

juures võivad tagumine ja kellatasku puududa.

Pükste sääрте otsad tehakse mansetitega (8) või ilma; manseti laius on 3,5—4 sm.

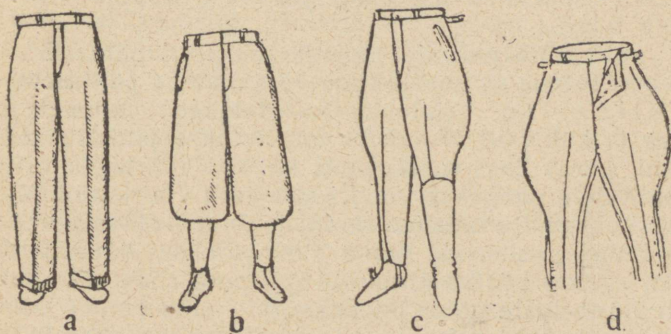
Püksid tehakse ilma voodrita. Kuid mõnikord õmmeldakse pükste põlve kõveruse kohta, ette sissepoole siid- või lastingribad, et anda pükstele rohkem elastsust ning kaitsta püksipõlve-kohti kottitõmbumise eest. Pükstel peab olema ees sirge, hästi pressitud volt (viik).

Ülikonnapüksid valmistatakse vastavalt pintsaku suurusele. Püksisääre otsad võivad olla mitmesuguse laiusega:

kitsad — 19—20 sm, keskmised — 21—24 sm ja laiad — 25—30 sm.

Harilikud püksid (joon. 37-a) õmmeldakse mitmesugusest materjalist — puuvillast, villast, linast riidest — ega erine millegi poolest ülikonnapükstest. Nende pükste valmistamisel tarvitatakse suurel määral triibulist (püksi) riidet.

Golfipüksid (joon. 37-b) õmmeldakse villastest riidest (trikoost). Need püksid on lühikesed, ülevalt laiad, põl-

Joon. 37. Pükste moed: a — harilikud, b — golfi, c — ratsaväe, d — bridži.

vest alates on nad puhvis ja sääred lõpevad mansetitega, mis nõõbitakse tugevasti kahe nõõbiga sääre ümber. Mõnikord asendab mansetit riidest läbiaetud kummipael.

Golfipükse kantakse enamikul juhtudest pintsakuga või „fantaasia“-frentšiga (kurtkaga).

Ratsaväelase püksid (joon. 37-c) — villased õmmeldakse peenest kalevist või kammvillriidest, puuvillased — diagonaalist.

Ratsaväelase püksid, erinedes harilikest, on põlvest allapoole hästi kitsaks tõmmatud ja nendel on külgedel suured ovaalsed laiendid, mis algavad värvlist ja lõpevad pisut pealpool põlvi.

15—20 sm allpool põlvi muutuvad ratsaväelase püksid kitsaks ja lõpevad tripiga või mõnikord lõhikuga, mis ühendatakse nõõbi abil.

Taskud on ratsaväelase pükste külgedel, püstloodis. Taga on neil pükstel põõn ja tasku. Ratsaväelase pükse kantakse saabastes või nahksete säärekaitsjatega.

Bridžipükstel (joon. 37-d) on põlvist allapoole nõöbid ja aasad, millega püksisäär tõmmatakse tugevasti ümber jala. Selja taha põlve kohta tehakse väike sisseõmblus. Värvel tehakse rihma kandmiseks. Bridžipüksid on ette nähtud ratsutamiseks ja sportimiseks.

Palitu ja poolpalitu (jopp).

Vormilt võib palituid jaotada inglise, „fantaasia“, raglaanvarrukatega ja harilikkude varrukatega palituteks.

Talipalitu riideks kasutatakse mitmesuguseid drappe ja kaleveid. Voodriks tarvitatakse puuvillriideid — satääni, poolvillast sarži, kuid ka siid- ja poolsiidriideid. Talipalitutele pannakse voodri alla vatti või vatiini. Vooder ulatub kuni palitu alumise ääreni ja õmmeldakse vati külge, mille külge pealisriide poole õmmeldakse hõremarlit või marlit, et vatt püsiks ühtlaselt igal pool riide all. Vatti ei panda mitte igale poole ühepaksuselt: piha ümber kuni taljeni on selle kiht paksem, allpool õhem; ka varrukatel on vatikiht õhem kui piha ümber.

Palitu kaelus ehk krae võib olla karusnahkne või samast riidest nagu pealisriiegi. Kraeks kasutatakse karakulli, saarma ja kodujänese (küüliku) nahka, mis töödeldud kotikuks, ja muud halli, pruuni või musta värvi karusnahka. Talipalitul võib voodrit asendada ka karusnahk. Siis on ta kasukas.

Kasuka alla pannakse voodri asemel tuhkru, rebase, orava, kitse, lamba, biisami, vesiroti, ümiseja ja teiste loomade nahku.

Inglise talipalitu on kahereanööpidega, löikega seljatagusega, lõhega all. Peale kahe välise kattega küljetasku on temal veel kaks sisemist taskut, mis paigutatud voodri ja pealisriide vahele, rinna kõrgusele. Varrukad on sisse õmmeldud (varrukaaugu külge), krae karusnahkne või pealisriide riidest. Altpoolt nõöbitakse kinni kolme nõöbiga, kurgu alt — metallist haagiga. Hõlma ääred ja taskukatted võivad olla tikitud või kaunistatud äärimispistega.

Talipalitu „fantaasia“ võib olla üherea- ja

kahereanööpidega, kahest tükist koosneva või ühest tükist seljatagusega, põõnaga, mis õmmeldud küljeõmblustesse, kahepoolse voldiga keset selga. Põõn on ühest või kahest osast, mis nõõbitakse keskelt kahe nõõbiga. Taskud on peale õmmeldud kui ka sisse lõigatud; vahel tehakse peale küljetaskute vasakul pool rinna peal veel üks rinnatasku. Varrukad on harilikult siledad või kätistega, põõnaga ja nõõpidega mitmesugust fassongi või raglaanlõikega. Raglaanlõikega palitutel algab varrukas kaelusest ehk kraest peale. Hõlmade ja seljataguse osad, kaelaaugust alates, lõigatakse viltu allapoole, nii et õmblus ulatub ligikaudu poole varrukani, ees- kui tagapool. Raglaanvarrukal on keskel üleval õmblus, mis ulatub kaelaaugust kuni kätiseni.

Krae tehakse salli moodi, põõnadega, allakäänatav, õlad — laiendatud kui ka harilikud.

Palitud tehakse taljes, pooltaljes, vabad kui ka teistes fassongides, vahel ka vööga ja pandlaga.

Sügis- ja kevadpalitud tehakse harilikult kahereanööpidega, läbi pealisriide ulatuvate nõõpaukudega, ja ühereanööpidega, kus nõõpaugud on tehtud ainult läbi voodri pealisriide alla. Varrukad on kas kaenlaaugu külge õmmeldavad või raglaanlõikega; seljatagune ühest või kahest osast, põõnaga või vööga, mõnikord ka pihaga. Kahest osast koosneval seljatagusel on keskel õmblus sisemise kahepoolse voldiga, varrukad — siledad, vahel ka põõnaga või kätisega.

Taskud on sisse lõigatud või peale õmmeldud, vahel ka poolviltused. Palitu hõlma ääred on harilikult 1—2 sm laiuse õmmeldisega. Vooder ulatub kuni taljeni, vahel ka kuni alumise ääreni.

Kevad- ja sügispalitud õmmeldakse harilikult vabalt istuvatena, kuid ka pooltaljes ja taljes hoiduvatena. Käänis (reväär) võib olla lai või kitsas, õlad harilikud, laiendatud kui ka kõrgendatud.

Suvipalitu. Lahkuminevalt kevad- ja sügispalitustest õmmeldakse suvipalitud õhematest heledamavärvilistest riidest, peamiselt ühereanööpidega. Puuvill- või siidvooder ulatub kuni alumise ääreni.

Poolpalitu (jopp). Peamiseks poolpalitu eraldamise tunnuseks on selle vähene pikkus (ligikaudu kuni põlvedeni). Vahel tehakse poolpalitud pihaga. Peale küljetaskute on poolpalitul kaks rinnataskut.

Naiste rõivad.

Naiste rõivaste hulka kuuluvad kostüümid, seelikud, kleidid ja pluusid, mantlid, poolmantlid, gummeeritud riidest vihmamantlid ja jakid.

K o s t ü ü m i d .

Naiste ülikonnad (kostüümid) koosnevad jakist ja seelikust; need on kas inglise moe või „fantaasia“ moe järgi õmmeldud.

Kostüümide õmblemiseks kasutatakse kammvill-lõngast täisvillaseid, poolvillaseid, puuvill- ja linaseid riideid. Jakid on ühe- ja kahereanööpidega. Kahe reaga inglise kostüüm õmmeldakse pooltaljes, omab enamail juhtudel ühest tükist seljatagust, siledaid sirgeid hõlmu, mahakeeratavat kaelust, sirget, varrukaaugu külge õmmeldud varrukat. Külgedele ja rinnale tehakse väikesed taskud. Nööbitakse kinni kolme nööbiga; kahe nööpide reaga jakile õmmeldakse nööbid kahele poole, vooder on poolsiidist süüra, sarž, radomee või puuvillane (sataän).

Meenutades meeste pintsakut on inglise jakil siiski mõned erinevused, mis on tingitud naise kehaehitusest. Nii algab näiteks ülemine jakki sisselõige õlaõmblusest ja on palju pikem kui meestel (ulatub kuni rinna keskele); teistsugune on ka kaelaaugu joon, küljeõmblus, varrukaauk, hõlmaalune ja varrukad.

„F a n t a a s i a“ - j a k i d on lahtilõigatud või ühest tükist seljatagusega, reljeefsete õmblustega, voltidega, vabalõikega või sirged, taljes, ümmarguste hõlmadega, mitut tüüpi käänistega (revääridega) (võrdlemisi laiade, kumerate), harilikkude või allpool laienevate varrukatega, lõhikuga seljataguse allääres või ilma, kahe taskuga või hoopis ilma taskuteta, kahereanööpidega — kahe nööbiga, ühereanööpidega — ühe nööbiga nööbitavad jm.

„T r u a k a r“ - j a k k (prantsuskeelsetest sõnadest „trois quarts“ — kolmveerand, joon. 38) tehakse pikk, kuni põlvedeni ulatuv, võrdlemisi õhukestest siledatest villastest trikoost kui ka siidriietest. Olenevalt riide paksusest tehakse „truakar“ õhukese voodriga või ilma voodrita. „Truakari“ seljatagune on ühest tükist, hõlmad sirged, vabad.

Kaelus võib olla püstkaelus, alla käänatud, tasaste ots-
tega, käänistega (revääridega), mis pandlaga ühendata-
vad jm. Varrukad võivad olla varrukaauku õmmeldavad või
raglaan, mitmekujulised, taskud viltu või ristloodis.

Sagedasti asendab „truakar“ ker-
get poolmantlit ja kantakse kleidi
peal.

Seelik tehakse samast mater-
jalist, millest jakk. Seelik õmmel-
dakse ühest, kahest, kolmest ja ena-
mast laiast (ühelaidne, kahelaidne,
ja paljude laidadega). Harilikult te-
hakse inglise moe järgi kahelaidne
ühevärviline seelik, ülevalt külge-
delt lahtikäiv, suletakse 3—4 nup-
liga (knopkaga). Kui seelikul on ülal
otsas lõige, siis õmmeldakse talle
sissepoole tugevast riidest värvel,
mille ülesandeks on seelikut taljes hoida; kui lõiget ei ole,
siis täidab kummipael seda otstarvet.

Joon. 38. „Truakar“-jakk.

Et seelik paremini ümbritseks puusi, tehakse seeliku üle-
misse otsa neli sisselõiget — kaks külgedele küljeõmbluste
kohta ja kaks selja taha.

On kehtimas suur hulk seeliku moode, väga mitme-
suguste voltidega, plissee, kroogetega, taskukestega, klošš,
pihaga, lõhikuga all, selja taga ja ees, nõõpidega kaunistat-
tud jne.

M a n t e l.

Talimantel tehakse villasest ja poolvillasest rii-
dest — trikoost, ševiotist, bostonist, kalevist, mõnikord ka
mitmevärvilisest paksust, tihedast siidist.

Mantli voodriks kasutatakse puuvillsatääni, sarži, siidi
või poolsiidi, radomeed, libertit, krepdešiini, süürat jne.
Vatiga mantlitele tehakse kaelus ehk krae ning kätised
karusnahast või pealisriidest. Selleks kasutatakse järgmisi
karusnahku: kotikut, kodujänese (küüliku) (loomulik või
kotiknahaks töödeldud), töödeldud tallenahka (merluška),
karakulli, muti nahka jne.

Soojuseandmiseks kasutatakse vatti või vatiini, vahel ka
orava, rebase jne. nahku.

Naiste inglise talimantel valmistatakse ühe- või kahe- reanööpidega; ühereanööpidega mantlil toimub nööpimine ka pealisriide ja voodri vahel. Seljatagune on kas ühest või kahest tükist, viimasel juhul põõnaga või vööga. Põõnaga naiste mantlitel käib alati vasak hõlm peale.

Mantli esikülg on sile, sisselõigatud või pealeõmmeldud taskutega või hoopis ilma taskuteta. Üks tasku tehakse sissepoole, rinna kohale. Mantlid õmmeldakse sirged, pool- taljes ja täistaljes.

Krae võib olla sallikujuline, püsti, alla keeratud, lai, kitsas või kombineeritud.

Varrukas õmmeldakse varrukaauku, viltidega või ilma, lai, allapoole kitsamaks muutuv või vastupidi — ülalt kit- sam, alt laiem. Varruka ots on sile või kätisega, mis tehakse siis karusnahast või pealisriide riidest. Mõnede mantli- moodide järgi laieneb karusnahast kätis ülevalt poolt.

Naiste mantlite nööpauke ei õmmelda üleääre (nagu meeste palitutel ja muul riietusel), vaid neile tikitakse nööp- augu ümber pealisriidest eriline kaitseriba.

Vooder ulatub alumise ääreni. Vatti ei õmmelda mitte voodri külge, vaid kahe marli või hõremarli vahele. Vooder õmmeldakse ainult hõlmade, varrukaaukude ja kaelaugu juurest pealisriide ning küljeõmbluste külge, alt on ta pealisriidega sidumata. Ka on vooder harilikult vatist pikem ja on keeratud kahekorra 12—14 sm võrra. Vati kaal, mida vajatakse ühe mantli jaoks, kõigub 1 kuni 1,2 kg piirides. Mantli alumine äär keeratakse kahekorra ja tikitakse läbi.

Peale kirjeldatu on olemas veel rida teisemoelisi mant- leid.

Poolmantel tehakse 20—25 sm võrra eelmisest mantlist lühem, vooder õmmeldakse vati külge ja ka alumise ääre külge.

Naiste kevad- ja sügis- mantlid valmistatakse väga mitmesuguse moelised, õhematest drappidest, bobri- kust ja boist, ühest või kahest osast seljatagusega, vilti- dega ja reljeefsete õmblustega, pealeõmmeldud või sisse- lõigatud taskutega, varrukaaugu külge õmmeldud varruka- tega või raglaan-varrukatega, ilma vööta, vööga või põõ- naga.

Kaelus on lahtine või kuni kurguni kinninööbitav.

Kevad- ja sügis- mantlid tehakse ühe- või kaherea- nööpidega, vabalt rippuvad, pooltaljes või täistaljes. Voo-

der, ulatub vöökohani või alumise ääreni, vahel pannakse voodri alla ka õhuke kord vatti või vatiini. Mantli alumine äär ja varrukad kaunistatakse kergete karusnahkadega.

S u v i m a n t e l. Suvimantliteks kasutatakse koverkotti, ühevärvilist melanz- või kirjultkootud kalevit või kammvilltrikood. Tarvitatakse heledavärvilisi riideid — halli, beeži jt. Vooder, mis ulatub kuni alumise ääreni, on puuvillane või siid. Hõlma äär on puhas, mõnikord ka õmmeldisega.

P l ü ü š j a k i d valmistatakse plüüšist, mis töödeldud kotikutaoliseks või sisse pressitud kui ka mitut värvi samestist. Jakk võib olla ühe- või kahereanööpidega, pooltaljes või vabalt rippuv,

Krae on salli moodi või ümmargune, alla keeratav ja muud laadi pealisriidest või karusnahast valmistatud erilise sallina.

Varrukas on tal kahe õmblusega, küünarnuki kohast lai, altpoolt kätise juurest kitsas. Kui krae on karusnahast, siis tehakse ka kätised karusnahast.

Kleidid ja pluusid.

Kõigist rõivastuse rühmadest on moe mitmekesiduse poolest esimene koht naiste kleitidel. Olenevalt kasutatavast materjalist jagatakse naiste kleidid puuvillasteks, linasteks, villasteks ja siidkleitideks.

Naiste rõivastuse kaunistamiseks kasutatakse igasuguseid pandlaid ja nööpe, väljaõmblusi, tikandeid, kunstlilli jm.

Inglise kleit omab sirget, siledat pihta, siledat seljatagust, siledaid varrukaid, ühe nööbiga kätiseid, teravate või tömpide otstega allakeeratavat kaelust.

Kleit tehakse pealeõmmeldud või sisselõigatud taskutega, vööga või ilma.

Peale inglise kleidi võivad olla kleidid sirge pihalõikega, ühe või kahe taskuga, vööga, kahe või nelja õmbluste reaga, voltidega, kroogetega või klošš. Piht tehakse eraldi, pihik — lõhisega, kaldjoontega, volangidega, drapinguga, kombineeritud mitut värvi riidest jne.

Kleidi käis võib olla pikk, poolpikk, lühike (küünarnukini ja ülespoole küünarnukki), kitsas, lai, voltidega, puh-

videga, volangidega, kroogetega, sirge, kaldne, aga ka raglaan, kimono; käise ots on kätisega või ilma.

Kaelus tehakse kaelasidemega, peleriinikujuline või muud moodi.

Kaelus tehakse kas samast materjalist, millest muu osa, või muust materjalist, käsitsi või masinatikandusega.

Kaেলাaugu väljalõige tehakse mitmesuguses suuruses (suur, väike) ja mitmekujuline — ümmargune, ruudukujuline, ovaalne, haavjas jne.

Taskud tehakse pealeõmmeldavad või sisselõigatavad, vormilt, konstruktsioonilt ja asenduselt kõige mitmekesised.

Vöö tehakse samast riidest, mis kleitki, või siidist, nahast, seemisnahast, seotakse lehvina, nõõbiga või pandlaga.

Naiste rõivaist omab suvel suurimat levikut pihitseelik (sarafan), eraldi või lahutamatu pihikuga, mis tehakse väljalõigetega, kandepaeltega. Pihitseeliku alumine osa (seelik) tehakse harilikult klošš või poolklošš. Pihitseelikud on peleriiniga või figaro.

Tarvituse järgi võib naiste kleite jagada kodusteks, külaskäigu-, õhtu-, teatri-, spordi- jne. kleitideks.

Kodune kleit iseloomustub vaba lõike poolest (kapott- või inglise tüüpi kleit). Kodune riietus õmmeldakse kergesti pestavast riidest.

Külaskäigukleit valmistatakse kallimast materjalist ja on paremini töödeldud kui kodune kleit.

Õhtu- ja teatrikleit õmmeldakse peamiselt siidist ja kaunistatakse rikkalikult. Õhtu- ja teatrikleidi väga mitmesugune mood saavutatakse mitmesuguste vormide, kaeluse (dekoltee), käiste kuju jne. tarvitamise tõttu.

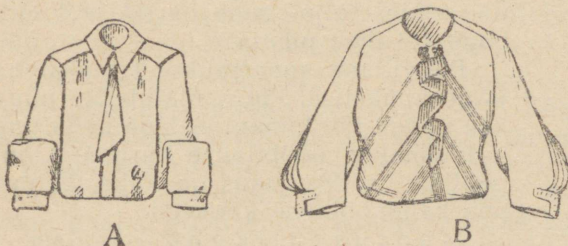
Mõnikord valmistatakse õhtukleidid lahtinõõbitavate käistega, peleriiniga ja pika (põrandani ulatuva) sabaga.

Pihik (naiste pluus). Kõiki pihikuid võib jagada inglise ja „fantaasia“-pihikuteks. Inglise pihikute (joon. 39) hulka kuuluvad pihikud mitmest osast koostatud või ühest tükist rinnaesisega, mahakäänatud või püstkaelusega, kurguaugu juurest kinninõõbitavad. Käised tehakse väga mitmekujuliste kätistega, kroogitud ääristega kui ka puhvidega.

„Fantaasia“-pihikud (joon. 39-B) on väga mitmemoe-lised, mis muutuvad, olenevalt üldisest lõikest, samuti käise

lõikest, kaeluse lõikest, voltide olemasolust ja töötlemisest.

Pihikuid kantakse alumise äärega seeliku all või seeliku peal. Viimasel juhul valmistatakse neid vööga, kroogitud alumise äärisega või kummipaelaga.

Joon. 39. Pihikud: A — inglise pihik, B — „fantaasia“-pihik.

Peale loendatud naisterõivaste ja pihikuliikide on hulk teisi, mis on tingitud moest, modellija maitsest ja tellija nõudmistest.

Poiste rõivastus.

Kooliealiste ja eelkooliealiste poiste rõivaste hulka kuuluvad: harilikud ülikonnad (pintsak ja püksid, frentš ja püksid), spordiülikonnad, madruse-, pioneeride ja suusaülikonnad, üksikud püksid, jahikuued, vatitud palitud, kevad- ja sügispalitud, suvipalitud, meremeeste purjeriided palitud (bušlat) ja meremeeste kevad- ning sügispalitud, gummeeritud vihmamantlid, keebid.

Harilik ülikond — villane — koosneb pintsakust ja pükstest. Pintsak tehakse ühe- või kahereanööpidega, käänistega, nagu meeste pintsak, ühest või kahest tükist seljatagusega, põõnaga ja voltidega, lõigatud pihaga või vööga, ilma pihata, pealeõmmeldud või sisselõigatud taskutega. Siia juurde kuuluvad pikad, mansetitega püksid.

Kostüüm koosneb frentšist (kurtka) ja pükstest. Frentš tehakse enamikus ühe nööpide reaga, ilma voodrita; kahest või ühest tükist koosneva põõnaga, pihaga ja voltidega seljatagusega, mahakeeratud kaelusega; taskud kül-

gedel kui ka rinnal, sisse lõigatud kui ka peale õmmeldud; kahe õmblusega varrukad. Püksid — pikad mansetitega.

Sportiülikond — villane — koosneb „fantaasia“-pintsakust ja golfipükstest või pikkadest mansetitega pükstest. Pintsak on ühe- või kahereanööpidega, käänistega, mis lõpevad kas järsult allapoole või teravalt ülespoole. Seljatagune on sile või lõikega, pihaga või ilma pihata.

Joon. 40.
Madruse-
ülikond.

Puuvillane spordiülikond koosneb pluusist ja golfipükstest. Pluus ulatub üle pükste ja on kas vööga või kummipaelaga keha ümber kokkutõmmatav, nõõbitakse kurguni kinni või on poollahtine. Varrukas on kahe õmblusega, lõpeb kahenööbilise kätisega.

Madruseülikond — villane või puuvillane (joonis 40) — võib olla kahte liiki: meremehe pikkade pükstega või harilikkude lühikeste pükstega. Pluusi alumine äär lõpeb vööga, mis kindlasti ümbritseb taljet; pluusil on selleks külgedel nõõbid või all kummipael. Pluus kantakse pükste peal.

Meremehepüksid tehakse pikad, külgedelt nõõbitavad, ilma klapita. Sääreotsad on laiad, moelt klošš.

Pioneeriülikond — koolipoiste jaoks — koosneb pluusist ja lühikestest pükstest, kantakse kaelasidemega. Pluusil on allakäänatud kaelus, nõõbitakse eest kolme nõõbiga. Pluus kantakse pükste peal, alumine äär hoidub keha ümber kummipaela abil. Varrukal on ümmargused kätised. Püksid ulatuvad kuni põlvedeni, kitsa värvliga või külgeõmmeldud traksidega. Püksid on klapiga, nõõbitavad.

Lapsepüksid tehakse villasest ja poolvillasest riidest, on pikad ja lühikesed, ilma klapita, külgedelt nõõbitavad, kinnitatakse nõõpidega piha või pluusi külge või kantakse külgeõmmeldud traksidega. Lühikesed villased laiad lapsepüksid tehakse peamiselt eelkooliealiste poiste jaoks, voodriga ja ilma.

Jahikuued (tolstovkad) — villased ja poolvillased — tehakse siledad ja pihaga, voltidega seljal ja hõlmadel. Taskud on sisse lõigatud või peale õmmeldud. Varrukad kätistega.

Vatitud palitu — villane — tehakse enamasti kahereanööpidega karusnahast või pealisriidest kraega. Ühest või kahest tükist seljatagusega, vööga või põõnaga, harilikkude või kolme õmblusega raglaanvarrukatega; varruka otsas on põõn või kätis. Taskud on sisse lõigatud või peale õmmeldud, katetega. Peale kahe välise küljetasku tehakse üks või kaks sisemist rinnataskut. Kahereanööpidega palitule õmmeldakse kummalegi hõlmale 4 nööpi.

Kevad- ja sügispalitu — villane — valmistatakse ühe- ja kahereanööpidega, ühest või kahest tükist seljatagusega, põõnaga või vööga. Palitu varrukas on harilik, põõnaga või kätisega. Taskud on sisse lõigatud või peale õmmeldud, ristloodis või kaldsuunas. Peale kahe küljetasku tehakse (õpilastele) vasakule poole voodri sisse veel üks sisemine rinnatasku. Kevad- ja sügis- ning suvipalitele pannakse vooder harilikult kuni taljeni, kõik õmblused tikitakse üle sataäniga.

Suvipalitu vooder eraldub kevad- ja sügispalitu voodrist selle poolest, et see pannakse harilikult mitmevärvilisest õhemast riidest.

Ülekuub (bušlat) kujutab endast kahereanööpidega poolpalitut (joppi), kahe sisselõigatud ja kahe sisemise küljetaskuga. Nööbitakse kurguni kinni. Nööbid on metallist. Kaeluse peale õmmeldakse kaks-kolm värvilist kaunistuspaela. Varrukale õmmeldakse embleemid (ankur, sirp ja vasar, propeller jne.), või käänistele kardpaelast lindid. Peale selle õmmeldakse varrukale taevatähe kujutis.

Bušlati seljatagune tehakse ühest tükist kahe nööbiga, põõnaga.

Taliülekuub tehakse vati või vatiiniga, kevad- ja sügisülekuuel on vooder kuni alumise ääreni.

Tütarlaste rõivad.

Kooliealiste ja eelkooliealiste tütarlaste rõivaste hulka kuuluvad järgmised esemed: harilikud ülikonnad, madruse- ja pioneeriülikonnad, kleidid ja pluusid, vatitud mantlid, kevad- ja sügis- ning suvimantlid, gummeeritud riidest vihmamantlid ja keebid.

Harilik ülikond kooliealise jaoks tehakse harilikult villasest riidest ning koosneb jakist ja seelikust. Jakk on ühe- või kahereanööpidega, omab ühest või kahest tükist seljatagust, hõlmadel tikandused; taskud peale õmmeldud või sisse lõigatud, käänised (reväärid) alt järsult tõmbiks või ülevalt teravaks lõigatud.

Kahereanööpidega jakil on kummalgi poolel 3 nööpi, millest kaks kinni nööbitakse. Uhereanööpidega jakil on vasakul hõlmal 3 nööpi. Varruka otsas on võltskinnis ja kaks nööpi. Nii ühe- kui ka kahereanööpidega jakil on vooder. Seelik on sirge või völtidega, värvliga kinnitav või kummipaelaga koos hoitav, küljelt või tagant kinninööbitav. Seelikuid on ka teist moodi.

Madruseülikond koosneb pluusist ja seelikust. Pluus on samasuguse lõikega nagu poistelgi, seelik on völtidega.

Pioneerülikond tehakse sama moodi nagu poistelegi, kuid laiade pükste asemel on sile või völtidega seelik, mis taljes hoitakse värvli või kummipaela abil.

Vatitud mantel tehakse enamikus kahereanööpidega. Kaelus ehk krae tehakse kas karusnahast või samast riidest, millest on pealisriie. Karusnahast krae tehakse sallikujuline või ümmargune. Mantli seljatagune on ühest või kahest tükist, põõnaga või vööga, sisselõigatud või pealeõmmeldud taskutega, mis on kaetavad katetega, reljeefsete õmblustega või ilma nendeta. Varrukas on harilikult kahe õmblusega või raglaan, mõnikord õmmeldakse varruka ilustuseks karusnahka. Vatt õmmeldakse kahe marli vahele ja alumist äärt pealisriide külge ei kinnitata. Vooder on alt lahtine.

Kevad- ja sügismantel tehakse ka kas ühe- või kahereanööpidega, ühest või kahest tükist seljatagusega, põõnaga või vööga, pihaga või ilma. Seljatagusele ja hõlmadele tehakse mitmesugused reljeefsed õmblused või — ilma nendeta. Varrukas õmmeldakse varrukaaugu külge või tehakse raglaanvarrukas, põõnaga või kätisega. Kahereanööpidega mantel nööbitakse 4 nööbiga kinni kuni kurguni. Nööpaugud tehakse nagu naiste mantlitelgi. Vooder ulatub kuni taljeni või alumise ääreni. Õmblused kindlustatakse harunemise vastu üleäärekatmise teel.

Suvmantel tehakse mitmevärvilisest kergemast siidist kui kevad- ja sügismantel.

Kleidid. Kooliõpilase puuvillase või villase kleidi põhimoeks on inglise mood: kleit on sirge, ühevärviline, külgedel sisselõigatud või pealeõmmeldud taskud. Varrukad inglise moodi kinninööbitavate kätistega; püst- või mahakeeratud kaelusega ehk kraega, kas samast riidest, millest kleit, või mõnest teisest riidest.

Kooliõpilastele õmmeldakse ka peene mustriga riidest kleite. Peale eespool kirjeldatu võidakse kooliõpilastele valmistada ka teisemoelisi kleite.

Üksikud seelikud tehakse sama moe järgi, nagu kleidi seelikudki.

Kooliõpilaste inglise pluusid tehakse samast riidest, mis täiskasvanuilegi, ühest tükist laia seljatagusega. Lahtise kaelusega pluusid nõõbitakse kinni nelja nõõbiga. Käis on sisse õmmeldav. Alt tõmmatakse pluus kokku värvliga või kummipaelaga. Pluus kantakse seeliku peal.

Neljas peatükk.

PESU.

Uldised teatmed.

Pesukaubad koosnevad kolmest põhirühmast: aluspesu, voodipesu ja lauapesu.

Aluspesu jaguneb omakorda meeste, naiste ja laste pesuks (poiste ja tüdrukute pesu) ning imikupesu. Meeste ja poisslaste pesu jaguneb ihupesuks ja pealispesuks.

Ihupesu katab otseselt ihu ja kaitseb nahka mustumise ning karedama rõivastuse ärrituste eest, kuid kaitseb ka keha välise õhu muutuste vastu.

Pesuriided peavad olema pehmed ja elastsed, sest jäme kare pesu tekitab inimeses ebamugava tunde ja naha ärrituse. Peale selle peab pesuriie olema hügrokoopiline, õhku läbilaskev ja kergesti pestav.

Iga pesuese koosneb põhi- ja abiosistest. Põhiosiste hulka kuuluvad osised, mis annavad esemele luustiku, nagu näiteks särgile — esine, seljatagune, varrukad ja kaelus; abiosiste hulka kuuluvad osad, mis teenindavad esemete

kooshoidmist või kaunistust, — rinnaesine, käänised, kaeluse väljaõmblused, kätised, volangid, põõnad, õlapaelad jm.

Meeste pesu.

Meeste pesu hulka kuuluvad särgid, aluspüksid ja spordi- (supel-) püksid.

Särgid. Ihusärke on mitut moodi: harilikud, volditud rinnaesisega, geiša ja öösärgid.

Särgid tehakse bjassist, madapolaamist, musliinist, lõuendist ja šifoonist.

Meeste ihu- kui ka pealispesu suurus määratakse kaela jämeduse järgi. Igale särginumbrile vastab rinna poolringi mõõt. Särke valmistatakse järgmises suuruses:

Särgi suurus: 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56¹.

Kaela ümbermõõt (sm): 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43.

Harilikul särgil on rinnaesine ja seljatagune siledad; ees keskel on rinnalõige, mille mõlemale äärele on alla ja peale pandud samast riidest rinnaesine, mille mõlemad ääred on läbi õmmeldud. Särk nõõbitakse vasakult paremale kahe-kolme nõõbiga, millest üks on kaeluse küljes. Varrukad on siledad, ühest tükist, ühe õmblusega, ilma kätisteta, kaelus on kahekordne, püsti, ääred läbi õmmeldud.

Särgil on väga mitmesugune pikkus, olenevalt inimese kasvust ja särgimoest.

Volditud rinnaesisega särk omab keskel lõhikut, mille rinnaesise kummalgi poolel on 2—3 läbitikitud volti. Nõõbitakse kinni 2—3 nõõbiga. Särgi kaelaauk kaetakse madala püstäärisega, mis tehtud krookega või aaspaelaga pihale. Varruka suus on krooked ja varrukas lõpeb kitsa kätisega, mida nõõbitakse kinni ühe nõõbiga.

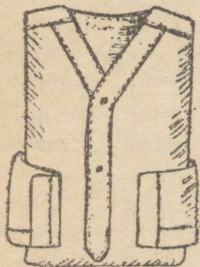
„Geiša“-särgil (joon. 42) on erinevalt eespool kirjeldatuist lahtine kaelus, suure kurgualuse väljalõikega. Kaeluse ja kaelaaugu ääred on ääristatud värvilise paelaga,

¹ Eesti NSV pesutehased märgivad meeste ihusärgid ja aluspüksid järgmiselt: NSV Liidu suurus 44 on nr. 3, 46 ja 48 — nr. 4, 50 ja 52 — nr. 5, 54 — nr. 6 ja 56 — nr. 7. Tõlkija märkus.

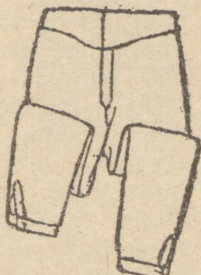
äärisega või ristvöödilise riidega. Rinnaesisel volte ei ole. Varrukasuus on pealeõmmeldud kätis ilma nõöpideta.

Õõs ärgid erinevad harilikest suurema pikkuse poolest. Kõige sagedamini tehakse need ärgid „geiša“-särgi moodi.

Aluspüksid. Aluspükse tehakse enamasti kahte tüüpi: harilikud ja lihtsustatud. Materjaliks kasutatakse erilist aluspüksiriiet, grinsboni ja tikk-lastingit; kuid ka mada-polaami, bjassi ja lõuendit.

Joon. 42. „Geiša“-särk.

Joon. 43. Harilikud aluspüksid.

Joon. 44. Lihtsustatud aluspüksid.

Harilikud aluspüksid (joon. 43) koosnevad neljast osast, mis on ühendatud külje- ja sisemiste õmblustega, või kahest osast, mis on ühendatud sisemise õmblusega. Nii esimestele kui ka tagumistele sääretükkidele õmmeldakse sisemiste õmbluste vahele siilud. Aluspükste värvel on lai, vahel kaunistatud eestpoolt värvilise paelaga. Värvli vasakusse otsa tehakse ettepoole kaks-kolm aasa või nõöpauku, paremasse otsa õmmeldakse vastaval arvul nõöpe. Selja taha õmmeldakse värvli külge kaks põõna, mis nõöbitakse vastaspoolse värvli otsa külge õmmeldud nõövide külge. Nende põõnade abil on võimalik püksivärvlit koomale tõmmata või järele lasta. Värvlist allapoole tehakse aluspükstele voldid. Püksisääre otsa tehakse kätised, mis nõöbitakse kinni ühe nõöbiga või seotakse kinni paelaga.

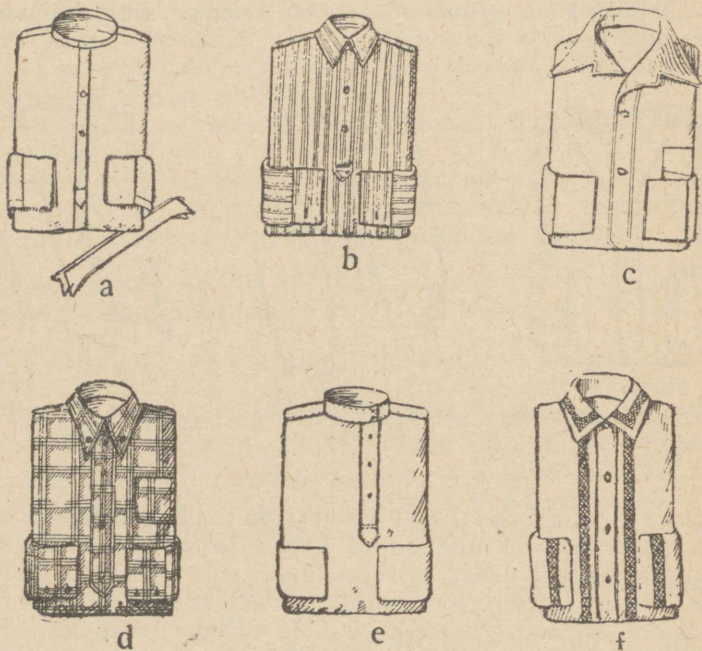
Küljeõmblused lõpevad lahtise lõikega, mille äärtesse on õmmeldud kahekordne riie.

Aluspükste suurus määratellakse talje ümbermõõduga, kuid seda suurst on hakatud märkima poole rinna ümbermõõduga.

Valmistatakse järgmises suuruses aluspükse:

Aluspükste suurus: 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56.

Talje ümbermõõt (sm): 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110.

Joon. 45. Meeste pealmised särigid: a) lahtinööbitava kraega, b) „fantaasia“, c) „apašš“, d) „kauboika“, e) vene särk, f) „ukrainka“.

Lihtsustatud aluspüksid (joon. 44) erinevad harilikest selle poolest, et nendel on kitsam värvel ja selja taga on nööpide ja põõnade asemel paelad. Sääre otstes on kitsad kätised paeltest seostega.

Meeste spordipüksid või ujumispüksid (trussikud) ömmeldakse mitmevärvilisest satäänist, neid ei kasutata mitte ainult kui spordi- ja ujumispükse, vaid ka kui ihupesu. Nad koosnevad kahest esimesest ja

kahest tagumisest poolest. Värvli asemel on läbiaetud kummipael.

Meeste pealispesu. Siia kuuluvad: särgid, kraed ja kätised (mansetid).

Särke on järgmisi liike: a) lahtinööbitava kraega, b) fantaasia-särk, c) spordisärk, d) „apaši“-särk, e) kauboi-särk, f) vene särk, g) kubani särk („kubanka“), h) ukraina särk („ukrainka“).

Lahtinööbitava kraega särk (joon. 45-a) tehakse seefirist, ripsist, lioneesist, taftist, šifoonist, madapolaamist, kuid ka siid- ja poolsiidriidest. Neil särkidel võib olla sile rinnaesine (ilma voltideta) või voltidega. Mõne särgimoe puhul ömmeldakse šifoonist või madapolaamist rinnaesise peale pikee. Sel juhul tehakse ka särgi kätised ja kraed pikeest. Särgi seljatagune võib olla sile või pihaga. Viimasel juhul tehakse kesk seljatagust pihast alates kuni alumise ääreni lehvikutaolised voldid. Kaela-august allapoole läheb kahekordne samast riidest rinnaesine. Särk nööbitakse 2—3 nööbiga.

Särgi varrukad on ühe õmblusega, neil on all otsas lõige, mille äärde on ömmeldud kahekordne siil ja mis nööbitakse ühe nööbiga. Varrukas lõpeb kahekordse kätisega, kahe nööpauguga kummalgi poolel. Särgi alumine äär palistatakse.

Sellel särgil on mitu kraed, mida mustumisel vahetatakse ja mis kinnitatakse särgi kaeluse külge kraenööpidega¹.

Särk „fantaasia“ (joon. 45 b) erineb eelmisest selle poolest, et temal on allakeeratud kaelus, mis ömmeldud särgi kaelaauku külge, ja nööbitakse kolme nööbiga, üks krae, kaks rinnaesise nööpimiseks. Varrukate otsas on kätised, mis nööbitakse kahe hariliku või ühe kätise-nööbiga.

Spordisärk valmistatakse korrakohaselt erilistest pleegitatud õhukestest riidest (nagu panama, sportfiskulturnik, võrkriie jne.). Selle särgi kaelus on ühest tükist, lai, alla keeratud, lahtine, ilma nööpideta. Rinnale tehakse üks või kaks pealeömmeldud väikest taskut, mis käivad pealt

¹ Meeste lahtinööbitava kraega kui ka teised pealissärgid märgitakse krae pikkuse järgi: on krae pikkus 36 sm, siis kannab särk nr. 36, on krae pikkus 40 sm, siis on särk nr. 40 jne.

kinni ümbriku viisi ühe nööbiga. Varrukad on lühikesed, ulatuvad kuni küünarnukini.

„A p a š i” - s ä r k (joon. 45 c) erineb spordisärgist selle poolest, et tal on pikad varrukad.

K a u b o i - s ä r k (kauboika, joon. 45 d) valmistatakse ruudulisest riidest — šoti riidest, šerstjankast (karvastatud puuvillriidest), trükitud kauboikast, parhist. „Kauboika” seljatagune on ühest tükist, rinnaesine kahekordne, nööbitakse kinni kahe nööbiga. Mahakeeratav kaelus on ühest tükist, võrdlemisi lai. Selja taga on kaeluse küljes teravnevv nööpauguga riideriba. See riideriba, kaeluse otsad kui ka taskukatted käivad nööbis. Varruka otstes on ümmargune kätis, mis nööbitakse harilikkude või kätisenööpidega. „Kauboika” nööbitakse eest kahe nööbiga.

V e n e s ä r k („kossovorotka”, joon. 45 e) valmistatakse sataänist, sitsist, linasest lõuendist, siidist ja teistest riidetest. Vene särk („kossovorotka” — viltu kaelusega) on saanud oma venekeelse nimetuse omaaegsest särgi õmblemise viisist, kus rinnaesine lõige algas kaela vasakult poolt ja läks viltu paremale poole. Nüüd tehakse see lõige püstloodis, kuid 5—6 sm keskrinnast vasakule poole. Lõike ääred on mõlemad kahekordsed. Vene särgil on nööbid vasaku rinnaesise poole peal, kuna nööpaugud tehakse parema poole sisse. Vene särgil on 4 nööpi, kaks kaeluse küljes ja kaks rinnaesisel.

Vene särk koosneb: esiküljest, seljatagusest, varrukatest, kaelusest ja rinnaesisest. Kaelus on püsti (4—5 sm kõrge), varrukad on ühtlase laiusega ülalt kui alt, ilma kätisteta. Vene särgi kaelus, rinnaesine, varrukate otsad ja särgi alumine äär on sagedasti välja õmmeldud.

K u b a n i s ä r k („kubanka”) erineb vene särgist selle poolest, et tema rinnaesine avaus on pikem ja asub keset rinda. Kaelusel on 3 ja rinnaesisel 4 nööpi. Vahel tehakse talle ka 2 rinnataskut. Varrukatel on ümmargused kätised.

U k r a i n a s ä r k („ukrainka”, joon. 45 f) tehakse linasest või poollinasest riidest, on alati välja õmmeldud, kantakse nii pükste peal kui sees. Kaelus on alla keeratud, varrukad ühtlase laiusega nii ülevalt kui alt otstest, ilma kätisteta. Rinnaesine avaus on keset rinda, vahel nööbitakse kinni salanööpidega. Väljaõmblus ääristab kaelust, varruka otsi ja rinnaesist mõlemalt poolt avaust. Mõnikord katab

väljaõmblus ka särgi alumist äärt. „Ukrainkat“ kantakse sagedasti ka samast materjalist kaelasidemega.

Kraed on pehmed ja tärgeldatud, alla keeratud (madalad) ja püstkraed. Krae suurus määratellakse kaela ümbermõõdu pikkusega. Harilikult peab krae olema ühe numbri võrra suurem särginumbrist. Krae laius võib olla mitmesugune, olenedes moest.

Kätised (mansetid). Särgi varruka-otste külge nõõbitavad kätised võivad olla ühe- või kahekordsed. Nad harilikult nõõbitakse kahekordse varrukaotsa külge. Kätised tikitakse üsna ääre lähedalt. Moekohaselt võivad kätised olla ümmarguste või teravate nurkadega. Nad tehakse harilikult lõuendist, pikeest, šifoonist ja seefirist. Kätised tärgeldatakse, mis teeb nad kõvaks. Nende pikkus oleneb särgi suuruselt.

Naiste pesu.

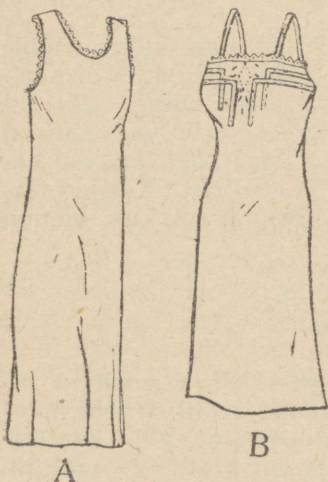
Naiste pesu valmistamiseks tarvitatakse kergemaid riideid kui meeste pesule, nimelt: madapolaami, šifooni, nansukki, batisti, markisetti, maiat, krepdešiini jt. Kaunistamiseks kasutatakse pitse (volansjenni, bretooni, moliini, krošeed), ääristamiseks läbiõmblusi, motiive, väljaõmblust batistlõuendile, väljaõmblusi käsitsi ja masinal, aplikatsioonitöid värvilisest siidist, õmmeldist, tülli ja teisi kaunistamisviise. Sagedasti rakendatakse ühel ja samal esemel mitut liiki kaunistusi. Naiste pesu hulka kuuluvad: 1) särgid, a) lihtsustatud õlapealistega, b) õlapaeltega, c) öösärgid; 2) püksid ja spordiring ujumispüksid (trussikud), 3) särk-püksid (kombineed), 4) rinnahoidjad.

Naiste pesu suurus määratellakse sentimeetrite arvuga, millega võrdub pool rinna ümbermõõtu.

Lihtsustatud õlapealistega särgid karree- ehk vene-moelised (joon. 46 A) koosnevad tervest seljagusest ja esiküljest, mis on ühendatud küljeõmblustega ja õlapaeltega. Ees ja taga on särgil kaela ümber väljalõige, mis on paremalt poolt viltuse riide ribaga tikitud või pitsiga kaetud. Särgi alumine äär lõpeb hariliku palistusega.

Õlapaeltega särkidel (joon. 46 B) on suurem levik kui lihtsustatud õlapealistega särkidel. Sellisel särgil on õlapealse riide asemel kitsad kandepaelad (1—2 sm lai-

sed), samast särgiriidest või eripaelast. Särgi ülemine äär on pilutatud, tüllist väljaõmblusega või pitsiga kaunistatud jne. Kandepaelad kaunistatakse sagedasti ka pitsidega või piluga, särgi alumine äär aga kaunistatakse lihtsa õmmeldisega, pitsidega, tülliga jne.

Joon. 46. Naiste särgid:
A — õlapealistega,
B — kandepaelaga.

Õösärgid tehakse palju pikemad eespool kirjeldatuist, nendel on kaelus ja varrukad. Varrukad võivad olla pikad või lühikesed, laiad või kitsad, kaelused on mitmemoelised.

Aluspüksid koosnevad neljast osast: kahest esimesest ja kahest tagumisest.

Aluspükste värvel õmmeldakse esimeste ja tagumiste poolte ülemise ääre külge. Küljelõigete värvli külge õmmeldakse nõöbid, millega aluspüksid nõöbitakse.

Aluspükste seljataguse värvli alla tehakse kogu värvli pikkuses krooked, samuti esiküljel kuni 6—7 sm kauguseni küljeõmblustest.

Peale eespool kirjeldatute on veel teisi aluspükse moodi — laia kummipaelaga värvlis, spordi- või supelpükste (trussikute) tüüpe jne. Aluspükste värvli otsad kaunistatakse õmblustega, tikanditega, pitsidega jne.

Särk-püksid (kombineed) tehakse 12 sm pikemad särgist ja on väga mitmekesiselt kaunistatud. Särk-pükse valmistatakse mitmemoelisi, olenevalt materjalist, viimistlusest, kaunistustest, ülemise ääre lõikest jm.

Rinnahoidjad õmmeldakse keskmise paksusega või õhukestest riidest, nagu markisett, batist, tüll, madapolaam, siid jm.

Vormilt on rinnahoidjad kausikesekujulised ja koonusekujulised, konstruktsioonilt — ühest tükist seljatagusega, 3—4 nõöbiga jm. Rinnahoidjad võivad olla ääristatud kaunistustega (pits, tüll). Rinnahoidjate suurus määratellakse rinna ümbermõõdu alusel.

Laste pesu.

Kooliealiste ja eelkooliealiste laste pesu sortiment ja materjalid, millest pesu tehakse, ei lähe põhiliselt lahku täiskasvanute pesust, kui mitte arvestada lihtsamaid moode. Seepärast tuuakse allpool ainult sortiment ja vaadeldakse eriti neid esemeid, mis on omased laste eale — aluspihikuid, öösärke, aluspükse (trussikuid), öökuubi ja põlli.

Laste pesu mõõdud määratellakse samuti kui täiskasvanuil.

Kooliealiste ja eelkooliealiste poiste pesu hulka kuuluvad: 1) aluspesu: a) särgid — ihusärgid kaunistustega, „geiša“ ja öösärgid (pikad), b) aluspüksid — lühikesed ja pikad, c) spordi- ja ujumispüksid (trussikud), d) aluspihikud; 2) pealispesu: a) kraedega särgid, b) apašisärgid, c) „fantaasia“-särgid, d) ukraina särgid („ukrainkad“), e) kauboi-särgid (kauboikad), f) vene särgid („kos-sovorotkad“), g) põlled, h) pidžaamad, i) öökuued.

Kooliealiste ja eelkooliealiste tütarlaste pesu sortiment on järgmine:

1) aluspesu: a) lihtsad särgid, õlapaeltega ja öösärgid, b) aluspüksid, c) garnituurid, d) kombineed, e) aluspihikud, (alustaljed), f) spordi- ja ujumispüksid (trussikud), pidžaamad;

2) pealispesu: a) põlled, b) öökuued.

Aluspihikud on ühest tükist rinnaesisega, käivad selja tagant kinni. Vasakul pihiku hõlmal on 2—3 nööpi, paremal vastav arv aasu või nööpauke. Aluspihiku alumine äär keeratakse 1,5—2 sm võrra kahekorra nööpide külgeõmblemiseks, mille külge nööbitakse aluspüksid või sukapaelad. Aluspihikul on ümmargune kaelaauk.

Mõnikord tehakse aluspihikute rinnaesised väljaõmblustega ja voltidega kui ka teist moodi. Kaela- ja kaenlaauk kaunistatakse vilturiide ribaga.

Öösärgid tehakse samuti nagu päevasärgidki, kuid nende pikkus peab vastama lapse pikkusele.

Spordi- ja ujumispüksid (trussikud) poistele ja tüdrukutele tehakse satäänist ja teistest riistest.

Spordipükste (trussikute) ülemine äär õmmeldakse kahekorra, et sealt kummipaela läbi ajada. Spordipükste alumine äär tehakse ristloodis, kuna üsna väikeste laste jaoks lõigatakse pisut viltu.

Tütarlaste aluspüksid erinevad naiste omadest ainult selle poolest, et nendel on nii ees kui ka taga kolm aasa või nõõpauku (kaks külgedel, üks keskel), et aluspihiku külge nõõpida; aluspükste alumisel äärel on palistus.

Kooliealiste ja eelkooliealiste tütarlaste aluspükstel on kummipael või värvel ülalhoidmiseks.

Põlled tehakse mitmesugusest puuvillriidest, lõigatakse ühest riidetükist käeaukudega; nõõbitakse õlgade peal. Ette keskele või küljele õmmeldakse üks pealeõmmeldud taskuke.

Õõkuued tehakse tüaldenorist, satäänist, sitsist ja teistest ühevärvilistest puuvillriietest. Õõkuue seljatagune on sirge; eest nõõbitakse 3—4 nõõbiga, taha õmmeldakse põõn. Käis on pikk, kaenlaaugu külge õmmeldud, paremal küljel on väike pealeõmmeldud tasku.

Imikute pesu.

Vastsündinud laste voodi- ja ihupesu õmmeldakse võimalikult pehmest ja õhukesest riidest väikese õmbluste arvuga, ilma nõõpideta, pehmete paeltega ja võimalikult ühest riidetükist.

Vastsündinud lapse pesu koosneb järgmistest esemetest: 1) imikusärk, 2) särk, 3) soe jakike, 4) linake, 5) harilikud mähkmed, 6) soojad mähkmed, 7) alumine mähe, 8) teki-alune lina, 9) eriline vaip (tekk-„kuväär“) väljas jalutamiseks, 10) tanukesed (mütsid).

Vastsündinud lapse pesu komplekt koosneb 18 või 32 esemest (tabel 7).

Imikusärgike õmmeldakse pehmest pesuriidest, nagu musliin, šifoon või nansukk. Imikusärgike lõigatakse välja ühest tervest riidetükist, õmmeldakse kokku külgedelt, eest lahtine; kaelaauk ümmargune, kanditakse kitsa palistusega paremale poolele.

Särgike erineb imikusärgikesest selle poolest, et tema rinnalõige ulatub poole pikkuseni. Kaelaauk ja rinnaesise avaus kanditakse teisest riidest vilturiide ribaga (kaunistamise mõttes). Kaelaaugu ümbrus ja varrukaotsad kaunistatakse värvilisest riidest vilturiide ribaga.

Soe jakike (kimono) tehakse värvilisest või pleegitatud flanellist. Väliselt on jakike sarnane imikusärgiga. Kaelaauk, rinnaesine lõige, varrukaotsad ja jaki alumine

Tabel 7.

Esemete nimetus	Laius (sm)	Pikkus (sm)	Esemete arv komplektis	
			väikeses	suures
Imiku särgike	54 ¹	33	2	3
Särgike	53 ¹	23	2	3
Soe jakike (kimono)	53 ¹	27	2	4
Linake	90	100	2	2
Harilikud mähkmed	75	90	4	8
Soojad mähkmed	60	90	2	4
Alumine mähe	60	70	3	7
Tekialune lina	120	120	1	1
K o k k u	—	—	18	32

äär kantitakse teisevärvilise õhukese riidega või värvilise lõngaga erilisel masinal. Rinnaesine hoitakse koos kahe paelaga või kahe nõobiga ja aasaga. Jakike on imikusärgist pikem.

L i n a d õmmeldakse ühest riidetükist — madapolaamist, šifoonist või nansukist. Lõikeääred keeratakse kitsaks ja peeneks õmbluseks sissepoole. Vahel kaunistatakse imikute linad pitsidega ja tehakse nurkadele pitsist motiivid.

H a r i l i k u d m ä h k m e d tehakse tervest riidetükist, palistades neid peene õmblusega.

S o o j a d m ä h k m e d tehakse flanellist või boist. Lõikeääred palistatakse erilisel masinal niidiga või tehakse 1 sm laiune palistus.

A l u m i s i m ä h k m e i d kasutatakse pärismähkmete kaitseks määrdumise eest; nad valmistatakse samast riidest, millest pärismähkmedki.

T e k i a l u s e l l i n a l on tagasikäänatud äär, mis nõõbitakse teki pealmise külje külge. Tekialuse lina ääred võidakse kaunistada pitsidega.

J a l u t a m i s t e k i d (kuväärid) tehakse suvised ja talvised. Kuväärid koosnevad tupest ja vatitud tekist. Suvikuväärid õmmeldakse peamiselt pikeest toredasti kaunistatult, talvised tehakse soojadest riietest: velvetoonist, boist jm.

V a t i t u d t e k k kujutab endast väikest pestavast riidest madratsit, mis pannakse kuvääri tuppe.

¹ Imikusärgi, särgikese ja jakikese laius on arvestatud koos varrukatega.

Tanukesi (imikumütse) tehakse mitmemoelisi ja mitmesugusest materjalist. Tanukestel on ümmargune pea-
lagi, kuhu peale õmmeldakse ilustustena kitsad pitsid.
Tanuke seotakse lõua alt kinni värvilise siidpaelaga.

Viies peatükk.

PEAKATTED.

Üldteatmed.

Peakatted jagunevad meeste, naiste ja laste peakateteks. Iga sellise rühma piires jagunevad peakatted veel talvis-
teks, suvisteks ja kevad- ning sügispeakateteks.

Peakatete suurus kõigub nr. 45 ja 63 vahel, vastavalt pea
suurusele, mis määratellakse mõõdurihmaga mõõtmise teel.
Mõõtmisel peab rihm minema ühe sentimeetri kõrguselt
pealtpoolt kulme, ülaltpoolt kõrvu, kõige kaugemale välja-
ulatuvaid kuklataguseid kühmi mööda.

Valmistehtud peakatete mõõdud määratellakse erilise
mõõduvõru abil. Võru pannakse peakatte sisse nii, et ta
tihedalt oleks vastu kübara või mütsi sisemist higirihma,
ning vaadatakse siis mõõduvõrult peakatte suurust senti-
meetrites.

Tabelis 8 on toodud toodetavate peakatete mõõdud ja
tarvitusel olev protsendiline suhe üksikute peakatete numb-
rite suuruste vahel.

Tabel 8.

Täisealiste jaoks		Kooliealiste jaoks		Eelkooliealiste jaoks		Lasteaia- ealiste jaoks	
Suurus	%	Suurus	%	Suurus	%	suurus	%
53	3	52	20	48	15	45	25
54	7	53	30	49	25	46	50
55	25	54	30	50	25	47	25
56	30	55	20	51	35	—	—
57	20	—	—	—	—	—	—
58	10	—	—	—	—	—	—
59	4	—	—	—	—	—	—
60	1	—	—	—	—	—	—

61, 62 ja 63 sm suurusi peakatteid toodetakse väga piira-
tud arvul.

Meeste peakatted.

Meeste peakatete hulka kuuluvad järgmised esemete liigid: talimüts¹, müts, soni, viltkübar, õlgkübar, murumüts jne.

Mütsid tehakse siledast villasest, poolvillasest või puuvillriidest, harva ka nahast, siidist või karusnahast. Villastest ja poolvillastest riietest kasutatakse mütside valmistamiseks kalevit, ševiotti, trikood, gabardiini, bostonit, koverkotti; puuvillastest — pleegitatud rogožkat, koverkotti, gabardiini jt. Voodriks tarvitatakse puuvill- (sataäni) ja poolsiidriideid (süüra, sarž, radomee). Voodririie valitakse pealmise riide värvitoonis.

Peale põhimaterjali ja voodri on mütsi valmistamiseks veel vajalikud kartong, marli või purjeriie, värvitud nahk, dermatiin või kalingur.

Mütsil (joon. 47) on järgmised osad: mütsipõhi, nokk, higirihm, rihm ja vooder.

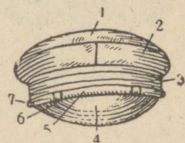
Põhi koosneb pealaest, millel on ümargune või ovaalne (pikkus laiuselt 2 sm võrra suurem) kuju, teelist, mis koosneb neljast loogakujulisest neljandikust ja preemist. Nokk kinnitatakse ette sümmeetriliselt teili keskmisele õmblusele. Ülespoole nokka kinnitatakse rihm, nõõpidega kummaski otsas.

Mütsi sisse õmmeldakse vooder, millele on kinnitatud vabrikumärk, ja dermatiinist või nahast higirihm.

Levinumad on vormimütside ja tsiviilmütside fassongid.

Vormimütsid on iseloomulikud selle poolest, et neil on alati preemipealne otsaesine teil püsti. Seda saavutatakse sel teel, et voodri ja teili vahele paigutatakse tugev vahevooder jõhvist või hästi läbiliimitud neljakordsest marlist.

Vormimüts tehakse kahe kandiga — teili kokkuõmblamise kohas preemiga ja pealaega. Nokk võib olla lakknahast või kaetud samase mütsiriidega.

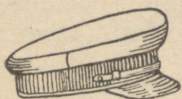

Joon. 47. Inglise müts: 1 — põhi, 2 — teil, 3 — preem, 4 — nokk, 5 — rihm, 6 — rihm, 7 — nõõbid.

¹ Talimütsi kirjeldus on toodud selle õpiku III jaos (pehme karvaga karusnahkade osas).

Tsiviilmütsid tehakse mitmemoelised.

Inglise müts, erinedes vormimütsist, ei oma kante. Mütsi preemil on 4 ömmeldist, nendest ülemine ja alumine 0,4—0,5 sm kaugusel preemi äärest ja teised — ääri keskel, üksteisest 0,5 sm kaugusel. Nokk kinnitatakse mütsi külge ristloodis. Nokk on kaks ömmeldist — esimene 1,7 mm äärest, teine — 4,5 mm kaugusel esimesest.

Joon. 48.
Kaptenimüts.

Kaptenimüts (joon. 48) tehakse siledast tumedast villasest või puuvillasest riidest. Selle mütsi iseloomustuseks on kumer rant põhja ja teili vahel. Pealage ja teili ühendavat õmblust mööda võib minna kant, preemi alumise ääre peale tehakse ümarik pealisriidest kant. Preem kaetakse lindiga, mis peab olema pisut kitsam preemist. Nokk on kas lakknahast

või kaetud riidega. Riidega kaetud nokaga mütsidele kinnitatakse pealpool nokka pealisriidest rihmake või punutud siidnöör. Lakknahast nokaga mütsidele kinnitatakse lakknahast rihmake. Rihmakese otstesse ömmeldakse nööbid.

Kaptenimütsi nokk peab olema peaaegu ristloodis.

Puuvillriidest, rogožkast ja pikeest kaptenimütsid tehakse äravõetava kattega. Kandiga kaptenimütsile tehakse poolkate, mis koosneb põhjast ja teilist, millel on samast riidest kant.

Sonid tehakse enamikus villastest ja poolvillastest siledatest, kirjultkootud ja muustrilistest riidetest, harvemini puuvillriidest.

Villastest riidetest kasutatakse sonide valmistamiseks kalevit, ševiotti, trikood, bobrikut, bostonit, drappi, koverkotti ja teisi. Voodriks pannakse puuvillased (satään) ja poolsiidriided (süüra, sarž, radomee), mis valitakse pealisriide värvitoonis. Soni koosneb põhjast, nokast, rihmast, higrihmast ja voodrist.

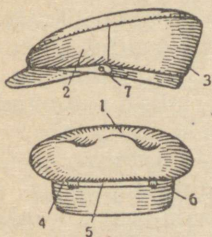
Sonid võivad olla preemiga ja ilma.

Enam levinud on: 1) siledad, 2) kaheksasiilulised, 3) sisseõmblustega, 4) „fantaasia“-sonid.

Sile soni (joon. 49) omab ühest tükist pealage ja kaht loogasarnast teili poolt — esimest ja tagumist. Noka kohta ömmeldakse ääri külge pealisriidest nippudega rihmake; rihma otstesse ömmeldakse nööbid. Nokk kinnitatakse ristloodis preemi külge.

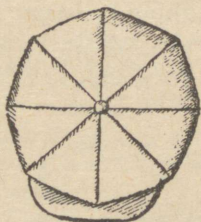
Nokale ja preemile tugevuse andmiseks kinnitatakse voodri ja pealisriide vahele papp.

Kaheksasiiluline soni (joon. 50) erineb siledest seepoolest, et tema pealagi koosneb 8 siilust. Pealae keskele, kuhu siilud kokku jooksevad, ömmeldakse riidega kaetud nõop.

Joon. 49.

Sile soni: 1 — pealagi, 2 — esimene pool, 3 — tagumine pool, 4 — nokk, 5 — rihm, 6 — tripp, 7 — nõop.

Joon. 50. Kaheksasiiluline soni.

Sonid võivad olla kolme või kaheksa sisseõmblusega. Kolme sisseõmblusega sonide pealagi on ühest tükist. Kaheksa sisseõmblusega sonidel on ovaalne põhi, millel on sisseõmblused kaheksas kohas.

„F a n t a a s i a“-sonid tehakse kukla tagant allakeeritava äärisega, kõrvaklappidega, voltidega pealael, figuraalse pealaega ja mitmesugust teist moodi.

Õmbluse väärtuse järgi peab sonide ja mütside töö vastama järgmistele nõuetele:

1) Nad peavad olema ömmeldud riidevärvi niidiga nr. 30—50.

2) Ömmeldised peavad olema sirged ja ühtlased, ilma käänakute ja käarakuteta, ilma lünkadeta ja hästi laiali pressitud.

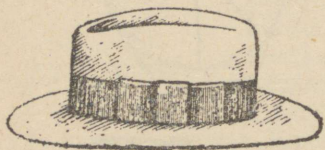
3) Sonide ja mütside riided peavad olema värvitud püsivate valgus- ja veekindlate värvidega. Ei tohi olla kõrvalekaldumisi põhitoonist ka üksikute osade värvidel.

4) Valmissonid ja -mütsid peavad olema hoolega viimisteldud, hästi aurutatud, pressitud ja niidiotstest ning tolmust puhastatud.

5) Kõigi sonide ja mütside voodrile peab olema õmmeldud vabrikumärk või löödud vabrikutempel.

Viltkübarad. Peakatete hulgas omavad tähtsat kohta viltkübarad¹. Nad peavad hästi sooja, on hügrooskoopilised, pehmed, ilusad ja sobivad kanda.

Meeste, naiste ja laste kübarate valmistamiseks tarvita-
takse viltvorme. Kübara vorme toodetakse udukarvadest ja villadest. Uduvillkübara vormide materjalina esinevad udukarvad, mis niidetakse halljānese, liivajānese, vähesel määral valgejānese ja kodujānese (küüliku) nahkadelt, kuid ka karusnahatööstuse jäätmed.

Joon. 51. Meeste viltkübar.

Villased kübara vormid valmistatakse kõige peenemast meriinolamba- ja tehisvilla segust, peenist kammvilla kraasmeist kui ka karusnahatööstuse jäätmeist.

Tooraine, millest kübaravorme toodetakse, peab olema hästi vildistatav, painduv, elastne ja ilma lisanditeta.

Kübaravildid — udukarvased ja villased — valmistatakse vabrikutes loomulikust toorainest ja värvitakse ühevärvilisteks või melanzvärvilisteks.

Meeste viltkübaral on põhik ja äär (joon. 51). Kübara põhiku allaotsa, ääre ümber õmmeldakse kübara värvi rip-sist pael nr. 7 või nr. 9 ja keeratakse lehviks. Kübara ääre ümber õmmeldakse vastupidavalt värvitud loomulikust või tehissiidist pael. Kübara sisse õmmeldakse õhuke siid- või poolsiidvooder. Uks osa voodrist, mis omab ketta kuju, kinnitatakse kübara põhja külge; põhja voodri külge õmmeldakse kübara küljevooder.

Kübara põhjavoodrile trükitakse vabrikumärk. Voodrita kübaratele kleebitakse põhja külge väike tükk voodririidet vabrikumärgiga. Kübara sisemise ääre külge, voodri peale

Kübara põhjavoodrile trükitakse vabrikumärk. Voodrita kübaratele kleebitakse põhja külge väike tükk voodririidet vabrikumärgiga. Kübara sisemise ääre külge, voodri peale

¹ Kübaravilt valmistatakse vanutamise teel lambavillast või kodu- või metsjāneste udukarvast.

õmmeldakse nahast, granitoolist või dermatiinist higirihm. Higirihma otste õmbluse kohta kleebitakse kalingurist sil-dike kübara suuruse numbriga.

Kübara äärte laius on 4, 5, 6, 7 sm. Kübara ääred on mitut moodi: otsesed, poolkumerad, painutatud („bredee“), kaunistatud lindiga nr. 3 või nr. 5 või ilma.

Kübara ääred peavad olema painduvad, vastupidavad ja hästi oma kuju alal hoidma.

Kübara värvus peab olema ühtlane kogu kübara pinnal: ei või olla kübara äärel täppe ega plekke. Kübarad peavad omama õiget sümmeetrilist kuju, mitte omama liiga pakse või liiga õhukesti ja nõrku kohti, kriimustusi ega muid rikkeid.

Õlgkübarad. Õlgkübarad kuuluvad kergete suvi-peakatete liiki. Nad valmistatakse nisuõle kõrtest, mis lastud läbi valtsmasina 0,8—1,5 mm paksustena ja ühelaius-tena. Peened õlekõrred töödeldakse tervetena, jämedamad lõhestatakse õhukesteks ribadeks, vahel ka värvitakse.

Õlgkübara ääred võivad olla alla keeratud, üles keeratud või sirged.

Kübara põhiku ja ääre ühinemise kohta õmmeldakse põhiku külge harilikult must lint. Õlgkübarad võivad olla pehmed ja kõvad.

Panamakübarad tehakse valgest riidest — rogož-kast või pikeest. Panama põhik õmmeldakse neljast siilust. Vahel õmmeldakse äärtesse vahevooder. Põhiku siilud tiki-takse ja pressitakse. Põhiku ümber õmmeldakse lint. Kui panama tehakse ilma vahevoodrita, siis kaetakse õmblused mingisuguse valge riidega. Sisse õmmeldakse higirihm val-gest puuvillriidest, bjassist või dermatiinist.

Murumüts kujutab endast ümmargust poolkerakuju-list peakatet, mis tehtud sametist, brokaadist, kirjultkootud riidetest, satäänist jne.

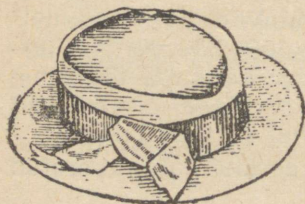
Murumütsid tehakse 4—6-siilulised või ühest tükist. Alla ärde õmmeldakse vahel preem. Vooder on harilikult puu-villane. Voodri ja pealisriide vahele pannakse tugevuse andmiseks vahevooder. Murumütsi pealagi ilustatakse alati värviliste väljaõmblustega, peamiselt mitmesugustest hom-mikumaa-ornamentidest. Murumütsid võivad olla ka värvi-listest lõngadest varrastega kootud. Naiste ja laste muru-mütsid tehakse enam elegantsed.

Naiste peakatted.

Naiste peakatete kuju ja moodud on väga mitmekesised, olenedes aastaajast, materjalist ja moest, mis avaldab neile esemetele suuremat mõju kui teistele riietusesemetele.

Naiste peakatted toodetakse mitmesugusest materjalist: vildist, riidest, karusnahast, laastudest,¹ niin-riidest, õlest, tehisiõhvidest jm.

Kübarad kaunistatakse ja viimistellakse siidriietega, karusnahaga, nahaga, vildiga, lintidega, pannaldegaga, garusega, mitmesuguste paeltega, korrutatud ja värvitud villase lõngaga, šanilliga, sulgedega jne.

Joon. 52. Naiste inglise kübar.

Allpool tuuakse mõned enam-tarvitatavad naiste kübara moed.

Inglise kübar (joon. 52) koosneb põhikust ja äärest. Ääred võivad olla lõigatud ja lõikamata (viltkübaratel), sirged või pisut üles tõstetud, põhik — sile või „fantastiline“, mitmesse suunda suunduvate voltidega. Olenevalt aastaajast ja moest, võib äärte laius kõikuda 7 kuni 12 sm.

Riidest kübarad võivad olla tõmmatud raamistikule (karkassile), liimitud ja õmmeldud.

Õlest inglise kübarad õmmeldakse masinal. Inglise kübarad kaunistatakse lintidega, lilledega, nahaga jne. Voodriks tarvitatakse siid- või puuvillriiet põhimaterjali värvitoonis. Üksikutel juhtudel pannakse kübarale ainult higirihm, mitte alla 7 sm kõrgusega.

„Fantaasia“-kübarad erinevad väga suure mitmekesisusega nii moelt kui ka materjalilt, äärte laiusest jne. Nende kübarate ääred võivad olla üles tõstetud, alla lastud, sissepoole keeratud, põhik aga kaetud ja kaunistatud kõige mitmekesisemal viisil ja läbi tikitud kas üleni või osaliselt.

Naiste „fantaasia“-kübarad võivad olla mingisugusest ühest materjalist, kuid üks kübar võib olla tehtud ka mitmesugusest materjalist. Näiteks võib viltkübar olla tehtud osalt

¹ Puulaastud muudetakse enne punutud ribadeks või labase põimega riideks (spartriil).

karusnahast, siidist, sametist. Riidest kübaras võib olla karusnahast osi jne.

P a n a m a - kübarad on kitsaste ja laiade äärtega: põhik koostatakse mitmest tükist ja õmmeldakse ääre külge. Ääred tehakse puuvillvoodriga ja tikitakse läbi. Panamaid kaunistatakse lintide ja panneldega.

A ž u u r - kübarad tehakse vildist, jõhvidest, õlekõrtest, sutašist, niinest ja muudest materjalidest punumise, vardaga kudumise või üksikute ribade kokkuõmblemise teel. Ažuurkübarad on mitut moodi, mitmes laiuses äärtega ja hoopis ilma äärteta.

B a r e t i d. Barettideks nimetatakse vardaga kootud, vildist või riidest õmmeldud ilma ääreta peakatteid.

Baretid on ümarikud, ääred keeratakse põhiku sissepoole ja palistatakse. Kui mugavad peakatted on baretid väga levinud.

Viltbaretid valmistatakse villastest või uduvillastest värvitud vormidest.

Barette valmistatakse kolmes suuruses — nr. 1, 2 ja 3. Baretid nr. 1 on laiemast kohast 70 sm übermööduga ja kitsamast kohast 45 sm übermööduga; nr. 2 vastavalt — 72 ja 46 sm; nr. 3 — 73 ja 47 sm.

Kootud baretid toodetakse villast erimasinatel või käsitsi kududes, kusjuures kasutatakse villast, uduvillast, viskoosiidist toodetud lõnga; väärtuselt parimaiks peetakse barette, mis valmistatud peenest meriinolamba villast ja uduvillast.

Masinal kootud baretid on kolme liiki: vanutatud, karvastatud ja karvastamata. Käsitsi kootud baretid tehakse karvastatud ja karvastamata.

Riidest valmistatud (trikoost, kalevist, ševiotist ja teistest riidetest) baretid koosnevad sõõrist ja kahest loogakujulisest osast. Pärast äärte sissekeeramist ja voodri külge õmblemist pööratakse barett parempidi, aetakse vormile ja silendatakse.

Laste peakatted.

Laste peakatted valmistatakse samadest materjalidest ja ligikaudu samaseid liike kui täisealiste peakatted.

Laste iseloomulikkude peakatetena esinevad: tanuke (kapott), mütsike ja madrusemütsike.

T a n u k e (kapott) kujutab endast peakatet, mis ümbritseb pead, katab kuklatagust ja kõrvu. Kõrvaäärsete nurkade külge õmmeldakse kummalegi poole lint, mis lõua all kokku seotakse. Tanukese põhi võib olla sile või puhvidesse kroogitud.

Tanukesi on mitut moodi. Talitanukesed tehakse soojust materjalist (plüüšist, karusnahast) või vatitakse. Suvised tehakse puuvill- või siidriidest.

Siidist tanukesi kaunistatakse lindikestega ja muude ilustustega.

M ü t s i k e s e d. Laste mütsikesed tehakse vildist, kalevist ja sametist; neid on mitut moodi, laiade või kitsaste äärtega. Neid kaunistatakse lillede ja lintidega.

M a d r u s e m ü t s i k e s e d. Mütsi põhi koosneb ümmargusest pealaest, neljast ühesugusest neljandikust ja preemist, mille sisse kindlustuseks pannakse papp. Preemi katab lint, mis harilikult on must ja mille otsad kukla taga seotakse kokku. Otsa ette pressitakse trafaretiga või trükitakse nimi, lindi otstes aga ankur või mõned teised joonised. Pealae keskele tehakse vahel värvilisest lõngast väljaõmblused.

Tütarlaste madrusemütsikeste lindi otsad keeratakse külje peal lehviks; pealae keskele õmmeldakse topsuke (pompoon).

K u u e s p e a t ü k k .

ÕMMELDUD ESEMETE VÄÄRTUSE MÄÄRATLEMINE, MARKIMINE JA TRANSPORTIMINE.

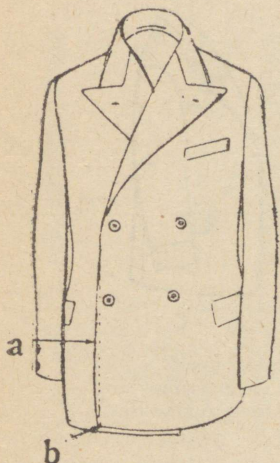
Õmmeldud esemete omadused.

Õmmeldud esemete omadustele esitatavad üldised nõudmised.

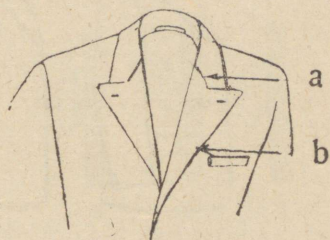
Õmmeldud esemete väärtust määratellakse, arvesse võttes õiget modellimist ja konstrueerimist, materjali väärtust, lõiget, õmblemist ja viimistlemist, eseme vastavust standardile või tehnilistele tingimustele kui ka sortimendi kohta kehistatud nõudmisi.

Õmblemise, pressimise ja triikimise juures võivad esemete üksikutel osadel tekkida rikked. Palitute, pintsakute ja pükste juures võivad esineda järgmised praagiliigid:

1. Töötlemisel on hõlmad ääreõmblusega liiga laiali või kokku kistud.

Joon. 53. Riketega pintsak: a — kõver hõlm, b — hõlm lühem.

Joon. 54. Pintsaku käänised ja kaelus on riketega: a — käänise õmblusjoon on kõver, b — kõver käänis.

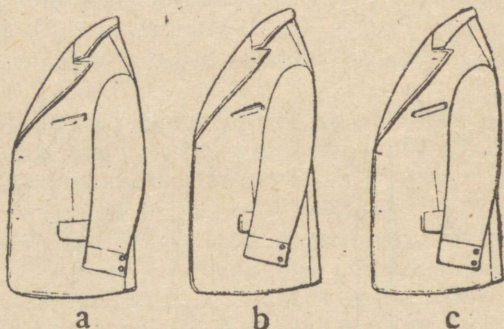
2. Hõlma ääred on kõverdunud (joon. 53) ebaõige juurdeldõikuse ja traageldamise tagajärjel kui ka ääreõmbluse kokkutõmbumise ja halva pressimise tõttu: üks hõlm on teisest lühem.

3. Hõlmade õmblus on liiga harv, hõlmade tugev purje-riidest vahevooder on asendatud pehme materjaliga, üks hõlm on teisest lühem liiga tugeva või liiga nõrga pressimise tagajärjel kui ka hõlma liiga tugeva või liiga lõdva kokkuõmblemise tõttu.

4. Käänised (reväärid) on kõverad (joon. 54), laiuselt ja pikkuselt ebaühtlased ega vasta mudeli fassongile, kääniste ja kaeluse õmblusjoon on kõver. Varrukad on õmmeldud kas liiga ette või liiga taha (joon. 55).

5. Varruka õmblus küünarnuki otsas on kõverdunud ebaõige pealmise ja alumise varrukapoolte ühendamise tõttu.

6. Kaelus on ebaõigelt, ebasümmeetriliselt külge õmmeldud; selle tagajärjel on üks kaeluse ots pikem kui teine, kaelaauk on viltu.

Joonis 55. Varrukate otsaõmblemise vead: a — varrukas on taha õmmeldud, b — varrukas on ette õmmeldud, c — varrukas on õieti õmmeldud.

7. Taskud on asetatud valesti, katted tehtud pikkuselt ja laiuselt ebaühtlased, halvasti ja viltu on tehtud tasku raam; tasku kate on tehtud hooletult, tema nurgad ei oma ühtlast kuju.

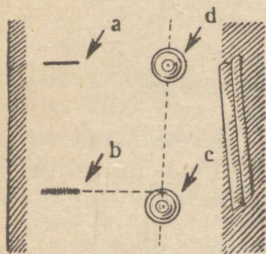
8. Nööpaugud on lõigatud viltu, liiga ligi või liiga kaugemale äärest. Nööpaugu tikandus on liiga hõre — alla nelja piste 1 sm peale, puuduvad nööpauku kindlustavad vahe-riided (joon. 56).

9. Nööbid on liiga tugevasti või liiga lõdvalt külge õmmeldud (joon. 57). Nööbi õige külgeõmblemise juures peab vahe nööbi ja riide vahel vastama hõlma paksusele. Peale selle võivad nööbid olla õmmeldud valekohta, s. t. mitte nööpaugu kõrgusel ja määratud kaugusesse (joon. 56).

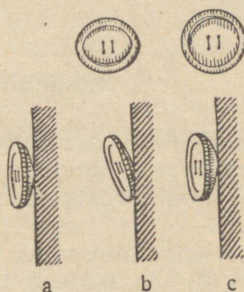
10. Vooder on puhvis, lühike, viltu, valesti külje-, küünarnuki- ja teiste õmbluste külge traageldatud; värvuselt ja materjali väärtuselt ei vasta pealisriidele, õla- ja kaelaaukude juures ei ole õmblused puhtad.

11. Vatti on pandud liiga paksult, vati läbiõmblus voodri külge on liiga hõre, marli on jäetud panemata.

Peale selle võivad esineda sellised rikked, nagu alumise ääre või varrukasuu kõver joon, varrukate lühidus, varruka külgeõmbluse joone kõverus, hõlmade ebaühtlane põime, pressraua põletamisjäljed, üksikute osade teist värvi riie jne.

Joon. 56. Nööpaukude tegemise ja nööpide külgeõmblemise rikked: a — nööpauk ilma vahe-riideta, b — õieti tehtud nööpauk, c — ebaõigesse kohta õmmeldud nööp (liiga madalale), d — õigesse kohta õmmeldud nööp.

Joon. 57. Nööpide etteõmblemise vead: a — nööp on liiga kõvasti külge õmmeldud, b — nööp on liiga lõdvalt külge õmmeldud, c — õieti etteõmmeldud nööp.

Pükstel võivad olla järgmised puudused:

1. Viltune sääre väline või sisemine õmblus.
2. Vahevoodri puudumine nööpide ja nööpaukude, taskute, püksiklapi jne. juures.
3. Nööpaukude ebaõige asetus (liiga lähedal või kaugel äärest, ebaühtlasel vahemaal üksteisest).
4. Ebanormaalne mansetite suurus.
5. Säarte otste viltukiskumine.
6. Vahevoodri puudumine sisemise õmbluse peal.
7. Värvli voodri kõmmeldus, ühendava õmbluse kõmmeldus, aaspaela õmbluse kõmmeldus, trippide kõmmeldus, taskuvoodri kõmmeldus jne.

Pesul võivad olla järgmised puudused: 1) ebaühtlane õmblus ja tikandus, 2) ebaühtlane äärte kokkupanek, 3) ebaühtlane säarte otste kinniõmblemine, 4) ebaõige väline

õmmeldis, 5) nõopide ebavõrdne suurus, võrreldes nõõpaukudega, 6) ebaõige varrukate külgeõmblemine, 7) sümmeetriliste detailide, nagu kaeluse, kätiste ja mansetite, taskute, varrukate jne. lahkuminev suurus, ebatäpne asetus jm.

Peale loendatud puuduste on veel mõnesuguseid teisi puudusi. Üksikasjalik õmmeldud esemete tootmis- ja tekstiilivigade loetelu on toodud õmblusesemete sortimise juhendis.

Õmmeldud esemete sortimine.

Õmmeldud esemete sortimist soovitatakse teostada päevavalgusel, laudade peal. Sortimislaud, mitte üle 90 sm kõrge, peab vastama sorditavale esemele laialilaotatud kujul.

Rõivaste ülevaatus ja üksikasjade mõõtmine (palitul, pintsakul) teostatakse harilikult liigesnukul (mannekeenil).

Täiskasvanute jaoks tehakse liigesnukud (mannekeenid) 44—56 suuruses.

Rõivaste sortimisel on vaja toimida Riikliku Kaupade Standardimise Osakonna (GOST 471—41) tehniliste kirjelduste, hinnakirjade ja muude ametlike juhendite alusel.

Asudes õmmeldud eseme väärtuse määratlemisele, tuleb kõigepealt teha kindlaks, kas ese vastab kinnitatud eeskujule; moe, sordi, pealisriide, voodri ja töötlemise hindamisel jälgida, kas tõelisus vastab andmetele, mis märgitud nimesedelil (jarlõkil).

Pealisriide ja voodri väärtust määratakse väliste rikete ja vigade selgitamise teel.

Eseme konstruktsiooni kontrollimisel mõõdetakse üksikud esemeosad ja tulemused võrreldakse mõõtudega, mis näidatud standardis või tehnilises kirjelduses.

Õmblustööde kontrollimisel jälgitakse õmbluse tihedust (pistete arvu ühe sentimeetri pikkuses), õmbluste tugevust ja ühtlust, nõopide külgeõmblemise tugevust, taskuäärte mitmekordset läbiõmblemist, kuid pööratakse tähelepanu ka kaeluse ehk krae, kääniste (revääride), hõlmade, varrukate, taskute jne. korralikkusele.

Õmbluste tugevust võidakse kontrollida käte vahel venitamise teel, nende õiget asetust aga üle vaadates ja sentimeetirihmaga mõõtes. Nõopide etteõmblemise tugevust

kontrollitakse käega tirimisega kui ka niitide lugemisega, mis nõobi aukudest läbi pistetud.

Töö viimistluse üle otsustatakse nõõpaukude tegemise ja tikkimise järgi, taskunurkade ja hõlmade tikkimise ning garnituuri vastavuse üle moele, nõõpide ja nõõpaukude sümmeetrilisuse kui ka lõpliku pressimise, puhastuse ja niidiotste äralõikamise jne. järgi.

Pärast eseme ülevaatust ja mõõtmist pealtpoolt võetakse ese mannekeenilt maha, pööratakse pahupidi (vooder välja-pooles) ja kontrollitakse hoolega õla, varrukate, alumise ääre ja hõlmade õmblusi paremalt ning pahemalt poolt.

Vooder peab terve eseme ulatuses lebama ühtlaselt siledalt, ilma kortsude ja kiskumiseta, allääres natuke lõdvalt rippudes.

Taljeni ulatuv vooder peab katma taskute linased või purjeriideid kindlustused ja vahevoodrid, vatitud palitutel aga vastama eseme pikkusele.

Daamide mantlite vooder koos vatiga peab olema pealiskiiridest lühem kahekorra keeratud alumise ääre võrra.

Varrukate vooder peab olema traageldatud küünarnuki õmbluse külge, taskute vooder kinnitatud hõlmade lõuendi külge.

Riikliku Kaupade Standardimise Osakonna juhendi (GOST 471—41) kohaselt jaotatakse kõik ömmeldud esemed nende väärtuse järgi järgmistesse sortidesse: ekstra, I, II, III sort ja praak.

Ekstrasorti arvatakse esemed, mis on valmistatud keerukate mudelite järgi, eriliste tehniliste tingimuste kohaselt, ilma tehniliste ja töötlusriketeta. Esemete I, II ja III sorti arvamine kui ka praagiks tunnistamine toimub õmblustööstuse ja tekstiili vigade nimestiku järgi, mis loeteldud Riikliku Kaupade Standardimise Osakonna korralduses (GOST 471—41).

Vigade ja rikete avastamisel paaris-esemete juures (ülikonnad jm.), kus püksid või seelik, pintsak või jakk omavad puudusi, tehakse hinnaalandus ainult puudustega esemelt. Sealjuures pintsaku või jaki hinda loetakse 60%, pükste ja seeliku hinda 40% ulatuses. Kolmeesemelise ülikonna juures hinnatakse pintsakut 50%, pükse 35% ja vesti 15% väärtuses.

Karusnahast kraega või karusnahast kaunistustega esemete hindamisel ja karusnahas vigade leidmisel, tehakse

hinnaalandus tervelt karusnaha garnituurilt, teiste vigade puhul — eseme enese väärtusest, ilma karusnaha garnituurita.

Kui selguvad voodri rikked, tehakse hinnaalandus ainult voodri väärtuselt, mida hinnatakse 10%-ga eseme hinnast.

Välja praagitakse esemed:

1) selgelt nähtavate õli- või värviplekkidega ja muude plekkidega silmapaistvates kohtades;

2) tunduvate pealisriide või voodri üksikosade värvi erinevustega, läbipõletatud kohtadega, aukudega, tugeva pealisriide või voodri kõrvetusega;

3) üldiselt või üksikutes detailides põimevastaselt juurde lõigatud;

4) pahupidi ömmeldud;

5) lõpetamata: ilma nõõpaukudeta, põõnata, kaeluseta, krae või värvlita, kui see on mudelis ette nähtud;

6) vatitud esemed ilma marli või vahevoodrita;

7) pudenevate hõlmade, kaeluse jne. lõikeäärtega;

8) ebaõige üksikosade ühendamisega põhiõmbluste alal, liiga lodevalt või liiga kokkutõmmatud osadega, ärasegatud üksikosadega, kui kõik need puudused mõjutavad välist ilmet või eseme väärtust.

Praaki arvatakse ka peakatted vigastatud või värviandvate higirihmadega ja murtud nokaga.

Ulikonna või kostüümi nimetuse all väljalastavad esemed peavad omama ühtlast suurust (pintsak ja püksid, jakk ja seelik), vastasel korral lähevad nad praaki.

Materjalid, millest valmistatakse ömmeldud esemeid (pealisriie, vooder, karusnahad, vatt, vatiin ja mitmesugused viimistlemise ning kaunistamise materjalid) peavad olema väärtuslikud, vastama eseme otstarbele, moele, aastajale ja tarbija nõuetele.

Peale selle peavad mitmesugused materjalid vastama väärtuselt üksteisele, näiteks vooder — pealisriidele, kaunistused, furnituur ja karusnaha garnituur — pealisriidele. Iga moe jaoks valitakse kindlad riidesordid, vastava värvuse ja mustri.

Eseme otstarbekas ja õige modellimine ja konstruktsioon omavad suurt tähtsust korraliku riietuse valmistamisel. Mudelist ja selle heast konstruktsioonist ei olene mitte

ainult üldine väljanägemine, vaid ka see, kuidas ese istub tarbija seljas, üksikute osade kooskõla, nende õige asetus, terve eseme „rüht“.

Suurt osa riide väärtuse juures etendab selle juurde-
lõikus. Iga esemeosa ja terve ese üldiselt peavad täpselt
vastama ettenähtud normidele (mõõtudele ja kasvule).

Riietuse üksikute osade (varrukate, taskute, kaeluse ehk krae, seljataguse, hõlmade, aga ka voodri) ühtlustamine pealisriidega peab olema täpne, õmblused tasased, puhtad ja tugevad. Nööpaukude kantimine ja nööpide külgeõmblemine peab toimuma vastavate niitidega. Terve ese peab olema hästi puhastatud ja pressitud.

Mõõdud kontrollitakse standardide ja tehniliste tingimuste juurde lisatud jooniste järgi rätsepa mõõdurihma abil või metallist ruleti abil laua peale laotatult või mannekeenile riputatult, ilma pingutuseta. Kõik mõõdud peavad vastama standardides või tehnilistes tingimustes antud mõõtudele.

Esemed, mis on tehtud kitsamaks või lühemaks enam, kui standardides ja tehnilistes tingimustes on ette nähtud, arvatakse lähema väiksema mõõdu alla või kasvu jaoks.

Õmmeldud esemete markimine.

Kõik tööstuse poolt toodetud õmmeldud esemed peavad olema varustatud stambiga või nimesedelitega, kus on märgitud andmed, mis iseloomustavad eseme liiki, suurust, numbrit, moodi ja materjali.

Kõigi rõivastusesemete külge — sealhulgas ka pluusid ja seelikud, samuti ka peakatted — riputatakse kartongist 7—9 sm suurused nimesedelikud, mis kinnitatakse plombidega. Kahe kraega särkidele, naiste kaunistatud särkidele ja combineedele õmmeldakse riidest nimesedelikud (ilma plombideta). Muude pesuliikide külge, sealhulgas ka voodipesule, kinnitatakse erisedelikud 3×3 sm suuruses, kus on märgitud ainult eseme nimetus, sort ja väljamüügihind kui ka tehase nimetus, kui esemel puudub tootjamark.

Imikute pesu komplektile kinnitatakse peale selle sedeli veel eriline sedel, kus on loeteldud esemed, mis kuuluvad komplekti.

Nimesedeliid peavad olema trükitud ja täidetud trükitehniliselt või käsitsi tindiga selgelt ja arusaadavalt, paranduseta ja määrdumata.

Tööstusettevõtted täidavad kõik nimesedeli punktid: kauba nimetuse, moe (standardi), suuruse, kasvu, pikkuse, järjenumbri hinnakirja järgi, riide nimetuse, jaemüügi hinna (I sordile), sordi, sordikohase hinnavähendi, hinna, mis vähendatud hinnavähendi võrra, karusnaha garnituuri ja kaunistuse hinna (kui esemel on karusnaha garnituur või kui ta on kaunistatud), hinna koos karusnaha garnituuriga ja kaunistusega, tööstusest väljaandmise kuupäeva ja nomenklatuurinumbri. Kauba nimetus märgitakse täielikult (palitu, mantel, poolpalitu, ülikond, kostüüm jne.), riide nimetus ja number märgitakse hinnakirja järgi, näiteks „Ševiot p/1¹ 13“ või „Sits 10“ jne.

Praakijad või kontrolörid panevad sortimisel nimesedeli tagaküljele alla äärde eritempli, mis näitab kauba sorti. Järgmisel sortimisel pannakse tempel esimese sorditempli kõrvale. Sel juhul esimene sorditempel kustutatakse eritempliga.

Kui komplektiivse toote juures (meeste, naiste või laste ülikonnad) üksikud ülikonnaosad kuuluvad mitmesse sorti, siis lüüakse sedeli tagaküljele tempel, milles märgitakse ära sort ja hinnavähend ebasordipärasuse eest selle komplektiosa pealt, mis on arvatud alamasse sorti.

2. ja 3. sordi ja ebasordiliste toodete rikete arvestuse kergendamiseks panevad praakijad ja kontrolörid praakimisel nimesedeli tagumise külje nurgale templi „T“ (tekstiili viga) või „P“ (produktiooni viga). Mõlema rikke puhul pannakse mõlemad templid.

Peale esemetele külgeriputatavate nimesedelite õmmeldakse esemete külge veel riidest tootjamark, milles on märgitud tootja ettevõtte nimetus ja tema asukoht (linn). Tootjamarki ei olda kohustatud õmblema voodipesu, ihupesu, kraede, maniskite, pearättide, tanude, põlleda ja taskurättide külge.

Peakatetele on tootjat märgistava külgeõmmeldava nimesedeli asemel lubatud lüüa vastav tempel pealae voodri keskele.

¹ Puuvill-lõimega, vene keeles on see lühend b/o, mis tähendab „bumažnaja osnova“.

Riiete ja õmmeldud esemete transportimine ja hoidmine.

Riiete ja eriti õmmeldud esemete väärtuse püsivus ole-neb suurel määral nende transportimise ja hoidmise tingi-mustest, otstarbekast pakkimisest vabrikus ja baasides ning ostjale üleandmisel.

Uhe linna piirides toimuval transportimisel peab õmmel-dud esemed õieti ja korrapäraselt asetatama puhtasse ja korralikku pakendisse.

Peale- ja mahalaadimist tuleb teostada varju all.

Autodel transportides peavad esemed olema kaetud koormariidega, kaitseks tolmu ja vihma eest.

Riiete ja õmmeldud esemete hoiuruumid peavad olema ruumikad, puhtad, kuivad, hea õhupuhasusega, püsiva temperatuuri ja niiskusega ning omama vastavaid seadel-disi — toed, riidulid ja kapid.

Riiete ja õmmeldud esemete alalhoidmisele avaldavad suurt mõju valgus, niiskus, temperatuur, tolm jms.

Mitmesuguste riiete ja õmmeldud esemete tolmu vastu-võtlikkus on väga mitmesugune. Eriti rohkesti koguvad endasse tolmu villased esemed. Siledad riided, näiteks lina-sed, puuvillased ja siid, on vähem tolmuimevad. Tolmunud riide, eriti rõivaste väline ilme kannatab tunduvalt ja nende väärtus väheneb.

Riiete ja esemete tolumise eest varjamiseks tuleb lao-ruume hoolega tuulutada, neid koristada niisutatult, valmis-esemed varjata eesriidega.

Riiete ja valmisesemete hoidmisel on tarvis varjata neid valguse eest, sest valguse mõjul laostub (pleekub) värvus ning väheneb riide vastupidavus ja elastsus. Seepärast tuleb laoaknad katta eesriietega ja katta ka esemed.

Laoruumid peavad olema kuivad. Niiskes ruumis riided niiskuvad, võivad hakata kõdunema ja laostuda.

Kõrge temperatuur mõjub halvasti iga liiki riietele ja õmmeldud esemeile, seepärast ei või riideid ja rõivaid hoida soojus- ja valgusallikate lähedal.

Rõivaste kaitseks koide eest tuleb neid sagedasti tuulu-tada, puhastada, ümber paigutada, paigutada nende vahele naftaliini kotikesed, puistata üle tubakaga või püretumiga.

MARKSÕNASTIK

Adria 63
 adriatiin 63
 aerograafiline mustrite riidele
 kandmise viis 44
 agaavilina 5
 alpaka 90
 aluspesu 145
 aluspihik (alustalje) 145
 aluspüksid 139, 144, 145
 ammoniaaksiid 13
 aniliinmust 43
 aparaadil ketramine 20, 21
 aparaadil kedratud lõng 26
 apašisärk 141
 apreteerimine 47
 armüür 77, 87, 88
 artikkel 54, 55
 asbestkiud 3, 15, 16
 asovärvid 43
 asta 61
 astuuria 67
 ažuurkübarad 155
 ažuurne riie 36
 atlasne põime 32
 atlass 34, 89, 91
 atlasstoimne põime 32, 34, 59
 atsetaatsiid 13, 14, 15
 aurutaja 45
 Bajaderka 90
 bankabrošš 18
 barett 155
 batist 61
 bjass 54, 58, 59, 65, 67
 bobrik 81
 boi 62, 81
 boiriided 81
 bombasiin 62
 boston 78, 79
 bradfordi liigitus (klassifikat-
 sioon) lo
 breidfordriie 78, 79
 bridžipüksid 126
 bušlat 41

Dama 91
 damassee 90
 damastsiid 70
 damastpõimega käterätid 72
 damastsiidist esemed 70
 dekateerimine 9, 40, 50
 dekateerimismasinad 40
 dekateeritud esemed 68
 dekoratiivesemed 55
 dekoratiivne rips 91
 dekoratiivriided 16, 50
 denjee 25, 26
 diagonaal 63, 77
 drapeering 16, 68
 drapp 8, 81
 drapp-dublee 80
 drapp-ratiin 80, 81
 drapp-veluur 80
 džiger 41
 džuuut 3, 5
 dubleerimismasin 51
 Ebaühtlane soalöök 32
 ebaühtlane värvus 44
 ebemetest puhastamise masin 47
 eesriiete riided 74
 efekt 63
 eponž 61, 67, 90
 eridiagonaal 63, 67
 eritrikoo 63
 esemete markimine 50, 163
 esemete sortimine 160
 etikett 52, 53, 77
 etikettimine 50
 etuaal 53
 Faidešiin 87
 fai-modern 89
 fantaasia-jakk 128
 fantaasia-kübarad 154
 fantaasia-talipalitu 126
 fantaasia-pihik 132
 fantaasia-pintsak 122
 fantaasia-soni 151
 fassonneeritud rätid 72

fassongruuduline trikoo 67
 filjeerid 13, 14, 15
 filts 40
 filts-kalander 50
 flanell 62
 florentiin 87
 foi 77
 frentš (pihtkuub, kurtka) 122
 froteer 72
 froteerkäterätid 67, 72
 froteerlinad 73
 fulee 80
 fuläär 87, 91
 furnituur 162

Gaasimasin 37
 gabardiin 77, 78, 79, 90
 gambokanep 7
 garnituur 162
 garus 60, 78
 „geiša“-särgid 138
 gobeläänvaibad 68
 gofree 80
 golfipüksid 125
 GOST 2553-44 55
 GOST 2554-44 55
 GOST 2555-44 55, 56
 GOST 2597-44 55
 greež 12, 26
 grinsbon 34, 59, 65

Harilikud aluspüksid 139
 harilikud särgid 138
 harilik ülikond 133, 136
 haspeldamine 13, 14, 15
 heietus 17, 18, 19, 21, 22
 heietusmasin 18, 21
 hõlma vaheriie 65
 hõremarli 68

Ihupes 137
 ilukorrutis 23
 imiku müts 148
 imiku pesu 146
 imiku särgike 146
 inglise ketramisviis 21, 22
 inglise kleit 131
 inglise kübar 154
 inglise müts 150
 inglise talimantel 130
 inglise talipalitu 126

Jahikuub (tolstovka) 122, 134
 jakk 128

jalutamistekk (kuväär) 147
 jopp 127
 juurdelõikamine 110
 juurdelõikamismasin 111
 jõhvriie 121
 jäätmed (utiil) 17, 54
 jäätmelõng 23

Kaamelikarvad 8
 kahekordne kangas 35
 kahekordne madalõmblus 115
 kahekordne prantsusõmblus 116
 kahekordne põime 35
 kaitsemassiga värvimine 45
 kalandeerimine 48
 kalander 48
 kalasabatoimne riie 34
 kalev 8, 10, 15, 38, 40, 79, 80
 kalevilõng 23, 26
 kalingur 65
 kalmank 73, 118, 122
 kaltsuvill (utiil) 17, 54
 kammimismasinad 20, 21
 kammlõngasüsteem 21
 kammketramine 22
 kammvill 80

kammvillased kangad 38, 39
 kammvill-lõng 23, 25
 kamtsätka rätid 82
 kanaus 87
 kanep 3, 7
 kangad 3, 5, 25, 27
 kanga aurutamine 50
 kanga karvastamine 48
 kanga keetmine 37
 kanga kudumine 30
 kanga kuumutamine 39
 kanga käärimine 27
 kanga laiendamine 48
 kanga loomine 27
 kangaste pakkimine 50
 kangaste pesemine 38, 39
 kangaste pleegitamine 37, 38
 kangaste puhastamine 39, 47, 49
 kangaste pügamine 47, 49
 kangaste pügamise masin 49
 kangaste tekkimise skeem 31
 kangaste triikimine 48
 kangaste trükkimine 44, 45
 kangaste vead 31
 kangaste viimistlemine 36, 47, 48
 kangaste värvimine 41
 kangasvaibad 68

kanvaa 62
 kapott 132, 156
 kappõmblus 115
 kaptenimüts 150
 karakull 129
 karboniseerimine 39
 kareda villaga lambad 8
 karm vill 8, 9
 karmvillaste lammaste vill 8
 karvastamine 48, 49
 karvastamise mügarikud 49
 karvastatud põime 35
 karvastusmasin 48, 49
 kaseiinkiud 3, 13, 15
 kašmirid 61, 67, 77
 katmik 70
 kauboika 140, 142
 kauboi-särk 140, 142
 kedratud siid 26
 keedetud (hautatud) lõng 23
 keeruline põimumine 32
 keerdlõng 23
 keeruline põime 32
 keratiin 9
 kerimismasin 27
 ketramine 16
 ketrusmasin 18
 kevad- ja sügismantlid 130, 136
 kevad- ja sügispalitud 135
 kimono 146
 kirjultkootud eponž 67
 kirjultkootud riided 8
 kirjultkootud rätid 84
 kirjultkootud žakkard 67
 kitse karvad 8
 kiud 3, 7
 kiuliigid 3
 kiulina 6
 klaaskiud 3, 15, 16
 kleidid ja pluusid 131, 137
 kodune kleit 132
 koe põimumine kangas 32
 koeriided 90
 koeras 7
 koe raport 32
 koe tibad 32
 kollakashallid rätid 84
 kolumbia 64
 kombineed 144
 kombineeritud põime 32, 34
 konstrueerimine 109

kookon 11, 26
 kooliõpilaste inglispлуusid 137
 koormariie 7
 kootud karusnahk 36
 korrutatud lõng 24
 korrutatud siid 26
 kotoniiin 7, 128, 133
 kotik (nahk) 120
 koverkotriie 54, 64, 79
 kraaslint 18
 kraasmasin 18, 20, 21
 kraasvill-lõng 23, 25, 26
 kraed 143
 krepdesiin 54, 86, 89, 90
 kreppide rühm 86
 krepp-armüür 89, 90
 krepp-graniit 27, 89, 90
 krepp-käterätid 72
 krepp-linad 73
 krepp-lõuend 89
 krepp-modern 89
 krepp-parisien 87
 krepp-riie 73
 krepp-rob 89
 krepp-satään 87, 89, 90
 krepp-siid 27
 krepp-šifoon 87
 krepp-žakkard 67
 krepp-žoržett 87, 89, 90
 kretong 65
 kriips 46
 krosbredi lammaste vill 11
 kubani särk („kubanka“) 142
 kude 23, 25, 26, 27, 32, 35, 58
 kudumine 16, 27
 kudumismasin (kangateljed) 30
 kudumise toiming 30
 kuivalt ketramine 21
 kunstlik hobusejõhv 14
 kunstlik karusnahk 36
 kunstlik kiud 3, 14
 kunstlik siid 3, 13, 14, 17
 kunstlik vill 10
 kunstlik õlekõrs 14
 kupong 68
 kurтка 122
 kuväär 147
 kõrvetamine 36, 39
 kõrvetamismasinad (ahjud) 36
 käbid 22
 käterätid 66
 käterätikangad 67
 käterätiriided 67

kätised 143
 käänis (reväär) 121
 käärimine (loomine) 27, 28
 käärimismasin 28
 käärimisereha (suga) 29
 kääv 27
 köögirätid 66
 kübarad 152, 153, 154, 155
 külaskäigukleit 132
 külmvärvimine 43
 küülik 7

 Labane põime 32, 59
 lahtinööbitava kraega särk 140
 laiendamine 47
 lambanahad 7, 8
 lambavill 7, 8
 lammaste niitmine 8
 lappamine 50
 laste aluspesu 145
 laste mütsikesed 156
 laste peakatted 156
 laste pesu 145
 laste põlled 146
 laste püksid 134
 laste rõivad 133, 135
 lasting 59
 lauapesu 71
 laudlinad 68, 71
 laudlinalõuend 71
 lauge lõng 22, 23
 leikoühendused 43
 leim 75
 lekaalid 109, 110
 liberti 87, 88, 89, 91
 lihi kõrvaldamine 37
 lihtimine 27, 29, 37
 lihtpõime 32
 lihtsustatud aluspüksid 140
 lihtsustatud õlapaeltega särgid 143
 lina 3, 5, 7, 17
 linakiud 7
 linakiu rakk 6
 lina ketramine 26
 lina kolkimine (lõugutamine) 6
 lina kuprad 6
 lina leotamine 6
 linane lõng 26
 linane riie 26, 69
 lina ropsimine 6
 linaseemneõli 6
 lina sugemine 6
 lina varred 5

lindimasin 18
 linikud 71
 linter 13
 lionees 60
 litera 54
 lippude faie 87
 loomine (käärimine) 27
 loomsed kiud 3, 7
 loomulik kiud 14, 15, 26
 loomulik siid 3, 11, 15, 17
 loomulikust siidist riided 86, 87, 88
 luhv 18
 lõim 23, 25, 26, 27, 32, 35, 58
 lõimepoom (käärimisrull, käärploom)
 27, 30
 lõime raport 32
 lõime tiba 32
 lõng 17
 lõnga kaal 24
 lõnga kõvadus 25
 lõnga liigitamine 22
 lõnga number 24
 lõnga peenus 23
 lõnga pool 19
 lõnga sortiment 25
 lõnga vead 22
 lõnga ühtlus 25
 lõuend 54, 67, 90
 läbiajamise aparaat 42
 lühivaheldajad 31

Madapolaam 59
 madratsite polsterdamise riie 65
 madruste ülikonnad 134, 136
 madruste mütsid 156
 maia 61
 manilla kanep 5
 mannekeen 160, 161
 mantlid 129
 mantli-koverkot 77
 manused 118, 124
 markiiside lõuend 74
 markimine 50, 53
 markisett 61
 marli 68
 meeste aluspesu 137, 138
 meeste peakatted 149
 meeste pesu 138
 meeste pealispesu 141
 meeste rõivad 118
 meeste ülikonnariided 62
 melanžkalev 64
 melanžlõng 23

melanžševiot 67
 meremehepüksid 134
 meriinolambad 8
 meriinolamba vill 8, 11, 22
 merluška (tallevill, tallenahk) 129
 merseerimine 38, 53, 59
 metallkiud 3,
 mete (liht) 37
 mettetustamine 37
 mettamine 29
 milflöör 57
 mineraalhapped 15
 mineraalkiud 3
 mitkal 54, 57, 59, 65, 67
 mitmekordne põimumine 35
 mitmevärviline lõng 23
 modellimine 109
 moeriided 88, 89
 moleskiin 34, 63
 moleskiinkalev 64
 muliin 23, 77
 murumütsid (tübeteikad) 153
 musliin 27, 59
 mustrid 44, 45, 58
 mustrite kandmine riidele 44
 mutinahk 129
 mõõtmismasinad 50, 51
 mähkmed 147
 märg apretuur 39
 märg ketramine 21
 mööbliriided 65, 71
 mööblirips 75
 mütsid 149

Naiste kevad- ja sügismantlid 130
 naiste kleidid 131, 132
 naiste peakatted 14, 154
 naiste pesu 143
 naiste pluusid 132
 naiste rõivad 60, 128
 naiste suvimantel 131
 naiste öösärgid 144
 mansuk 59
 neuloon 3, 13, 14, 15
 niied 29, 30
 nie silmad (niisikud) 29
 niik 27
 nimesedel 52, 53, 160, 163, 164
 nitrotselluloossiid 13
 nõõpaugud 113
 nõõpaugu-masin 113
 nõõpaugu-piste 113, 114

Ohakkarvad 8, 9
 otsene värvimine 42

Padešiin 87, 88
 padrun (filjeer) 13, 14, 15
 pahupidi-toimne (grinsbon) 34
 pakkimine 50
 palitu 126
 palitu-kalev 81
 palitu-trikoo 80
 panama 34
 panama-kübarad 153, 155
 parh 62
 pasmas (viht) 10
 paspuaalõmblus 115, 116
 patriootik 65
 peakatted 14, 148
 pealispesu 145
 peenkalevid 79
 peitsidega värvimine 42
 pasumasinad 49
 pektiin 6
 pesemise mõju riidele 101
 pesubjass 59
 pesu 137
 pesuriided 7, 15, 58, 137
 pesusamet 66
 pihaga jahikuub 122
 pihik (naistepluus) 132
 pihik „fantaasia“ 132
 pihtkuub 122
 piirdamine (soastamine) 27
 pikee 90
 pikeevaibad 68
 piikeerimispisted 114
 pilu 46
 pintsak 119
 pintsak „fantaasia“ 122
 pintsaku käänised (reväärid) 121
 pioneeri-ülikond 134, 136
 pleegitamine 37, 38, 40
 pleegitatud lõngad 23
 pleegitatud riided 122
 pletjanka (punutis) 62
 plüssovka 41
 plüüs 35
 plüüsjakid 131
 poiste kostüüm 133
 poiste pesu 145
 poiste rõivad 133
 pooli raam 28, 29
 poolid 18, 27, 30
 poludvunitka (poolpaar) 63

poolkammvilla ketramise viis 22
 poolkarm vill 22
 poollinased riided 26
 poolpalitu (jopp) 126, 127
 poolsiidriided 88
 poolvillane kalev 79
 poolvillane kleidirii 77
 poolvillane koverkot 78
 poolvillane naiste mantlirii 80
 poolvillased drapid 80
 poolvillased püksiriided 78
 poolvillased ševiotid 79
 poolvillased tehissiidiga kirjult
 kootud rätid 83
 poolvillased ühevärvilised kamm-
 vill-rätid 83
 poolvillased ülikonnariided 77, 80
 popeliin 60, 91
 prantsuse ketramisviis 21, 22
 pressimine 9, 50
 pudenevad rätid 83
 puhastamine 49
 puhvid 125
 purdesua 26, 27
 purjeriie 7, 65
 puuvill 3, 17
 puuvilla ketramine 17
 puuvilla kiud 3, 4
 puuvillataim 3, 5
 puuvill-lõng 25
 puuvillriie 56
 puuvillrätid 84
 põime 29, 32
 põimeraport 32
 põlled 146
 päevatekid 71
 pügamine 39, 49
 pügamismasinad 37, 47, 49
 püksid 123
 püksiklapp (lahe) 123
 püksimansetid 124
 püksiriided 125
 püksiviik 124

 Raakel 46
 radomee 89, 90, 129
 raglaanlõige 127
 raglaanvarukatega palitu 127, 130
 ramboljee 9
 ramjee 5
 ratsaväelase püksid 125, 126
 ratiin 80
 rastraf 46

rebasenahk 129
 reisitekid 15
 rekord 77
 reljeefsed mustrid 44
 reserv-värvimise viis 45
 reväärid (käänised) 121
 rihvatud käterätid 72
 riide kaal 98
 riide laiuse kontrollimine 96
 riide sordid 108
 riide standardid 55, 56
 riide tihedus 96
 riide tiheduse koefitsient 97
 riide tugevus rebimisel 99
 riiete alalhoidmine ja vedu 164, 165
 riiete lappamine 50, 51, 52
 riiete pakkimine 50, 51, 52, 53
 riiete praakimine 160, 161, 162,
 163, 164
 riiete sortimine 102, 160, 161, 162,
 164
 riiete standardimine 106, 160, 161,
 162
 riiete tervishoidlikud omadused
 100, 105
 riiete trükkimine 44, 45
 riiete trükkimise vead 46
 riiete vastupidavus hõõrumisele
 101
 riiete vastupidavus rebimisele 100
 riiete vastupidav. triikimisele 101
 riiete värvikindlus 101
 riiete värvimine 41, 42
 riiete õmbluskõlblikkus 100
 ringmasina-lõng 23
 rinnahoidjad 144
 rips 34, 63, 67
 rogožka 34, 62, 63, 73
 rootsimoodi käterätikud 72
 rõivad 116
 rõivaste hinnakirjad 116
 rõivaste juurdelõikamine 110
 rõivaste konstrueerimine 109
 rõivaste modellimine 109
 rõivaste riided 15
 rõivaste vead 157
 rõivaste õmblemine 122
 rõivastuse ülesanded ja tervis-
 hoidlikud omadused 105
 rõngasketrusmasin (vaatermasin)
 18, 19, 21
 rätid „kamtsatka“ 82
 rätid „kljasma“ 82

rätid „kolhoos“ 82
rätid „ossõpka“ 83
rätid „severjanka“ 82
rätikaubad 66
rühm-standardid 55, 56

Sall „poljus“ 82
salvrätid 70
salvräti-riided 70
samet 35
sametipõime 35
sarž 67, 79, 88, 90
satään 34, 59, 87, 89, 91
satäänipõime 34
satäänvaibad 68
sauna-käterätid 96
seefir 60
seelik 129
segasiidriided 88, 89, 90
segatõugu lambad 8, 22
segatõugu tallede vill 8
segavärviline lõng 25
selfaktor 18, 19
selfaktori lõng 23
seritsiin 12
severjanka rätid 82
siid 11, 14
siidiuss 11
siidiussi liblikas 11
siidiussi liblika munad (graine) 11
siidiussi liblika nukkk 11
siidiussi liblika röövik 11, 12
siidiussi liblika tupp 11, 12
siidkiud 12
siidlõuendid 87
siidriided 85
siledad poolsiidid 88
sile soni 150, 151
sits 54, 57 58
soastamine (piirdamine) 27, 29
soe jakike (kimono) 146
soni 150, 151
spordipüksid 140, 145
spordisärk 141
spordi-ülrikond 134
sport-ažuur 62
sport-fiskulturnik 62
sport-krutšonõi 62
sport-ruuduline 90
sport-setka 62
standard 4, 55, 106
suga 29, 30

sukad 15
supelpüksid 140, 145
suvimantel 131
suvipalitu 127
suvivaibad 68
sõlmed 32
sälp 46
särgid 138
särgike 146
särk „fantaasia“ 141
särkpüksid (kombineed) 144
söövitusviisil värvimine 45
sügis- ja kevadpalitud 127
süstik 27, 30
süüra 88

Šapisiid 17
šertsjanka (voodririie) 67
ševiot 64, 77, 78, 81
šifoon 59, 67
šoti riie 61, 67, 75, 90
šapelkiud 17

Žakkard-kudumismasinad 31, 36
žakkard-riided 126

Taft 60, 87
taimekiud 3
takud 6
talimantel 129
talipalitu 125
talipalitu „fantaasia“ 126
talimütsid
talirätid 84
tallenahk (merluška) 129
tanuke (imiku) 148
tarberiided 54, 67
taskurätid 72
tasku vooder 65
tavar 90
teatrikleit 132
teelaua-salvrätid 71
tehiskiud 13
tehissiid 3, 13, 14, 17
tehissiidiga segatud puuvillased
rätid 185
tehissiidiga segatud poolvillased
ülrikonnariided 78
tehissiidriided 67, 89
tehniline linakiud 6
tehnilised kiud 7
tehnilised riided 54

teil 149, 150
 tekialune lina 147
 tekkide rühm 67
 tekk 67
 tihe triip 32
 tiiter 25, 26
 tikkepiste 114
 tikkimine 44, 45
 tikk-lasting 59, 65
 tikk-riided 65, 74
 toimne põime 32, 33
 tokid 13
 tolstovka 122
 toorkangas 36, 67
 toor-mitkal 67
 toorsiid 12
 topelttoimne 34
 traagelduspiste 113
 trafarett 110
 triikimine 9,
 trikoo 43, 64, 67, 77, 78, 81
 trikoo-ardenn 73
 trikoo-metroo 78
 trikoo-taim 78
 trikoo-turist 78
 tropikal 80
 truakar 77
 truakar-jakk 128
 trussikud 140, 145
 truviil 60
 trükimasinad 44
 trükitud krepp 67
 trükitud rätid 84
 trükitud žakkard 67
 trükivormid (maneerid) 44
 trükivärv 44
 trükivärvimise vead 46
 tselluloos 4, 9, 13, 14
 tsiviilmüts 150
 tšessutša 61, 67, 87
 tualdenor 65
 tuall 87
 tulekindlad riided 16
 tuletõrje-voolikud 7
 tuped 17
 tuppede aurutamine 12
 tussor 12
 täisvillane drapp 80
 täisvillane kalev 80
 täisvillane kleidirii 77
 täisvillane ülikonnariie 78
 täisvillased kammvillast rätid 83

tüll 62
 tütarlaste pesu 145, 146
 tütarlaste rõivad 135
 Udekarv 35
 uduvill 8
 ujumispüksid (trussikud) 140, 145
 ukraina särk („ukrainka“) 142
 utili 17, 54
 Vaheriie 118, 121
 vahevooder 75, 125, 126
 vaheõmblus 123
 vahvililine riie 67
 vaibad 15, 67, 68
 valge krepp 73
 vanutamine 40
 vanutamismasin 40
 varrekiud 5
 varrukas 119, 120, 122, 126 127, 129,
 130, 131, 134, 135, 136, 137, 138,
 141, 142, 143
 varrukavoodri riided 65
 vastsündinud lapse pesu komplekt
 146, 147
 vastupidavus hõõrumisele 101
 vastupidavus ilma mõjule 102
 vatitud mantel 136
 vatitud palitu 135
 vatitud tekk 147
 velvet-kord 66
 velvet-rubtšik 66
 velvet-plüüs 66
 velveton 64
 vene särk 142
 vest 123
 viimistlemine 16, 36
 vikunja 23
 vikunja-kalev 64
 vildusmasinad 50
 vill 3, 7, 8, 9, 14, 17
 villa karmed 17
 villa ketramine 21
 villaketruse jäätmed 17, 54
 villa kiuehitus 9
 villa pesemine 8, 9
 villa pleegitamine 40
 villane lõng 26
 villane riie 75
 villaste kangaste viimistlemine 49
 vilt 8, 9
 viltkübarad 152

viltsaapad 8
 viskoossiid 13, 14
 vistra 84
 volditud rinnaesisega särk 138
 volta 61
 voodilinabjass 59
 voodilinariie 74
 voodiriided 64
 voodivaibad 67, 68
 voodririided 65
 vormimütsid 149
 vorsi pikkus 35, 36
 vorsitud kangas 35, 81
 vorsitud riided 66, 91
 vorss 35
 vorssimine 49
 väljavenitamise aparaat 18, 19, 21
 väljaõmmeldud rätid 84
 värnits 6
 värten 19
 värvaine kinnitamine peitside
 abil 42
 värvaine muutmine keemilisel
 teel 43
 värvaine tekitamine kiul 43
 värvimine 41
 värvimise kast 41
 värvimise vead 43
 värvikindlus higistamisel 43, 102
 värvikindlus kuiva ja niiske hõõ-
 rumise puhul 101
 värvikindlus pesus 43
 värvikindlus päikese käes 102
 värvikindlus triikimisel 101

värvikindlus valguse käes 41,
 43, 101
 värvikindlus vees 102
 väärses 32

Õhtukleit 132
 õlapaeltega särk 143
 õlgkübarad 153
 õmblus 115
 õmbluspiste 113
 õmmeldis 113
 õmmeldud esemete markimine 163
 õmmeldud esemete omadused 156
 õmmeldud esemete sortimine 160
 õmmeldud esemete transporti-
 mine 164

Äärestamisõmblus 116
 äärimispiste 113, 114

Öökuued 146
 öösärgid 139, 144, 145

Ühendav käänatud äärte õmb-
 lus 115
 ühendav madalõmblus 115
 üksikesemed 91
 ülekuub 135
 üleminev vill 8
 ülikond 118
 ülikonnapäksid 123
 ülikonna püksiriided 123
 ülikonnariie 74

SISUKORD

ESIMENE JAGU.

KANGAD.

I peatükk.

Lõnga ja kangaste tootmiseks kasutatavad kiud.

Kiudude liigitamine ja nende peaomadused	3
Taimekiud	3
Puuvill	3
Varrekiud	5
Loomsed kiud	7
Vill	7
Loomulik siid	11
Tehiskiud	13
Tehissiid	13
Kunstlik hobusejõhv	14
Kunstlik õlekõrs	14
Neuloon	14
Kaseinkiud	15
Mineraalkiud	15
Klaaskiud	15
Asbestkiud	16

II peatükk.

Lühikesed teatmed tekstiiltööstuse tehnoloogiast.

Ketramine	16
Uldteatmed	16
Puuvilla ketramine	17
Lina ketramine	21
Villa ketramine	21
Lõnga vead	22
Lõnga liigitamine, omadused ja sortiment	22
Loomulikust siidist ja tehissiidlõngad ja niidid	26
Kudumine	27
Ettevalmistavad toimingud	27
Kudumise toiming	30
Kangaste vead	31
Koe põimumine kangas	32

Lihtsad ehk põhilised põimed	32
Kombineeritud põimed	34
Kangaste viimistlemine	36
Kangaste värvimine	41
Värvimise vead	43
Mustrite kandmine riidele	44
Kangaste lõplik viimistlemine	47
Kangaste lappamine, etikettimine, markimine ja pakkimine	50

III peatükk.

Riidesordid.

Üldteatmed	53
Puuvilliriided	56
Sitside rühm	57
Bjasside rühm	58
Pesuriiete rühm	58
Satäänide rühm	59
Naiste rõivastuse riiete rühm	60
Meeste rõivastuse riided	62
Voodririiete rühm	64
Kirjultkootud riiete rühm	65
Mööbliriiete rühm	65
Vorsitud riiete rühm	66
Rättide rühm	66
Käterättide rühm	66
Toorkangaste rühm	67
Tehissiidiriiete rühm	67
Voodivaipade rühm	67
Uksikesemete rühm	68
Marli ja marlist esemete rühm	68
Linased riided	69
Lauapesu, katte- ja mööbliriiete rühm	70
Käterättide, käterättilõuendite, froteer-, damastesemete ja tasku- rättide rühm	72
Siledade lõuendite ja käterättide rühm	73
Valgete lõuendite, ülikonna- ja kleidiriiete rühm	73
Valgete linaste ja poollinaste voodilinalõuendite rühm	74
Linaste poolvalgete lõuendite rühm	74
Peente karmide linaste lõuendite rühm	74
Tiki, markiiside ja mööbliriiete rühm	74
Tooreste jämedate linaste lõuendite rühm	75
Linaste ja poollinaste vaheriiete rühm	75
Villased riided	75
Kammvilliriided	77
Täisvillased ülikonnariided	78
Peenkalevid	79
Paksud kalevid	81
Rätid	82
Siidriided	85
Pärisiidiiriiete rühm	86

Poolsiidriiete rühm	88
Tehissiidriiete rühm	89
Loomulikust ja tehissiidist riiete rühm	90
Tehissid- ja puvill-lõngadest riiete rühm	91
Vorsitud riiete rühm	91
Uksikesemete rühm	91

IV peatükk.

Riide väärtuse näitavud, omadused ja uurimisviisid.

Riide hindamine tema välimuse järgi	92
Riide parempoole, lõime ja koe suuna määratlemine	92
Riide kiu päritolu määratlemine	93
Kanga pikkus ja laius	95
Lõnganumbri määratlemine kangastes	96
Riide tihedus	96
Riide tiheduse koefitsient	97
Riide kaal	98
Riide tugevus rebimisel	99
Riiete õmbluskõlblikkus	100
Riiete tervishoidlikud omadused	100
Pesemise mõju riidele	101
Riide värvikindluse määratlemine	101
Riidesordid	102

TEINE JAGU.

ÕMMELDUD ESEMED.

I peatükk.

Rõivastuse ülesanne ja tema tervishoidlikud omadused. Standardid, mõõdud ja kasv.

Rõivastuse ülesanded ja tervishoidlikud omadused	105
Standardid	106
Mõõdud ja kasv	107

II peatükk.

Lühikesed teatmed rõivaste valmistamisest

Modellimine	109
Konstrueerimine	109
Juurdelõikamine	110
Õmblemine	112

III peatükk.

Rõivad.

Rõivaste hinnakirjad	116
Meeste rõivad	118
Ulikonnad	118
Pintsak	119
Vest	123
Püksid	123
Palitu ja poolpalitu (jopp)	126
Naiste rõivad	128
Kostüümid	128
Mantel	129
Kleidid ja pluusid	131
Poiste rõivastus	133
Tütarlaste rõivad	135

IV peatükk.

Pesu.

Uldteatmed	137
Meeste pesu	138
Naiste pesu	143
Laste pesu	145
Imikute pesu	146

V peatükk.

Peakatted.

Uldteatmed	148
Meeste peakatted	149
Naiste peakatted	154
Laste peakatted	156

VI peatükk.

Õmmeldud esemete väärtuse määratlemine, markimine, transportimine ja hoidmine.

Õmmeldud esemete omadused	156
Õmmeldud esemete sortimine	160
Õmmeldud esemete markimine	163
Riiete ja õmmeldud esemete transportimine ja hoidmine	164
Märksõnastik	167

Tõikinud Aleksander Kask.

Vastutav toimetaja A. Aljak.

Keeleline toimetaja K. Vainula.

Ladumisele antud 22. XII 1946. Trükkimisele antud 5. II 1947. Trüki-
arv 3200. Paber 56 : 79 cm $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 11,25. Trükitähti trüki-
poognas 42.310. Arvutuspoognaid 11,9. MB-00098. Tellimise nr. 1347.
Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk tn. 54.

На эстонском языке.

С. С. Палладов. Ткани и швейные изделия.